

О. О. Мазур

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ СХОДУ

Черкаси - 2015

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ІНІ історії і філософії

**Кафедра архівознавства, новітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін**

О. О. Мазур

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ СХОДУ

**Навчально-методичний посібник
для студентів денної форми навчання**

Черкаси – 2015

ББК 63.3(5) – 7я73 – 1

УДК 930.85(5)(075.8)

М - 13

Рецензенти:

кандидат історичних наук, професор кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн історичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Павленко В. М.;

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Іржавська А. П.

Рекомендовано до друку Вченою радою

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

(протокол №8 від 29.04.2015 р.)

Мазур О. О.

М – 13

Історія культури Сходу : навчально-методичний посібник для студентів
денної форми навчання. / О. О. Мазур. – Черкаси : ЧНУ, 2015. – 119 с.

Навчально-методичні матеріали розраховані на студентів третього курсу
денної форми навчання ННІ історії і філософії Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького.

ББК 63.3(5) – 7я73 – 1
УДК 930.85(5)(075.8)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1.1. Мета викладання дисципліни.....	4
1.2. Завдання вивчення дисципліни.....	5
1.3. Знання та вміння.....	5
1.4. Міждисциплінарні зв'язки.....	6
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.....	7
1.5. Зміст тем дисципліни.....	7
2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.....	11
2.1. Трудомісткість курсу.....	11
2.2. Структура та обсяг годин за темами курсу.....	11
2.3. Тематика та зміст лекцій.....	13
2.4. Зміст семінарських занять.....	26
3. САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА.....	93
3.1. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи.....	93
3.2. Зміст самостійної та індивідуальної роботи.....	94
3.3. Тематика рефератів.....	96
3.4. Методичні вказівки до написання рефератів.....	99
4. КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	100
4.1. Питання для підсумкового контролю.....	100
5. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ.....	101
5.1. Основні поняття і терміни.....	101

ВСТУП

Курс «Історія культури Сходу» має велике науково-теоретичне та практичне значення в плані підготовки бакалавра історії. В процесі вивчення курсу майбутній фахівець ознайомлюється з особливостями культурного розвитку Стародавнього Єгипту, Месопотамії, Китаю, Японії, Індії, країн Аравійського півострова, ісламських держав Середньої Азії, з етапами виникнення у них державності, а іноді, і з причинами її знищення, змінами в соціальній структурі населення, діяльністю відомих політичних діячів, особливостями зародження в цих регіонах релігії. Предметом курсу «Історія культури Сходу» є специфіка культури Східного культурного регіону з характерним, історично визначеним рівнем розвитку суспільства, творчих здібностей людей, вираженим у формах організації їхнього життя та діяльності, а також у продукуваних ними матеріальних і духовних цінностях.

Необхідні знання та навички опановуються студентами шляхом проведення з ними навчальних занять у формі лекцій, семінарів, а також консультацій і самостійної роботи.

Згідно з навчальним планом даний курс вивчається в обсязі 108 годин. На аудиторні заняття відведено 46 год. З них: лекції 24 години, семінарські заняття – 22 години. Самостійна та індивідуальна робота – 64 години. Підсумкова форма контролю – залік. Порядок вивчення курсу визначено робочою програмою. Робоча програма розрахована на студентів третього курсу денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

1.1. Мета викладання дисципліни - сформувати у студентів уявлення про специфіку формування давніх культур Сходу, порівняти культурні здобутки Сходу й Західноєвропейського Християнського світу. Об'єктивно оцінити характер культурного розвитку східного регіону студентам дозволить відмова від дихотомічного погляду на Схід, як антипод Заходу. Причини такої дихотомії слід шукати саме в Європі, бо східні цивілізації динамічно розвивались не лише у період стародавнього світу, але й у середньовіччі. Схід завжди шукав свій шлях. Він не повторював і не

збирався повторювати шлях розвитку Заходу. Протягом всього історичного розвитку східні народи творили свої цінності і свято у них вірили.

Для неупередженої оцінки подій минулого студентам необхідно добре уявляти цивілізаційний фундамент традиційних східних суспільств, їх орієнтацію, систему цінностей, пріоритети, розібратись в питаннях релігії, культури, менталітету.

1.2. Завдання вивчення дисципліни полягає у наданні студентам необхідних знань про особливості культурного розвитку Стародавнього Єгипту, Месопотамії, Китаю, Японії, Індії, країн Аравійського півострова, ісламських держав Середньої Азії; про основні економічні, господарські та культурні досягнення цих народів, та їх видатних культурних діячів.

Бакалавр повинен знати зміст таких понять: «культура», «культурний регіон», «регіональна культура», «типи культурної взаємодії», історичні чинники формування арабо-мусульманської, індійської, китайської, японської культур, характеристику методів і способів пізнання світу, ціннісної орієнтації, основних світоглядних установок людського буття, які ґрунтуються на діалозі буддистського світосприйняття з індуїзмом, а також даосизмом і конфуціанством. Бакалавр повинен вміти робити диференційований, системний порівняльно-історичний аналіз рівня соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного розвитку вищезазначених культурних регіонів. Набуті знання студенти повинні використовувати при вивченні інших дисциплін, насамперед вітчизняної та зарубіжної культури, естетики, а також у практичній роботі за обраною спеціальністю. Бакалавр повинен удосконалювати навички роботи з текстовими джерелами, термінами і поняттями.

1.3. Знання та вміння. Опановуючи курс «Історія культури Сходу», студенти засвоюють передбачені програмою знання і на цій основі набувають необхідних вмінь та навичок щодо визначення причин, рушійних сил та наслідків культуротворчих процесів у вказаних регіонах та їх взаємозв'язок з загальноісторичними культурними процесами.

Знання з курсу «Історія культури Сходу» сприятимуть удосконаленню науково-дослідницьких навиків студентів, умінню працювати з науковою літературою, картографічними та іншими джерелами, відео матеріалами, творчо використовувати надбання східної культурної спадщини.

1.4. Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Історія культури Сходу» тісно пов'язана із засвоєнням курсів, що вивчаються в навчально-науковому інституті історії та філософії за спеціальністю «Історія». Передусім, це стосується таких дисциплін, як «Джерелознавство», «Історія Стародавнього Сходу», «Історія Азії і Африки», «Всесвітня історія», «Археологія», «Історія первісного суспільства», «Історія світової культури», «Культурологія», «Філософія», «Естетика», «Етнологія», «Релігієзнавство» та інших дисциплін.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

1.5. Зміст тем дисципліни

Тема 1. Вступ до курсу «Історія культури Сходу». Теоретико-методологічні засади сучасної культурології. Предмет і основні завдання курсу. Історіографія курсу. Культура як об'єкт культурології. Функції культури як суспільного феномена. Етапи суспільного осмислення культури. Культурна еволюція і наукові підходи до її класифікації. Проблема періодизації культурної еволюції людства. Співвідношення культури та цивілізації. Сучасна соціокультурна ситуація та напрями її дослідження. Головні проблеми та напрями сучасної культурології.

Тема 2. Схід як особливий культурний регіон. Типологізація культур. Поняття культурного регіону та регіональної культури. Класифікації культурних регіонів світу. Типологія взаємодії культурних регіонів. Межі східного культурного регіону та його диференціація. Характерні риси культури Сходу. Східний тип духовності – як шлях людського буття, який ґрунтується на діалозі буддизму, індуїзму, даосизму і конфуціанства. Захід і Схід – не географічні поняття, а різні типи культур, духовності, різні способи людського буття у світі. Основні імперативи західного та східного шляхів культурного розвитку. Вплив на розвиток культури Сходу складників свідомості східних народів. Вплив західної культури на східні традиції.

Тема 3. Культура Стародавнього Сходу:

Культура Стародавнього Єгипту, Месопотамії, Стародавніх Індії та Китаю. Географічні та хронологічні межі Стародавнього Сходу. Природнокліматичні чинники виникнення в долинах річок Євфрату, Тигру, Нілу, Інду, Гангу, Янцзи ранньокласових цивілізацій. Розквіт на Сході могутніх цивілізацій – Єгипту, Шумеру, Вавилону, Індії, Китаю. Культурний досвід давніх східних цивілізацій та його історичні наслідки. Культура Стародавнього Єгипту: світогляд давніх єгиптян; заупокійний культ; великі піраміди;

архітектура та скульптура; писемність; освіта; література; наукові та технічні знання. Культура Месопотамії: релігійні вірування; писемність; література; мистецтво. Культура Стародавніх Індії та Китаю. Пам'ятки матеріальної та духовної культури Стародавнього Сходу, які мають світове значення.

Тема 4. Арабо-мусульманський культурний регіон. Періодизація. Арабські племена напередодні зародження ісламу в VI – на поч. VII ст. Доісламська культурна традиція. Релігійна та політична діяльність Мухаммеда ібн Абдалаха у 610–632 рр., народження та еволюція ісламу. Коран як джерело ісламського віровчення і пам'ятка арабської літератури. Догматичні засади ісламу. Креаціоністське та есхатологічне вчення ісламу. Напрямки в ісламі: сунізм та шіїзм. Мусульманські свята та обряди. Історичні чинники формування арабо-мусульманської культури. Становлення Арабського халіфату у 632–750 рр. Вплив ісламу на культурний розвиток регіону. Арабська мова – консолідуючий елемент арабо-мусульманської культури. Ісламське право. Іслам: спосіб людського буття і стиль мислення.

Тема 5. Культурні здобутки класичного Арабського Сходу. Загальні риси арабо-мусульманської культури. Вплив арабо-мусульманської філософської думки на культуру регіону. Наука та освіта в ісламському світі. Поетичне мистецтво та естетика регіону. Особливості розвитку матеріальної культури арабо-мусульманського регіону. Розквіт арабо-мусульманської культури в XI – XII ст. Порівняльна характеристика культурних надбань Арабського халіфату за доби Омейядів та Аббасидів. Культура ісламської Індії. Культура країн Магрибу.

Тема 6. Індійський культурний регіон. Самобутність індійської культури та соціально-історичні передумови її формування. Культура найдавніших цивілізацій Індії - Мохенджо-Даро та Хараппи. Давньоіндійська міфологія. Фундуєчі засади індійської культури, привнесені на Індостан індоаріями: сільська община, брахманізм, кастово-варновий устрій, санскрит. Соціально-політичне життя та право Стародавньої та Середньовічної Індії. Вплив на розвиток культури регіону індійської релігійно-філософської думки.

Трансформація основних устоїв брахманізму в канони всіх наступних релігійних систем Індії: буддизму, джайнізму, індуїзму.

Тема 7. Культурні досягнення Індії. Розвиток науки та освіти в Індії. Розвиток літератури та поетичного мистецтва («Рігведи», «Махабхарата» та «Рамаяна»). Художні традиції культової архітектури, скульптури та живопису Індії. Архітектурні пам'ятки періоду поширення буддизму в Індії: стамбхи, ступи, чайті, буддійські печерні храми. Розвиток буддійської монументальної скульптури. Особливості індійського танцювального мистецтва й музики. Вплив на формування індійської культури мусульманських завоювань та європейської колонізації. Взаємодія індійського та інших культурних регіонів. Вклад Індії у світову культуру. Пам'ятки матеріальної та духовної культури Індії, які мають світове значення.

Тема 8. Далекосхідний культурний регіон. Традиційна культура Китаю. Самобутність китайської культури. Китай – єдина в світі цивілізація, яка розвивалася незалежно від впливу Заходу. Історичні чинники культурного розвитку Китаю. Заснування централізованої держави в Китаї імператором Цінь Шихуана. Соціально-економічні та культурні перетворення в Піднебесній за правління Шихуан-ді. Пам'ятки матеріальної та духовної культури цього періоду (Велика китайська стіна, гробниця імператора Шихуан-ді та його теракотова армія). Чотири основні відкриття епохи Хань, на яких засновується сучасна техніка: винайдення магнітного компасу, паперу, друкування і пороху. Культурні здобутки Середньовіччя, періоду формування феодальних відносин. Культурні здобутки періоду Сунської імперії та монгольського іґа. Правління династії Мін. Період пізнього феодалізму. Релігійно-філософські чинники культурного розвитку Китаю. Світоглядні засади конфуціанства. Вплив на розвиток культури Китаю даосизму. Особливості китайського буддизму. Місце культу предків у китайському світогляді. Традиційна китайська сім'я.

Тема 9. Культурні здобутки китайської цивілізації. Розвиток ієрогліфічної писемності, літератури та поетичного мистецтва в Китаї. Матеріальна культура Китаю. Характерні риси архітектури та містобудування.

Пагоди мінської епохи. Буддійські печерні храми. Імператорські палаци та заміські резиденції. Заборонене місто. Традиційний китайський живопис. Стили «гунбі» і «сеі» та 3 основні жанри живопису. Китайська парцеляна. Китайський театр, музика. Вклад Китаю у розвиток світової науки і техніки. Китайська кухня.

Тема 10. Культура класичної Японії. Японія - скарбниця азійського мислення і культури. Витоки ізоляціонізму японської культури. Суспільно-політичні чинники культурного розвитку Японії. Культурні здобутки періоду становлення держави Ямато в III – на початку VII ст. Культура періоду законів Рицурьо, періоду становлення феодального суспільства. Зміст і наслідки реформ Тайка у державі Ніппон в VII–VIII ст. Особливості соціальних, політичних та економічних процесів в Японії протягом IX–XV ст. Передумови, причини виникнення та особливості розвитку системи сьогунату в Японії. Зародження та етапи розвитку самурайства в Японії в XII – XVI ст. Історичний шлях до возз'єднання у державі Ніппон в 1573–1603 рр. Релігійно-філософські чинники розвитку японської культури. Основні канони релігії синто. Синтоїстський пантеон. Синтоїстські свята. Вплив буддизму та конфуціанства на формування менталітету японського суспільства. Характер, причини та наслідки запровадження в Японії дзен-буддизму у VI–IX ст. «Бусідо» - кодекс самурайської честі.

Тема 11. Японська матеріальна культура та мистецтво. Розвиток писемності, каліграфії, літератури та поезії в Японії. Японська матеріальна культура. Розвиток архітектури та образотворчого мистецтва. Синтоїстські та буддійські храми. Японський національний театр, музика. Садово-паркове мистецтво. Мистецтво ікебани. Бойове мистецтво самураїв. Чайна церемонія.

2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Трудомісткість курсу

Семестр	Форма контролю	Кількість аудиторн. годин	Розподіл годин									
			Усього			Аудиторні				Самостійна робота		
						Лекції	Семінари	Контрольні	Консультації			Усього
5, 6	залік	46				24	22	4	3	53	55	
Разом			108			24	22	4	3	53	55	

2.2. Структура та обсяг годин за темами курсу

№ з/п	Тема	Кількість годин								Форма контролю знань
		Усього	Аудиторні					Самостійна робота	Індивідуальна	
			Лекції		Семінари	Контрольні	Усього			
Змістовий модуль 1. Схід як особливий культурний регіон. Культура арабомусульманського культурного регіону.										
1.	Вступ до курсу «Історія культури Сходу». Теоретико-методологічні засади сучасної культурології.		2		1		4	4		Опитування на сем. занятті
2.	Схід як особливий культурний регіон.		2		1		3	4		Перевірка рефератів

3.	Культура Стародавнього Сходу.		4		4		4	4		Підготовка презентацій
4.	Арабо-мусульманський культурний регіон.		2		2		4	5		Підготовка презентацій.
5.	Культурні здобутки класичного Арабського Сходу.		2		2	1	4	5		Контрольна робота
контрольна робота										
Змістовий модуль 2. Культура Індії, Китаю та Японії.										
6.	Індійський культурний регіон.		2		2		4	5		
7.	Культурні досягнення Індії.		2		2	1	4	4		Контрольна робота
8.	Далекосхідний культурний регіон. Традиційна культура Китаю.		2		2		4	5		Підготовка презентацій
9	Культурні надбання китайської цивілізації.		2		2	1	4	5		Контрольна робота
10	Культура класичної Японії.		2		2		4	5		Співбесіда на консулат.
11	Японська матеріальна культура та мистецтво.		2		2	1	4	5		Контрольна робота
Всього			24		22	4	46	55		залік

2.3. Тематика та зміст лекцій

Змістовий модуль 1. Схід як особливий культурний регіон. Культура арабо-мусульманського культурного регіону.

Лекція 1.

Тема 1. Вступ до курсу «Історія культури Сходу». Теоретико-методологічні засади сучасної культурології.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Предмет і основні завдання курсу.
2. Історіографія курсу.
3. Культура як об'єкт культурології.
4. Функції культури як суспільного феномена.
5. Етапи суспільного осмислення культури.
6. Місце культурології в системі наукового знання.
7. Сучасна соціокультурна ситуація.

Рекомендована література :

1. Бердяев Н. А. Духовное состояние современного мира / Н. А. Бердяев // Новый мир. – 1990. - № 1.
2. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
3. Гриценко Т. Б. Культурологія : навч. посіб. / Т.Б. Гриценко, С. П. Гриценко., А. Ю. Кондратюк. – К. : Центр навч. літ., 2007. – 394 с.
4. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М. : Наука, 1982. – 560с.
5. Зязюн І. Культурологія : українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / І. Зязюн, М. Закович, В. Семашко – К. : Знання, 2007. – 567 с.
6. Историко-библиографический обзор источников и литературы по новой истории Китая. в 2 ч. / Г. В. Ефимов. – Л. : ЛГУ, 1965–1968.
Ч. 1: Введение. – 1965. – 177 с.
Ч. 2: Русская и советская литература по новой истории Китая. – 1968. – 91 с.

7. Историография стран Востока: Проблемы нового времени: сб. ст. – М.: Наука, 1978. – 255 с.
8. История отечественного востоковедения до серед. XIX в. – М.: Наука, 1990. – 435 с.
9. Кримський А. Ю. Твори в 5 т. / А. Ю. Кримський. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 4. Сходознавство.– 640 с.
10. Луцкий В. Б. Новая история Арабских стран / В. Б. Луцкий. – М. : Наука, 1966. – 372 с.
11. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури : навч. посіб./ В. С. Полікарпов. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х.: Основа, 1995. – 336 с.
12. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 2007.– 560 с.
13. Тюрменко І. І. Культурологія : теорія та історія культури : навч. посіб./ І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К.: Центр навч. літ., 2007. – 368 с.

Лекція 2.

Тема 2. Схід як особливий культурний регіон.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Поняття культурного регіону.
2. Необхідні умови збереження самобутності культури.
3. Класифікації культурних регіонів світу.
4. Проблема «Захід- Схід».
5. Загальні особливості розвитку культури східного культурного регіону.
6. Вплив релігійно-філософських чинників на розвиток культури регіону.

Рекомендована література:

1. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
2. Гриценко Т. Б. Культурологія : навч. посіб. /Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк – К.: Центр навч. літ., 2007. – 394 с.

3. Зязюн І. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / І. Зязюн, М. Закович, В. Семашко. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
4. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
5. История зарубежного искусства. / под. ред.. М. Т. Кузьминой, Н. Л. Мальцевой – М. : ИПЛ, 1983 – 488 с.
6. Кримський А. Ю. Твори в 5 т. / А. Ю. Кримський. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 4. Сходознавство. – 640 с.
7. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л.: Издат-во ЛГУ, 1971. – 544 с.
8. Подберезский И. Регион Юго-Восточной Азии как цивилизационная общность / И. Подберезский // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №4. – С. 53–59.
9. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.

Лекція 3.

Тема 3. Культура Стародавнього Сходу. Культура Стародавнього Єгипту.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Виникнення найдавніших цивілізацій у Месопотамії, Єгипті, Індії та Китаї.
2. Роль Східної деспотичної держави у розвитку давніх цивілізацій.
3. Світоглядні засади культур Стародавнього Сходу.
4. Культурні здобутки Стародавнього Єгипту.

Рекомендована література:

1. Авдиев В. И. История Древнего Востока / В. И. Авдиев. – Л. : Высшая школа, 1970. – 462 с.
2. Антес Р. Мифология в древнем Египте / Р. Антес // Мифология древнего мира. – М., 1977. – С. 55 – 121.
3. Бонгард-Левин Г.М. Древнеиндийская цивилизация: философия, наука, религия / Г. М. Бонгард-Левин. – М., 1980.- 354 с.

4. Брантон П. Путешествие в сакральный Египет / П. Брантон. – пер. с англ. – М., 1997. – 428 с.
5. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
6. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
7. История Древнего Востока: учеб. пос. для студ. вузов / под ред. В. И. Кузищина. – М.: Высшая школа, 2003.- 462 с.
8. Коростовцев М. А. Религия Древнего Египта / М. А. Коростовцев. – М., 1976. – 336 с.
9. Котрелл Л. Во времена фараонов / Л. Котрелл. – М., 1982. – 380 с.
10. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: навч. посіб./ О. П. Крижанівський. – К.: Либідь, 2002. – 590 с.
11. Матье М. Э. Искусство Древнего Египта / М. Э. Матье. – М. : Изд-во Искусство, 1970. -199 с.
12. Перепелкин Ю. Я. История Древнего Египта / Ю. Я. Перепелкин. – СПб., 2000. – 559 с.
13. Савельева Т. Н. Как жили египтяне во времена строительства пирамид / Т. Н. Савельева. – М., 2000. – 126 с.
14. Солкин В. В. Египет: Вселенная фараонов / В.В. Солкин. – М., 2001. – 446 с.
15. Тураев Б. А. Древний Египет / Б. А. Тураев. – СПб., 2000. – 189 с.

Лекція 4.

Тема: Культура Месопотамії.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Формування основних рис цивілізації Месопотамії в Ранньодинастичний період.
2. Культура Шумеру і Аккаду.

3. Культура Стародавньої Вавилонії.
4. Культура Ассирії та Нововавилонського царства.

Рекомендована література:

1. Авдиев В. И. История Древнего Востока / В. И. Авдиев. – Л. : Высшая школа, 1970. – 462 с.
2. Белицкий М. Забытый мир шумеров / М. Белицкий. – М., 1980. – 397 с.
3. Дьяконов И. М. Общественный и государственный строй Древнего Двуречья: Шумер / И. М. Дьяконов. – М., 1959. – 298 с.
4. Замаровський В. Спочатку був Шумер / В. Замаровський. – К., 1983.
5. Емельянов В. В. Древний Шумер: Очерки культуры / В. В. Емельянов. – СПб., 2001. – 359 с.
6. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
7. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: навч. посіб./ О. П. Крижанівський. – К.: Либідь, 2002. – 590 с.
8. Кленгель-Брандт Э. Путешествие в древний Вавилон / Э. Кленгель-Брандт. – М., 1979. – 259 с.
9. Оппенгейм А. Л. Древняя Месопотамия: Портрет погибшей цивилизации / А. Л. Оппенгейм. – М., 1990. – 319 с.
10. Флиттнер Н. Д. Культура и искусство Двуречья и соседних стран / Н. Д. Флиттнер. – М., 1958. – 298 с.

Лекція 5.

Тема 4. Арабо-мусульманський культурний регіон.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Доісламська культурна традиція.
2. Зародження та еволюція ісламу.
3. Історичні та соціально-економічні чинники формування арабо-мусульманського культурного регіону.
4. Коран як джерело ісламського віровчення.

5. Ісламське право.

6. Іслам: спосіб людського буття і стиль мислення.

Рекомендована література:

1. Ацамба Ф. М. Развитие феодализма в арабском халифате. – Историография стран Востока / Ф. М. Ацамба, Л. И. Надирадзе – М. : ИСВ, 1977. – 415 с.
2. Большаков О. Г. Средневековый город Ближнего Востока. VII – середина XIII в.: Социально-экономические отношения / О. Г. Большаков. – М. : Наука, 1984. – 376 с.
3. Винников И. Н. Коранические заметки. – Исследования по истории культуры народов Востока / И. Н. Винников. – М.-Л. : ИПЛ, 1960. – 323 с.
4. Грязневич П. А. Происхождение ислама. Ислам и его роль в современной идейно-политической борьбе развивающихся стран Азии и Африки / П. А. Грязневич. – М.-Таш. : ИПЛ, 1980. – 712 с.
5. Грязневич П. А. Развитие исторического сознания арабов (VI–VIII вв.). – Очерки истории арабской культуры V–XV вв. / П. А. Грязневич. – М. : Наука, 1982. – 330 с.
6. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
7. Климович Л. И. Книга о Коране / Л. И. Климович – М. : ИПЛ, 1986. – 215с.
8. Крымский А. Е. История мусульманства / А. Е. Крымский. – М. : Кучково поле, 2003. – 464 с.
9. Куліш І. В. Ісламський фундаменталізм: релігійно-політична сутність і форми прояву / І. В. Куліш. – К. : Ви-во КНУ, 2003. – 195 с.
10. Лапшов В. А. Становление раннего ислама / В. А. Лапшов, И. В. Халевинский // Вопросы истории. – 1982. – № 11. – С. 107–119.
11. Лундин А. Г. Социальное расслоение в Южной Аравии VI в. н. э. / А. Г. Лундин // Исторические заметки. – М., 1959. – Вып. 4(67). – С. 97–111.

12. Негря Л. В. Общественный строй Северной и Центральной Аравии в V–VII вв. / Л. В. Негря. – М. : Наука, 1981. – 267 с.
13. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.
14. Фильштинский И. М. История арабов и Халифата (750–1517 гг.) / И. М. Фильштинский. – М. : АСТ Восток-Запад, 2006. – 349 с.

Лекція 6.

Тема 5. Культурні здобутки класичного Арабського Сходу.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Загальні риси арабо-мусульманської культури.
2. Розвиток науки та освіти.
3. Літературно-мистецьке життя Арабського Сходу.
4. Особливості розвитку матеріальної культури арабо-мусульманського регіону.

Рекомендована література:

1. Винников И. Н. Коранические заметки. – Исследования по истории культуры народов Востока / И. Н. Винников. – М.-Л. : ИПЛ, 1960. – 323 с.
2. Грязневич П. А. Развитие исторического сознания арабов (VI–VIII вв.). – Очерки истории арабской культуры V–XV вв. / П. А. Грязневич. – М. : Наука, 1982. – 330 с.
3. История зарубежного искусства. / под. ред. М. Т. Кузьминой, Н. Л. Мальцевой – М. : ИПЛ, 1983 – 488 с.
4. История мира. Средние века: Африка, Америка, Западные страны, Арабский мир, Дальний Восток / С. В. Дудук. – пер. с фр. – М. : Белфакс, 2000. – 576 с.
5. Ливанцев К. История средневекового государства и права / К. Ливанцев. М. : ЭКСМО, 2002. – 567 с.
7. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.

8. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.

Змістовий модуль 2. Культура Індії, Китаю та Японії.

Лекція 7.

Тема 7. Індійський культурний регіон.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Самобутність індійської культури та соціально-історичні передумови її формування.
1. Протоіндійська культура Мохеджо-Даро й Хараппи.
2. Індоарії в становленні культурних засад стародавньої Індії.
3. Вплив на розвиток культури регіону індійської релігійно-філософської думки.
4. Взаємодія індійського та інших культурних регіонів.

Рекомендована література:

1. Анго М. Классическая Индия / М. Анго. – М. : Вече, 2007. – 400 с.
2. Антонова К. А. История Индии / К. А. Антонова. – М. : Мысль, 1973. – 567 с.
3. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
4. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
5. Киреев В. С. Каста и деятельность ростовщиков и банкиров в колониальной Индии: роль касты в формировании индийского капитализма / В. С. Киреев // Восток. – 2004. – №1. – С. 37–48.
6. . Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.
7. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби. – М. : Политиздат, 1991. – 345 с.

8. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.
9. Фредерик Л. Индия мистическая и легендарная. / Л. Фредерик. – пер. с франц. В. Новикова. – Н.-Новгород: Дзком, 2004. – 296 с.

Лекція 8.

Тема 8. Культурні досягнення Індії.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Розвиток науки та освіти в Індії.
2. Індійська література та поетичне мистецтво.
3. Культова архітектура, скульптура та живопис Індії.
 1. Взаємодія індійського та інших культурних регіонів.

Рекомендована література:

1. Анго М. Классическая Индия / М. Анго. – М. : Вече, 2007. – 400 с.
2. Антонова К. А. История Индии / К. А. Антонова. – М. : Мысль, 1973. – 567 с.
3. История зарубежного искусства. / под. ред. М. Т. Кузьминой, Н. Л. Мальцевой – М. : ИПЛ, 1983 – 488 с.
4. Козицький А. М. Новітня історія країн Азії та Африки / А. М. Козицький. – Львів: Афіша, 2005. – 430 с.
5. Паниккарт К. М. Очерк истории Индии / К. М. Паниккарт. – М.: Наука, 1961.
6. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.
7. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.) / І. М. Сергійчук. – Суми: Університетська книга, 2002. – 284 с.
8. Синха Н. К. История Индии / Н. К. Синха, А. Ч. Банерджи. – М.: Наука, 1954. – 440 с.

9. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.

Лекція 9.

Тема 9. Далекосхідний культурний регіон. Традиційна культура Китаю.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Унікальність китайської культури: роль ритуалу та етики в Китаї.
2. Культурні здобутки іньської епохи, епохи централізованої держави Цінь Шихуана, періоду Середньовіччя, періоду формування феодалських відносин, періоду Сунської імперії та монгольського іґа, правління династії Мін, періоду пізнього феодалізму.
3. Релігійно-філософські чинники розвитку культури Китаю.
4. Конфуціанство та легізм у політичній історії Китаю.

Рекомендована література:

1. Бокщанин А. А. Общество и государство в Китае / А. А. Бокщанин // Восток. – 2003. – №5. – С. 162–166.
2. Боровская Н. Е. Система императорских экзаменов в Китае / Н. Е. Боровская // Педагогика. – 2005. – №10. – С. 78–90.
3. Величко В. В. Формування системи управління регіонами у давньому Китаї / В. В. Величко // Східний світ. – 2002. – №2. – С. 30–43.
4. Кучера С. Древнекитайские тексты Цзягувень и Шан-Шу – зеркало истории и культов Китая эпохи Шань-Инь / С. Кучера // Восток. – 2004. – №2. – С. 20-33.
5. Леви М. Китай династии Хань: Быт. Религия. Культура / М. Леви / С. Федоров – пер. с англ. – М. : Центрполиграф, 2005. – 223 с.
6. Лесняк С. П. Категорія шляху і феномен політичного лідера у давньому Китаї (за матеріалами китайських стратегій “Семикнижжя”) / С. П. Лесняк // Східний світ. – 2003. – №2. – С. 31–35.

7. Подберезский И. Регион Юго-Восточной Азии как цивилизационная общность / И. Подберезский // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №4. – С. 53–59.
8. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.

Л е к ц і я 10.

Тема 10. Культурні надбання китайської цивілізації.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Розвиток китайської літератури та поетичного мистецтва.
2. Своєрідність китайського мистецтва: триєдність каліграфії, поезії та живопису.
3. Характерні риси китайської архітектури та містобудування.
4. Вклад Китаю у розвиток світової науки і техніки.
5. Китайська культура і Захід.

Рекомендована література:

1. Городецкая А. М. Искусство в Китае и в других культурах мира. / А. М. Городецкая // Восток. – 2003. – №4. – С. 30–42.
2. Леви М. Китай династии Хань: Быт. Религия. Культура / М. Леви / С. Федоров – пер. с англ. – М. : Центрполиграф, 2005. – 223 с.
3. Малявин В. В. Китай в XVI-XVII веках: Традиция и культура / В. В. Малявин. – М. : Искусство, 1995. – 286 с.
4. Мифы и легенды народов мира. Восточная и Центральная Азия. Япония, Китай, Монголия, Вьетнам. – М. : Мир книги, 2006. – 447 с.
5. Сы-цзе Д. Комплекс Ди / Д. Сы-цзе // Иностранная литература. – 2005. – №8. – С. 3–14.
6. Фицджеральд С. П. Китай. Краткая история культуры / С. П. Фицджеральд – пер. Р. В. Котенко – СПб. : Евразия, 1998. – 456 с.

7. Фишман О. Л. Китай в Европе: миф и реальность (XII-XVIII вв.) / О. Л. Фишман. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2003. – 544 с.

Лекція 11.

Тема 11. Культура класичної Японії.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Історичні та суспільно-політичні чинники культурного розвитку Японії.
2. Вплив політики ізоляціонізму на формування японської культури.
3. Роль самурайства в політичному житті Японії.
4. Релігійно-філософські чинники розвитку японської культури. Синтоїзм, буддизм, конфуціанство та дзен-буддизм.

Рекомендована література:

1. Бачурин А. С. Ёсида синто как одно из направлений средневекового синтоизма / А. С. Бачурин // Вопросы философии. – 2004. – № 11. – С. 165–176.
2. Воробьев М. В. Япония в III–VII вв. / М. В. Воробьев. – М. : Знание, 1980. – 277 с.
3. История и культура Японии : сб. ст. / Отв. ред. В.М. Алпатов. - М.: Крафт, 2001. - 288 с.
4. История Японии. В 2 ч. / Ред. В. М. Меньшиков. - М.: ИВРАН, 1999. -Ч. 1- 663 с.; Ч. II - 703 с.
5. Искендеров А. А. Токугава Иэясу / А. А. Искендеров // Вопросы истории. – 2004. – № 3. – С. 74–109.
6. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.
7. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.
8. Толстогузов С. А. Токугава Ёсинобу и борьба за сёгунский пост в годы Инсей / С. А. Толстогузов // Восток. – 2003. – № 6. – С. 5–11.

9. Филиппов А. В. «Стостатейные установления Токугава» 1616 г. и «Кодекс из ста статей» 1742 г. Право, общество и идеология Японии первой половины эпохи Эдо / А. В. Филиппов. – СПб. : Из-во С.-Петербургского ун-та, 1998. – 186 с.

Лекція 12.

Тема 12. Японська матеріальна культура та мистецтво.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Специфіка японського мистецтва.
2. Літературно-мистецьке життя.
3. Триєдність: поезія, каліграфія, живопис.
4. Сценічне мистецтво: драма Но, театр Кабукі.
5. Архітектура та японські сади.
6. Побутова культура: мистецтво кераміки, ікебана та чайна церемонія.

Рекомендована література:

1. Бегичева В. Фудзияма, песня небес / В. Бегичева // Наука и религия. – 2005. – № 12. – С. 38–40.
2. Главева Д. Г. История и культура Японии: (Конференция в Ин-те востоковедения РАН, г. Москва, 17–18 февраля 2003 г.) / Д. Г. Главева // Восток. – 2003. – № 5. – С. 167–171.
3. Данн Ч. Традиционная Япония. Быт, религия, культура / Ч. Данн – пер. с яп. О. Сидорова – М. : Центр-полиграф, 2006. – 222 с.
4. История и культура Японии : сб. ст. / Отв. ред. В.М. Алпатов. - М.: Крафт, 2001. - 288 с.
5. История Японии. В 2 ч. / Ред. В. М. Меньшиков. - М.: ИВРАН, 1999. -Ч. 1- 663 с.; Ч. II - 703 с.
6. Мак-Клейн Д. Л. Япония. От сёгуната Токугавы – в XIX век / Д. Л. Мак-Клейн – пер. с яп. Е. Красулина – М. : Астрель, 2006. – 895 с.
7. Опарин И. Фудзияма / И. Опарин // Смена. – 2005. – № 5. – С. 4–11.

8. Рибалко С. Б. Культурно-естетичні універсалії класичної Японії та їх відбиття в образотворчому мистецтві доби Токугава (живопис, графіка) / С. Б. Рибалко. – Х. : Харківська держ. Академія культури, 2001. – 20 с.

2.4 Зміст семінарських занять.

Семінарське заняття № 1

Тема: «Теоретико-методологічні засади сучасної культурології»

(2 години)

Мета: дослідити предмет і завдання курсу, його місце в плані підготовки бакалавра історії; охарактеризувати основні джерела і методи роботи з ними під час вивчення курсу; з'ясувати значення понять «культура», «цивілізація», «типологізація культур»; охарактеризувати функції культури; довести, що вивчення суспільства засобами культури є актуальним, так як лише економічні та політичні його характеристики не дають можливість зрозуміти багато соціальних явищ; прослідкувати еволюцію суспільного осмислення культури; вивчити проблеми періодизації культурної еволюції людства; охарактеризувати сучасну соціокультурну ситуацію.

План

1. Сутність культури та основні культурологічні парадигми.
2. Функції культури.
3. Розвиток суспільного осмислення культури.
4. Проблема періодизації культурної еволюції людства.
5. Співвідношення культури і цивілізації.
6. Сучасна соціокультурна ситуація та напрями її дослідження.

Понятійний апарат:

Культура, природа, артефакти, матеріальна і духовна культура, світ знаків, світ смислів, функції культури: адаптаційна, пізнавальна, аксіологічна, інформаційна, комунікативна, нормативна, виховна гуманістична; культурологічні парадигми: циклічна, еволюціоністська, антропологічна, філософська, революційно-демократична; творча діяльність, цивілізація.

Теми рефератів:

1. Головні проблеми та напрями сучасної культурології.

2. Співвідношення культури і цивілізації.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Дати визначення поняття «культура» та охарактеризувати етапи його суспільного осмислення.
2. Розкрити сутність основних культурологічних парадигм.
3. Охарактеризувати основні функції культури.
4. Обґрунтувати періодизацію культурної еволюції людства.
5. Визначити співвідношення культури і цивілізації.
6. Охарактеризувати сучасну соціокультурну ситуацію.
7. Сформулювати головні проблеми та напрями сучасної культурології.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що критерієм освіченості спеціаліста, його інтелігентності виступає ступінь залучення людини до духовних цінностей, висвітлення гуманістичних ідей на фоні характерних для нашого часу прагматизму та раціоналізму. Вивчення суспільства засобами культури є актуальним, так як лише його економічні та політичні характеристики не дають можливості зрозуміти багато соціальних явищ. Якщо технократичне мислення відсуває на задній план мистецтво, літературу, релігію, філософію і, врешті решт, і саму людину, то культурологічний підхід допомагає усвідомити важливість цих феноменів суспільної свідомості. Культурологія занурює людину в світ духовних цінностей, дозволяє осмислити як єдиний комплекс міфологію, релігію, філософію, мистецтво, етичні норми і естетичні прихильності. Вивчення культури як суспільного явища допомагає пояснити процеси духовного і соціального життя. Виявлення комплексу взаємопов'язаних культурних явищ в суспільстві дозволяє систематизувати, класифікувати і упорядкувати багатомайття форм людської діяльності.

Слід зазначити, що еволюція природи та людини, як особливого виду в природі, є вихідним моментом культурної еволюції людства. І той чи інший

рівень культури людства визначає кожен раз заново «окультурення» кожної народженої людини, в результаті чого відбувається окультурення людської природи. Людська природа представляє собою єдність природного і соціального або природного і окультуреного. Зазначити, що ще більше це стосується духовного світу людини, який формується під впливом культурної діяльності і в процесі здійснення культурних зв'язків та відношень між людьми. Проблема в тому, що кожна народжена людина повинна стати повноцінною, тому що вона повинна не просто успадкувати природні задатки своїх батьків, а й самостійно засвоїти все багатство культурних цінностей.

Розвиток історії культури Сходу розглядатиметься студентами, починаючи з часу виникнення людського суспільства і закінчуючи сучасністю. Наголосити, що складність досліджень у галузі цієї наукової дисципліни полягає в тому, що поняття «культура» надто багатогранне, має різні зміст і смисл не лише в побутовій мові, а й у різних науках, в тому числі філософії. Кожен студент повинен сам обрати із більш ніж 500, існуючих на сьогоднішній день визначень поняття «культура», найвлучніше, на його думку. Проаналізувати сутність кожної функції культури: адаптаційної, пізнавальної, аксіологічної, інформаційної, комунікативної, нормативної, гуманістичної, виховної.

Потрібно зазначити, що культурологія як специфічна сфера гуманітарного знання оформлюється в Новий час і пов'язано це з філософськими концепціями історії Дж. Віко, І. Гердера, Г. Гегеля. Необхідно розкрити сутність основних культурологічних парадигм: циклічної (Дж. Віко), еволюціоністської (Л. Морган, Е. Тейлор), антропологічної (Б. Малиновський, К. Леві-Строс, А. Кребер), філософської, революційно-демократичної (К. Маркс, Ф.Енгельс).

Окремо потрібно звернутися до питання співвідношення культури і цивілізації. Слід зазначити, що цивілізація являє собою систему відносин, закріплених у праві, у традиціях, способах ділової і побутової поведінки. Вона висловлює щось спільне, раціональне, стабільне у соціумі. Вона утворює

механізм, що гарантує функціональну стабільність суспільства. Цивілізація визначає загальне в співтовариствах, що виникають на базі однотипних технологій. А культура – є вираз індивідуального начала кожного соціуму. Історичні етносоціальні культури є відображенням і вираженням в нормах поведінки, у правилах життя і діяльності, в традиціях і звичках не загального в різних народів, що стоять на одному цивілізаційному щаблі, а того, що є специфічним для їх етносоціальної індивідуальності, їхньої історичної долі, індивідуальних і неповторних обставин їх минулого і сьогоденного буття, їхньої мови, релігії, їхнього географічного місця розташування, їхніх контактів з іншими народами і т.д. Якщо функція цивілізації – забезпечення загальнозначущої, стабільної нормативної взаємодії, то культура відбиває, передає і зберігає індивідуальне начало в рамках кожної даної спільності.

Література

1. Бердяев Н. А. Духовное состояние современного мира / Н. А. Бердяев // Новый мир. – 1990. - № 1.
2. Гриценко Т. Б. Культурологія: навч. посіб. / Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко. А. Ю. Кондратюк – К.: Центр навч. літ., 2007. – 394 с.
3. Зязюн І. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / І. Зязюн, М. Закович, В. Семашко. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
4. Историко-библиографический обзор источников и литературы по новой истории Китая. В 2 ч. / Г. В. Ефимов. – Л. : ЛГУ, 1965–1968.
Ч. 1: Введение. – 1965. – 177 с.
Ч. 2: Русская и советская литература по новой истории Китая. – 1968. – 91 с.
5. Историография стран Востока: Проблемы нового времени: сб. ст. – М.: Наука, 1978. – 255 с.
6. История отечественного востоковедения до серед. XIX в. – М.: Наука, 1990. – 435 с.
7. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури : навч. посіб. / В. С. Полікарпов. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х.: Основа, 1995. – 336 с.

8. Тюрменко І. І. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб./І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007.–368 с.

Семінарське заняття № 2

Тема: «Схід як особливий культурний регіон».

(2 години)

Мета: з'ясувати значення понять: «типологізація культур», «культурний регіон», «регіональна культура»; простежити основні типи систем культурного розвитку в історії світової культури, такі як: часовий та просторовий; охарактеризувати основні типи культурної взаємодії культурних регіонів: культурну інтеграцію, акультурацію, зближення та асиміляцію; вивчити найпоширеніші у сучасній культурології класифікації культурних регіонів світу; визначити межі східного культурного регіону та його загальні особливості.

План

1. Поняття культурного регіону та регіональної культури.
2. Типологія взаємодії культурних регіонів.
3. Схід і Захід – два унікальні шляхи духовного розвитку людства.
4. Межі східного культурного регіону та його диференціація.
5. Характерні риси культурного розвитку Сходу.
6. Східний тип духовності як діалог ісламу, буддизму, індуїзму, даосизму і конфуціанства.

Понятійний апарат:

Типологія регіональних культур, культурний регіон, регіональна культура, типи культурної взаємодії: культурна інтеграція, акультурація, асиміляція, зближення; класифікація культурних регіонів світу: арабо-мусульманський, африканський, далекосхідний, європейський, індійський, латиноамериканський культурні регіони; культури Заходу і Сходу; річкові цивілізації, східна деспотія; християнство, іслам, брахманізм, буддизм, джайнізм, індуїзм, даосизм, конфуціанство.

Теми рефератів:

1. Регіональна типологізація культури.
2. Феномен культур Сходу.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Охарактеризувати формаційний та світоглядний підходи до типологізації культури.
2. Охарактеризувати регіональний підхід до культурного розвитку людства.
3. Розкрити поняття культурного регіону та регіональної культури.
4. Охарактеризувати такі типи культурної взаємодії як культурна інтеграція, акультурація, зближення, асиміляція.
5. Пояснити роль спадковості та традицій у збереженні самобутності культури.
6. Пояснити роль новацій і критичного переосмислення того, що залишено попередніми поколіннями у збереженні самобутності культури.
7. Назвати 7 культурних регіонів Землі.
8. Порівняйте культурні світи Заходу і Сходу за схемою дослідження М. Вебера.
9. Поясніть вислів XVI ст. «Світло зі Сходу».
10. Який Ваш погляд на проблему «Захід – Схід» ?
11. Порівняйте типи світоглядів Заходу і Сходу.
12. Порівняйте особливості східних і західних мистецтва, науки, естетичних прихильностей.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні засвоїти поняття: регіональної типологізації культури, регіональної культури, культурного регіону. Зазначити, що регіональна культура – це тип культури, специфіка якої обумовлена конкретними локально-обмеженими географічними межами. Далі слід наголосити, що особливості регіональних культур формувалися під впливом таких факторів: природно-біологічного (своєрідність процесів адаптації людини як біологічного виду, її боротьба за виживання),

географічного (роль ландшафту і кліматичних умов), етнічного (пов'язаний зі специфікою формування етносів), етнопсихологічного (конкретизується у феномені ментальності), соціального, політичного (утворення держав, встановлення кордонів). Зазначені фактори сприяли народженню великої кількості самобутніх культур. Наголосити на тому, що умовою збереження самобутності є досягнення культурою того рівня зрілості, коли вона оформлюється як стійка цілісність. А для формування цілісності необхідна наявність двох протилежностей: з одного боку спадковості і традицій, а з іншого – новацій і критичного переосмислення того, що залишено попередніми поколіннями. Традиції фіксують суспільно значущі досягнення думки і моральності, утворюють історичні корені сучасного існування народу. У традиціях зафіксована «програма» людської діяльності, подібно до генетичної програми популяції. Іншою стороною цього процесу є опанування новими формами й елементами культури і узгодження її з тими, що створено в межах традиційної культури. Це передбачає взаємодію і взаємну трансформацію старого і нового, а в ідеалі – їх гармонійне поєднання.

Потрібно чітко зазначити, що формування культури ніколи не відбувається ізольовано, вона є наслідком постійної культурної взаємодії. Розкрити сутність таких основних типів культурної взаємодії як культурна інтеграція, акультурація, зближення і асиміляція. Пояснити, що коли яка-небудь регіональна культура вторгається в області, зайняті іншою регіональною культурою, вона або зазнає значних змін, асимілюється і зливається з останньою, або витісняє звідти місцеву культуру. Таким чином ареал регіональної культури може розширюватись або звужуватись.

Щодо класифікації культурних регіонів, то потрібно зазначити, що у сучасній культурології найпоширенішими є два її види. Перша здійснює поділ світової культури на культури Заходу і Сходу, а друга – на 7 культурних регіонів: арабо-мусульманський, африканський, далекосхідний, європейський, індійський, латиноамериканський та північноамериканський. Поняття «Схід» і «Захід» при цьому не мають чітко визначеного змісту. У широкому значенні

Захід – це сфера буття європейської культури, ділянка поширення впливу християнської та античної системи цінностей. Поняття ж Сходу складніше у зв'язку зі своєю внутрішньою і змістовою неоднорідністю. Так, виділяють буддійський Схід, Схід арабо-мусульманський, індуський, єврейсько-іудейський, конфуціанський. Під східним типом духовності розуміють шлях людського буття, який ґрунтується на діалозі буддійського ³⁴зарубіжного³⁴ з індуїзмом, даосизмом і конфуціанством.

Наголосити на тому, що упродовж тривалого часу проблема «Захід – Схід» висувалась і розв'язувалась з погляду європоцентризму. Всі досягнення східних народів сприймалися і оцінювалися через імперативи цінностей Західної цивілізації, що у свою чергу наклало тавро «меншовартісного» (варварського, відсталого, провінційного) на культурні здобутки Сходу. Відмінність між східними і західними культурами вбачалась в тому, що Схід просто відставав у своєму культурному розвитку від Заходу. Далі слід зазначити, що на сучасний момент домінує погляд, згідно з яким Захід і Схід є не вищою і нижчою сходинками культурного прогресу, а двома цілком унікальними шляхами духовного розвитку людства, які не заперечують один одного, а взаємодоповнюють.

Література

1. Абрамович С. Д. Світова та українська культура : навч. посіб. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – Львів: Світ, 2004. – 344 с.
2. Гриценко Т. Б. Культурологія : навч. посіб. / Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк – К.: Центр навч. літ., 2007. – 394 с.
3. Зязюн І. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / І. Зязюн, М. Закович, В. Семашко – К.: Знання, 2007. – 567 с.
4. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
5. Историография стран Востока: Проблемы нового времени: сб. ст. – М.: Наука, 1978. – 255 с.

- 6 Левчук Л. Т. Історія світової культури. Культурні регіони : навч. посіб. / Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфименко – К.: Либідь, 1997. – 448 с.
7. Подберезский И. Регион Юго-Восточной Азии как цивилизационная общность / И. Подберезский // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №4. – С. 53–59.

Семінарське заняття № 3

Тема: «Культура Стародавнього Сходу. Культура Стародавнього Єгипту».

(2 години)

Мета: з'ясувати географічні та хронологічні межі Стародавнього Сходу; визначити як природнокліматичні чинники вплинули на виникнення стародавніх східних цивілізацій в долинах річок Євфрату, Тігру, Нілу, Інду, Гангу, Янцзи; визначити характерні риси культурного досвіду стародавніх східних цивілізацій та його історичні наслідки; охарактеризувати культурні здобутки давніх єгиптян в освіті, писемності, літературі, архітектурі, техніці, мистецтві.

План

1. Географічні та хронологічні межі Стародавнього Сходу.
2. Природнокліматичні та суспільні чинники виникнення стародавніх східних цивілізацій.
3. Культура Стародавнього Єгипту:
 - а) релігійно-міфологічний світогляд стародавніх єгиптян, організація культу;
 - б) політичний лад і суд у Єгипті;
 - в) писемність, освіта, література та мистецтво в Стародавньому Єгипті;
 - г) розвиток архітектури в Єгипті;
 - д) розвиток техніки, науково-практичних знань.

Понятійний апарат:

Річкові цивілізації, східна деспотія, Єгипет, Раннє царство, Давнє царство, Середнє царство, Нове царство, Ніл, «кем», Ра, Осіріс, Нут, Атон, Амон, Тот,

Анубіс, Аменхотеп IV, мастаба, муміфікація, піраміда Джосера, піраміди в Гізі: Хуфу (Хеопса), Хафра і Менкаура; Хеміун, душа Ка і душа Ба, храм Амона-Ра в Карнаці, храм у Луксорі.

Теми рефератів:

1. Міфологічні концепції давніх єгиптян.
2. Архітектура Нового царства (храми в Карнаці та Луксорі).
3. Наукові та технічні знання єгиптян.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Визначте основні етапи історії культури давнього Єгипту.
2. Охарактеризуйте міфологічні концепції давніх єгиптян.
3. Розкрийте роль писемності у культурі стародавніх єгиптян.
4. Охарактеризуйте етапи розвитку літератури давнього Єгипту.
5. Опишіть заупокійний культ єгиптян та їхні уявлення про смерть.
6. Охарактеризуйте архітектурні канони давніх єгиптян.
7. Розкажіть про розвиток науки і техніки в Стародавньому Єгипті.
8. Яке значення надавалося митцю і його праці в Стародавньому Єгипті.
9. Для кого було збудовано першу піраміду – «матір пірамід», і розкажіть про зодчого, який це здійснив.
10. Опишіть характерні риси архітектури періоду Нового царства.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти з самого початку повинні визначити географічні та хронологічні межі Стародавнього Сходу. Зазначити, що Стародавнім Сходом прийнято вважати давні класові суспільства на великому терені Азії і Африки. Історія Стародавнього Сходу бере початок від виникнення найдавніших цивілізацій у Месопотамії та Єгипті (IV – III тис. до н. е.), в Індії (III – II тис. до н. е.) та Китаї (II тис. до н. е.). Сприятливі природні умови субтропічної зони Близького Сходу стали причиною того, що саме в долинах річок Євфрату, Тигру, Нілу сформувалися ранньокласові цивілізації та їх перші держави. Трохи пізніше вони виникли в долинах річок Інду, Гангу в

Індії і Янцзи в Китаї. Даний період є одним із найважливіших в історії, оскільки з нього починається людська цивілізація. Коли в регіоні почали утворюватись держави, головною її функцією стає охорона власності. Це відбувається у формі утвердження т. зв. східної деспотії, при якій уся верховна влада зосереджується в руках правителя держави. Важливо усвідомити, що виникнення деспотичних держав було зумовлено географічним фактором. Вжити на Сході можна було лише при зрошувальному землеробстві і при постійному створенні суспільних запасів зерна на випадок неврожаю, стихійного лиха. Все це вимагало величезної і планомірної витрати ресурсів, жорстокого адміністративного управління і об'єднання безлічі ізольованих сільськогосподарських общин в єдине ціле. В основу дальносхідної держави покладений ідеал абсолютної єдності, який заперечував індивідуальність і свободу людини. У цьому і полягає духовна суть східної деспотії. Роль східної деспотичної держави полягала також в здійсненні престижного будівництва (піраміди, палаци), контролю над усіма сторонами життя підданих. Давньосхідні держави трималися централізованістю влади, яка сходилась на постаті сакралізованого правителя. Легітимізація влади за східною моделлю здійснювалась як процес її сакралізації, обожнювання особистості правителя. Властителі виступають як посередники між божественною природою і державою. Вищезазначені чинники відобразились на формуванні світоглядних основ культур Стародавнього Сходу. Спільне для усього давньосхідного регіону міфологічне мислення було тісною інтегруючою силою. Міф був поставлений на службу деспотичній східній державі.

Далі слід зазначити, що розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі, державності зумовили виникнення у Стародавньому Єгипті наукових знань, сприяли поширенню освіти. Саме тут і в Месопотамії вперше була створена писемність, зародилися фундаментальні та прикладні наукові знання з медицини, астрономії, фізики, математики, хімії, історії, географії, правознавства, виникає література, зростає рівень музичного та образотворчого мистецтва. Мистецтво давніх єгиптян було тісно пов'язане з релігійною

міфологією. Характерними його рисами були: велична монументальність форми, суворий, геометричний конструктивізм і фронтальність. Слід відзначити і реалістичні тенденції, які особливо виявилися у портретних зображеннях.

Література

1. Авдиев В.И. История Древнего Востока / В. И. Авдиев. – Л.: Высшая школа, 1970. – 462 с.
2. Антес Р. Мифология в древнем Єгипте / Р. Антес // Мифология древнего мира. – М., 1977. – С. 55 – 121.
3. Бадж Е. А. У. Египетская Книга Мертвых: Путешествие Души в Царстве Мертвых / Е. А. Бадж. – М., 2002. – 440 с.
4. Бадж Е. А. У. Египетская религия. Египетская магия / Е. А. У. Бадж. – пер. с англ. – М., 2000. – 390 с.
5. Бадж Е. А. У. Мумия. Материалы археологических исследований египетских гробниц / Е. А. У. Бадж. – пер. с англ. – М., 2001. – 528 с.
6. Белова Г. А. Раскопки и открытия в дельте Нила / Г. А. Белова. – СПб., 2002. – 192 с.
7. Богословский Е. С. Древнеегипетские мастера / Е. С. Богословский. – М., 1983. – 366 с.
8. Бонгард-Левин Г. М. Древнеиндийская цивилизация: философия, наука, релігія / Г. М. Бонгард-Левин. – М., 1980.- 354 с.
9. Брантон П. Путешествие в сакральный Египет / П. Брантон. – пер. с англ. – М., 1997. – 428 с.
10. Бриер Б. Древнеегипетская магия / Б. Бриер. – М., 2000. – 381 с.
11. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
12. История Древнего Востока : учеб. пос. для студ. вузов / под ред. В. И. Кузищина. – М.: Высшая школа, 2003.- 462 с.
14. Дженкинс Н. Ладья под пирамидой: (Царская ладья фараона Хеопса) / Н. Дженкинс. – М., 1986. – 125 с.

15. Жак К. Египет великих фараонов. История и легенды / К. Жак. – М., 1992. – 326 с.
16. Жак К. Нефертити и Эхнатон / К. Жак. – М., 1999. – 224 с.
17. Замаровский В. Их величества пирамиды / В. Замаровский. – М., 1986. – 430 с.
18. Картер Г. Гробница Тутанхамона / Г. Картер – пер. с англ. – М., 1959. – 261 с.
19. Кацнельсон И. С. Тутанхамон и сокровища его гробницы / И. С. Кацнельсон. – М., 1979.
20. Кинк Х. А. Как строились египетские пирамиды / Х. А. Кинк. – М., 1967. – 111 с.
21. Кинк Х. А. Художественное ремесло древнего Египта и сопредельных стран / Х. А. Кинк. – М., 1976. – 200 с.
22. Коростовцев М. А. Религия Древнего Египта / М. А. Коростовцев. – М., 1976. – 336 с.
23. Котрелл Л. Во времена фараонов / Л. Котрелл. – М., 1982. – 380 с.
24. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : навч. посіб./ О. П. Крижанівський. – К.: Либідь, 2002. – 590 с.
25. Кримський А. Е. Твори в 5 т. / А. Е. Кримський. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 4. – Сходознавство. – 640 с.
26. Матье М. Э. Искусство Древнего Египта / М. Э. Матье. – СПб., 2001. – 798 с.
27. Монтэ А. Египет Рамсесов: повседневная жизнь египтян во времена великих фараонов / А. Монтэ – пер. с фр. – М., 1989. – 376 с.
28. Павлов В. В. Искусство Древнего Египта / В. В. Павлов. – М., 1962. – 71 с.
29. Перепелкин Ю. Я. История Древнего Египта / Ю. Я. Перепелкин. – СПб., 2000. – 559 с.
30. Поменранцева Н. А. Эстетические основы искусства древнего Египта / Н. А. Поменранцева. – М., 1985. – 254 с.
31. Рак И. В. Мифы Древнего Египта / И. В. Рак. – СПб., 1993. – 269 с.
32. Савельева Т. Н. Как жили египтяне во времена строительства пирамид / Т. Н. Савельева. – М., 2000. – 126 с.

33. Солкин В. В. Египет: Вселенная фараонов / В.В. Солкин. – М., 2001. – 446 с.
34. Тураев Б. А. Древний Египет / Б. А. Тураев. – СПб., 2000. – 189 с.
35. Тураев Б. А. Египетская литература / Б. А. Тураев.- СПб., 2000.- 335 с.

Семінарське заняття № 4

Тема: « Культура Месопотамії».

(2 години)

Мета: визначити вплив природнокліматичного і суспільного чинників на виникнення цивілізації в долинах річок Євфрату і Тігру; визначити характерні риси культурного досвіду Месопотамії та його історичні наслідки; охарактеризувати культурні здобутки Дворіччя в писемності, літературі, архітектурі, техніці, мистецтві.

План

1. Природнокліматичні умови Дворіччя.
2. Особливості господарського життя, форми власності, система землекористування в Дворіччі.
3. Міфологія та релігійні вірування.
4. Розвиток писемності, літератури та мистецтва.
5. Розвиток архітектури та містобудування.

Понятійний апарат:

Дворіччя, Месопотамія, Шумер, Аккад, Стародавня Вавілонія, Ассирія, Нововавилонське царство, річки Тігр та Євфрат, міста: Еріду, Ур, Урук, Лагаш, Умма, Ніппур; піктографічна писемність, зіккурати, жерці, зіккурати Елама і Борсіппи, Хаммурапі, «Стела Хаммурапі», поема про Гільгамеша, боги: Мардук, Енкі, Інанна, Ану, Енліль, Еа; «висячі сади Семіраміди».

Теми рефератів:

1. Міфологічні концепції народів Дворіччя.
2. Епос про Гільгамеша – найвидатніша пам'ятка літератури Дворіччя.
3. Архітектура та містобудування в Дворіччі.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Як природні та соціальні фактори вплинули на міфологію народів Дворіччя?
2. У чому полягає значення писемності в шумеро-аккадській культурній системі?
3. З чим пов'язані особливості культури давньої Ассирії?
4. Охарактеризуйте культурні здобутки нововавилонської доби.
5. Визначте місце правителя і державності в уявленнях народів Дворіччя.
6. Охарактеризуйте основні художні форми культури давньої Месопотамії.
7. Охарактеризуйте культурні здобутки Шумеру і Аккаду.
8. Охарактеризуйте культурні здобутки Стародавньої Вавілонії.
9. Охарактеризуйте культурні здобутки Ассирії та Нововавилонського царства.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що культура Месопотамії базується на принципово новій формі організації життя людей – державі, що остаточно зруйнувала кровнородинні зв'язки в суспільстві. Разом з державністю виникає і розвивається правова й політична культура, з'являються основи цивілізації. Господарство ранніх цивілізацій Дворіччя засноване на поливному землеробстві. Тривала посуха III тис до н. е. вимагала постійного удосконалювання іригаційних споруд, а також проведення широкомасштабних робіт із підтримки нормального водопостачання. Це привело до створення особливого апарата, що виконував функції примусу, обліку й розподілу як природних ресурсів, так і вироблених продуктів.

Вказати на те, що на території Месопотамії склалося, розквітло й заглохло кілька великих і багато малих держав. Наголосити на тому, що хоча в них у різному ступені були розвинуті соціальні, економічні і політичні відносини, їхні культурні інститути багато в чому подібні між собою, тому можна говорити про загальну культуру цього регіону.

Вказати на те, що шумери заклали господарські, соціально-політичні, духовні основи державності Месопотамії. З них починається культурне самовизначення та самоусвідомлення населення Дворіччя, що знайшло

втілення у психологічних, художніх, політичних стандартах III тис. до н. е. Вавилоняни ретельно систематизували та уніфікували наукову, релігійну, правову спадщину шумерів, збагатили літературний фонд Месопотамії, розповсюдили в ній свої мистецькі уподобання. Вавилоняни і асирійці заклали основу історичного симбіозу, який отримав назву асиро-вавилонської культури. Асирійська складова у ньому стала начерком довготривалої ментальної традиції народів Месопотамії. Культура Месопотамії сконцентрувала в собі культури різних етносів. Її досягнення утворили основу багатьох культур більш пізніх періодів: грецької, арабської, індійської, а пізніше і культури в Візантії.

Література

1. Авдиев В. И. История Древнего Востока / В. И. Авдиев. – Л. : Высшая школа, 1970. – 462 с.
2. Афанасьев В. К. Гильгамеш и Энкиду: Эпические образы в искусстве / В. К. Афанасьев. – М., 1979. – 192 с.
3. Белицкий М. Забытый мир шумеров / М. Белицкий. – М., 1980. – 397 с.
4. Вспомогательные науки. Ассирийско-вавилонская поэзия / пер. В. К. Шилейко. – М., 1987.
5. Дьяконов И. М. Общественный и государственный строй Древнего Двуречья: Шумер / И. М. Дьяконов. – М., 1959. – 298 с.
6. Дьяконов И. М. Люди города Ура / И. М. Дьяконов. – М., 1990. – 427 с.
7. Замаровський В. Спочатку був Шумер / В. Замаровський. – К., 1983.
8. Емельянов В. В. Древний Шумер: Очерки культуры / В. В. Емельянов. – СПб., 2001. – 359 с.
9. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990 – 321 с.
10. Кленгель-Брандт Э. Путешествие в древний Вавилон / Э. Кленгель-Брандт. – М., 1979. – 259 с.
11. Кленгель-Брандт Э. Вавилонская башня: Легенда и история / Э. Кленгель-Брандт. – М., 1991. – 156 с.

13. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : навч. посіб./ О. П. Крижанівський. – К.: Либідь, 2002. – 590 с.
14. Кримський А. Е. Твори в 5-ти т. / А. Е. Кримський. – Т. 4. Сходознавство. – К., 1974. – 640 с.
15. Клочков И. С. Духовная культура Вавилонии: человек, судьба, время / И. С. Клочков. – М., 1983.
16. Крамер С. Н. История начинается в Шумере / С. Н. Крамер. – пер. с англ. – М., 1963. – 256 с.
17. Оппенгейм А. Л. Древняя Месопотамия: Портрет погибшей цивилизации / А. Л. Оппенгейм. – М., 1990. – 319 с.
18. Флиттнер Н. Д. Культура и искусство Двуречья и соседних стран / Н. Д. Флиттнер. – М., 1958. – 298 с.
19. Якобсен Т. Сокровища тьмы. История месопотамской религии / Т. Якобсен. – М., 1995. – 291 с.

Семінарське заняття № 5

Тема: «Арабо-мусульманська культура та іслам».

(2 години)

Мета: вивчити особливості доісламської культурної традиції; проаналізувати передумови та причини виникнення на початку VII ст. єдиної держави у арабських племен; розкрити суть та основні догматичні засади ісламу; охарактеризувати хід і наслідки ісламізації арабів та підкорених ними народів; дати порівняльну характеристику культурного розвитку Арабського халіфату за Омейядів та Аббасидів.

План

1. Культура арабських племен напередодні зародження ісламу.
2. Мекканський та мединський періоди становлення ісламу. Політична та релігійна діяльність Мухаммеда ібн Абдалаха.
3. Коран. Сунна.
4. Вплив ісламу на культурний розвиток Близькосхідного регіону.
5. Культурний розвиток Арабського халіфату в дамаський період (661 – 750 рр.)

6. Культурний розвиток Халіфату в багдадський період (750-1055 рр.)

Понятійний апарат:

Іслам, пророк Мухаммед ібн Абдалах, хіджра, Мекка, Кааба, Чорний камінь, Медина, Коран, сунна, хадиси, намаз, піст у місяць рамадан, хадж, джихад, суніти, шиїти, мечеть, іхрам, хаджа, паломництво, мечеть аль-Масджід аль-Харам – Священна мечеть, закят, садака, династія Омеядів, династія Аббасидів, шариат, іджма, кіяс, імам, халіф, емір, візир, муедзин, адат, іджма, вакф, Кубран Байрам, рамадан байрам, Мірадж, Мавлюд.

Теми рефератів:

1. Хадж – релігійний обов'язок мусульманина.
2. Течії ісламу: сунніти, шиїти, харіджити.
3. Канонічні джерела мусульманського права.
4. Шлюбно-сімейні відносини мусульманського світу.
5. Ісламські свята.
6. Соціальна роль ісламу.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Охарактеризуйте економічний, політичний та культурний розвиток Аравії в другій половині VI – на початку VII ст.
2. Чому Мекка перетворилась на фактичну столицю арабських племен Хіджазу?
3. У чому полягала суть ідеології ханіфів, секти яких з'явилися в Аравії в другій половині VI– на початку VII ст.?
4. Якими були наслідки перших проповідей Мухаммеда у 610–622 рр.?
5. Розкрийте передумови і причини зародження ісламської держави у арабів в VII ст.
6. Охарактеризуйте особливості мекканського та мединського періодів становлення ісламу.
7. Охарактеризуйте політичну та релігійну діяльність Мухаммеда ібн Абдалаха.
8. Розкрийте основні догматичні засади ісламу.
9. Розкрийте креаціоністське та есхатологічне вчення Корану.
10. Охарактеризуйте причини і наслідки арабських завоювань VII–VIII ст.

11. За яких політичних умов відбувалось правління перших чотирьох праведних халіфів у 632–661 рр.?
12. Охарактеризуйте основні течії ісламу: шіїтів, суннітів та харіджитів.
13. Охарактеризуйте культурні здобутки арабів в дамаський період (661 – 750 рр.)
14. Охарактеризуйте культурні здобутки арабів в багдадський період (750–1055 рр.)?

Методичні рекомендації:

При вивченні даної теми студентам слід усвідомити, що політичні процеси на Аравійському півострові у III–VI ст. мали надзвичайно складний і багатошаровий характер. З одного боку, вони відображали весь комплекс соціальних явищ, тенденцій та інтересів строкатого ранньосередньовічного арабського суспільства. З іншого боку, політичне життя Аравії багато в чому формувалося під дією тих історичних умов, що спричинили активізацію на межі V–VI ст. арабської торгівлі, та зміщення торгівельних шляхів, які проходили Месопотамією на південь до Перської затоки та Індійського океану. Далі слід дати визначення терміну “ханіфізм”, зауваживши, що в другій половині VI– на початку VII ст. арабські племена були знайомі не тільки з християнством, юдаїзмом та зороастризмом, а і стояли на порозі створення власної релігії. Далі слід вказати на передумови та причини виникнення ісламу: поява єдиного культурного та економічного центру в місті Мекка, існування державної традиції в Ємені, Набатеї та Пальмірі, вплив політичної культури сусідніх держав – Візантії та Сасанідів. Варто зазначити, що активізації державотворчих процесів у арабів сприяли і постійні війни Візантії та Сасанідів, що ослаблювали їх військовий вплив у регіоні.

Далі слід зазначити, що з 610 р. арабські племена знайомляться з новою релігією через проповіді Мухаммеда ібн Абдалаха, що розпочав свою діяльність в місті Мекка; вказати на соціально-політичні наслідки цієї події. Проаналізувати початок ісламізації арабів до хіджри 622 р.: виступи Омейядів, поширення ісламістських ідей. Далі студенти повинні вказати на причини та передумови повернення Мухамеда до Мекки у 630 р. Зазначити, що ця велика

подія, ознаменувала собою утворення єдиної держави у арабів на чолі з релігійним головою – халіфом. Необхідно розглянути хід підготовки арабів до перших завоювань, розстановку військових сил у регіоні, вплив перших перемог на подальший розвиток халіфату, остаточну консолідацію арабів після смерті пророка у 632 р. Студенти повинні вміти пояснювати, чому арабська експансія була такою переможною.

Варто зазначити, що з 661 р. з'явилися опозиційні одна до одної релігійні течії в ісламі – сунніти та шіїти, що дало можливість соціально активним представникам мекканської аристократії об'єднатися і утворити власну династію – Омейядів, представники якої і стали керівним ядром у подальшому розвитку арабської середньовічної імперії. Нащадок халіфа Османа з роду Омейядів халіф Муавія переніс столицю халіфату в Дамаск. При Омейядах Дамаск досяг надзвичайного розквіту. Він став політичним центром Халіфату. Наголосити на тому, що держава Омейядів залишила архітектурні споруди незрівнянної краси, зокрема вміти описувати мечеті у Дамаску аль-Джамі-аль-Умейї, та мечеть Омейядів. Вказати на те, що Омейяди значну увагу приділяли розвитку арабської мови та науки.

Потрібно зазначити, що за наступної династії Аббасідів арабська держава досягла найвищого розвитку. Особливо сильним Багдадський Халіфат був у VIII – IX ст. А період II половини VIII – XII ст. визначається активним входженням у творчі процеси арабо-мусульманської культури численних арабізованих народів Халіфату. Створення єдиної мусульманської держави з єдиною мовою науки відкривало можливості для широкого обміну духовними і матеріальними цінностями. Торгівельні каравани і сухоходом і морем везли у різні кінці держави не лише крам, а й книги, наукові дослідження, витвори мистецтва. Навчання вважалося у мусульман богоугодною справою. Звернути увагу на те, що Багдадські халіфи створювали найсприятливіші умови для розвитку освіти, природничих наук і філософії. Щедро фінансувалося перекладання наукових і філософських праць зі старогрецької, сірійської,

перської, індійської мов. Характерною рисою культурної і наукової діяльності вчених цього періоду було прагнення до універсальності та енциклопедичності.

Джерела

1. Абд ар-Рахман ибн Абд ал-Хакам. Завоевания Египта, ал-Магриба и ал-Андалуса / пер. с араб., исслед. и коммент. С. Б. Певзнер. – М. : Наука, 1985. – 213 с.
2. Абу-ал-Фида Исмаил ибн (ал-Афдал) Али. Краткая история рода человеческого (Мухтасар фитарих аль-башар) / пер. с араб., исслед. и коммент. И. Ю. Крачковский. – М. : Наука, 1957. – 287 с.
3. Али ибн аль-Хусейн аль-Масуди. Известия времени (Ахбар-аз-заман) / А. Э Шмидт. Материалы по истории Средней Азии и Ирана // Ученые записки института востоковедения. – Том 16.– М. : Наука, 1958. – 490 с.
4. Ал-Хасан ибн Муса ан-Наубахти. Шиитские секты / Пер. с араб., исслед. и коммент. С. М. Прозорова. – М. : Наука, 1973. – 234 с.
5. Асад абу Йала ибн аль-Каланиси. История Дамаска / Пер. с араб. М. А. Заборова. – М. : Наука, 1977. – 159 с.
6. Бин Ахмад аль-Хаками. 200 вопросов по вероучению Ислама / пер. с араб.: Владимир Абдалла Нирша. М.: Умма, 2009. — 280 с.
7. Джамалуддин Абуль Фарадж Абдурахман. Упорядочивающая история правителей и наций / пер. с араб. З. М. Бунятов. – М. : Наука, 1980. – 285 с.
8. Евтихий Александрийский (Саид ибн (ал-) Батрик). Всеобщая история (от сотворения мира до 937 года), Назм-ал-Джавахири) / пер. с араб., исслед. и коммент. А. Мюллера. – М. : Наука, 1959. – 237 с.
9. Иззуддин Абуль Хасан Ибн аль-Асир. Полный свод всеобщей истории (Аль-кямиль фи т-тарикх) / пер. с араб. М. А. Заборова. – М. : Наука, 1977. – 189 с.
10. История средних веков: Хрестоматия: в 2 ч. – М. : Наука, 1988 – 256 с.
11. Таки ад-Дин Ахмед ибн Али аль-Макризи. Книга поучений и назиданий / пер. с араб. Л. А. Семёновой. – М. : Наука, 1966. – 213 с.
12. Якут Ибн Абдаллах ар-Руми. География / пер. с араб З. М. Бунятов – М. :

Наука, 1983. – 173 с.

Література

1. Ацамба Ф. М. Развитие феодализма в арабском халифате / Ф. М. Ацамба, Л. И. Надирадзе – М. : ИСВ, 1977. – 415 с.
2. Авксентьев А. В. Этническая конфликтология: в поисках научной парадигмы / А. В. Авксентьев. – Ставрополь, 2001. – С. 180 – 181.
3. Авксентьев В. А. Конфликт цивилизаций / В. А. Авксентьев, Б. В. Аксюмов, А. Ю. Хоц // Социологические исследования. М. – 2009. – № 4. – С. 73-81.
4. Акаев В. Место суфизма в исламе / В. Акаев // Россия и мусульманский мир. – 2000. – №9. – С. 95-101.
5. Абашин С. Исламский фундаментализм в Центральной Азии: причины распространения, прогнозы на будущее / С. Абашин // Центральная Азия и Кавказ. – 2002. – №2. – С. 71-78.
6. Андре Т. Исламские мистики / Т. Андре. - СПб.: Евразия, 2003. 240с.
7. Армстронг К. Мухаммад. История Пророка / Карен Армстронг. – К. : София, 2008. – 448с.
8. Астемиров В. О покаянии в исламе / В. Астемиров, Р. Кудиев. – Нальчик: КБИ-ИИ, 2004. – 33 с.
9. Большаков О. Г. Средневековый город Ближнего Востока. VII – середина XIII в.: Социально-экономические отношения / О. Г. Большаков. – М. : Наука, 1984. – 376 с.
10. Винников И. Н. Коранические заметки. – Исследования по истории культуры народов Востока / И. Н. Винников. – М. – Л. : ИПЛ, 1960. – 323 с.
11. Грязневич П. А. Развитие исторического сознания арабов (VI–VIII вв.). – Очерки истории арабской культуры V–XV вв. / П. А. Грязневич. – М. : Наука, 1982. – 330 с.
12. История и экономика стран Арабского Востока: сб. ст. / отв. ред. Н. А. Аршаруни. – М., 1973. – 304 с.
14. История стран Азии и Африки в новейшее время. В 2-х ч. / под ред. М. Ф. Юрьева. – Ч. 1. – М., 1976.

15. Климович Л. И. Книга о Коране / Л. И. Климович. – М. : ИПЛ, 1986. – 215с.
16. Крымский А. Е. История мусульманства / А. Е. Крымский. – М. : Кучково поле, 2003. – 464 с.
17. Куліш І. В. Ісламський фундаменталізм: релігійно-політична сутність і форми прояву / І. В. Куліш. – К. : Ви-во КНУ, 2003. – 195 с.
18. Лапшов В. А. Становление раннего ислама / В. А. Лапшов, И. В. Халевинский // Вопросы Истории. – 1982. – № 11. – С. 107–119.
19. Негря Л. В. Общественный строй Северной и Центральной Аравии в V–VII вв. / Л. В. Негря. – М. : Наука, 1981. – 267 с.
20. Фильштинский И. М. История арабов и Халифата (750–1517 гг.) / И. М. Фильштинский. – М. : АСТ Восток-Запад, 2006. – 349 с.

Семінарське заняття № 6

Тема: «Культурні здобутки класичного Арабського Сходу».

(2 години)

Мета: вивчити особливості ісламської культурної традиції; проаналізувати вплив арабо-мусульманської філософсько-політичної думки на формування культурних традицій регіону; охарактеризувати основні культурні досягнення Арабського Сходу в сфері освіти, науки, архітектури, літературно-мистецького життя.

План

1. Вплив ісламської філософської думки на культурний розвиток регіону.
2. Розвиток арабської мови, літератури та поетичного мистецтва.
3. Освіта та наука в ісламському світі.
4. Особливості арабо-мусульманської архітектури.
5. Естетика арабо-мусульманського регіону.
6. Вплив культури Арабського Сходу на світову культуру.

Понятійний апарат:

Дамаський період, багдадський період, мечеть, мінарет, медресе, караван-сарай, масджід, кібла, мімбар, міхраб, мечеть Омейядів у Дамаску, мечеть Куббат-ас-

Сахра та аль-Акса в Єрусалимі, мечеть у Медині, халіфи: Абд аль-Маліке, аль-Мамун, Мансур, Гарун-ар-Рашид, Мутадід; Багдадський «Будинок мудрості», Мухаммад-ал-Хорезмі, Ібн Сіна, «Муаллакат», «Хамаса», «Кітаб-аль-агані», поети: Маджнун, Абу-аль-Атахія, Ібн-ал-Мутазз, Абу Нувас, Омар Хайям, Хафіз; Абу-ль-Ала аль Маарі.

Теми рефератів:

1. Поезія О. Хайяма, А. Фірдоусі, , А.А. Рудакіта та ін. (на вибір).
2. Староарабська поезія: збірники «Муаллакат», «Хамаса», «Кітаб-аль-агані».
3. Основні досягнення мусульманської науки.
4. Культура країн Магрибу.

Теми презентацій:

1. Мечеті Куббат ас-Сахра та аль-Акса в Єрусалимі та мечеть Омейядів у Дамаску.
2. Арабо-мусульманська архітектура.
3. Арабські палацові комплекси.
4. Особливості арабської матеріальної культури.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Проаналізуйте вплив ісламської філософської думки на культурний розвиток регіону.
2. Розкрийте роль арабської мови як консолідуючого чинника арабо-мусульманської культури.
3. Чому освіта і наука на Арабському Сході розвивалися такими швидкими темпами?
4. Чому халіфи створювали сприятливі умови для розвитку в Арабському халіфаті природничих наук і філософії?
5. Розкрийте характерні риси наукової діяльності в Арабському халіфаті у VIII – XII ст.
6. Охарактеризуйте розвиток поезії в арабській культурі в доісламський період.
7. Охарактеризуйте творчість найвідоміших арабських поетів IX ст.

8. Розкрийте особливості розвитку арабської архітектури.
9. Опишіть мечеті, які входять в культовий комплекс мусульман «Шляхетне святилище».
10. Які нові архітектурні деталі з'явилися у конструкції мечеті в часи Омейядів?
11. Чому іслам категорично забороняв зображення людини і живих істот?
12. Що таке арабески?
13. Чому араби в завойованих країнах спочатку обмежувались лише перебудовою християнських і зороастрійських храмів у будинки молитов?
14. Охарактеризуйте культурні досягнення ісламізованих країн Магрибу?

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочати з аналізу впливу ісламу на культурний розвиток регіону. Наголосити на тому, що свого часу ця високорозвинута та самобутня культура процвітала на безкрайніх просторах від Індії до Іспанії, що включали Близький Схід і Північну Африку. Що унікальність цієї культури обумовлена особливостями ісламу, що являв собою не лише світову релігію, а й цілісну культуру – право й державу, філософію і мистецтво, релігію та науку, що були неповторні. Але, слід наголосити на тому, що визначення культури всього середньовічного Близького і Середнього Сходу як «арабської» призводить до ігнорування багатой духовної історії скорених арабами народів, їх внеску в світову цивілізацію. Те, що релігійні та наукові трактати писалися арабською мовою протягом певного часу не означає, що зміст культурної творчості народів Близького Сходу і Середнього Сходу став арабським. Культура цього періоду – це культура не тільки арабів, але й народів Середньої Азії, Ірану, Закавказзя, Північної Індії, Північної Африки, що входили до складу халіфату. Але вирішальним внеском арабів у цей сплав стала релігія ісламу, а також класична арабська мова, яка стала мовою релігії, держави, науки і мистецтва.

Розкриваючи питання розвитку освіти і науки, потрібно наголосити на тому, що мусульманам завжди був характерний культ знання, який спирався на

мусульманське віровчення та авторитет Мухаммеда й Корану. Навчання вважалося богоугодною справою. Арабська наука і філософія широко використовували досягнення старогрецької культури, з якими арабів ознайомили сірійські вчені. Під час правління халіфа Мансура стали відомі і переклади праць багатьох давньогрецьких авторів: Платона, Аристотеля, Теофраста, Прокла, Гіппократа, Евкліда, Птолемея, Архімеда. З перської мови були перекладені художні твори: «Шехерезада і Парвіз», з індійської – медичні праці та трактат про рух планет з додатком астрономічних таблиць, роботи з арифметики. Багдадський «Будинок мудрості» за аль-Мамуна (813-833 рр.) став одним з найбільших наукових центрів середньовіччя. Аль-Мамун створив найсприятливіші в історії Арабського халіфату умови для розвитку природничих наук і філософії. Наголосити на тому, що характерною рисою наукової діяльності цього періоду було прагнення до універсальності, енциклопедичності. Багато вчених могли плідно працювати одночасно у кількох галузях знань. Поети, творці витонченої літератури виявляли, як правило, незвичайну наукову ерудицію.

Наголосити на тому, що вже в перші роки існування ісламу в мечетях дітей навчали основ грамоти. Потім з'явилися медресе, щось на зразок вищих шкіл, які спочатку відіграли позитивну роль у поширенні знань, а вже потім стали «розсадниками схоластики». Дуже рано в мусульманському світі були засновані медресе вищого типу, на зразок університетів.

Потрібно проаналізувати розвиток літератури та поетичного мистецтва арабів. Наголосити на тому, що блискуча усна поезія в арабській культурі зародилася ще в доісламський період. Мусульманська ж культура сприйняла доісламську усну поезію як свою. Пізніше у VIII – IX ст. вона була записана зі слів професійних декламаторів – рапсодів. Найвідомішими зі збірок староарабської поезії є 3: «Муаллакат», «Хамаса», «Кітаб-аль-агані». З «Книги пісень» («Кітаб-аль-агані») найбільш знаменита розповідь про трагічне кохання юного поета Маджнуна до дівчини на ім'я Лейла. Варто також звернути увагу на творчість надзвичайно талановитих поетів IX ст.: Абу-аль-Атахії, Ібн-ал-

Мутаazza, Абу Нуваса, Омара Хайяма, Хафіза, Абу-ль-Ала аль Маарі.

Особливу увагу необхідно приділи розвитку арабо-мусульманської архітектури. Звернути увагу на те, що спочатку араби в завойованих країнах обмежувались лише перебудовою християнських і зороастрійських храмів у будинки молитов. Перші правителі Халіфату, як і раніше, вважали, що “ найбільш некорисна річ, що пожирає багатство віруючого, - будівництво ”. Тому в VII – VIII ст. будівлі зводились арабами досить рідко. Однак, зі зміцненням держави становище стало змінюватись. Держава Омейядів залишила архітектурні споруди незрівнянної краси. Араби створили нові, до того часу невідомі типи будівель: мечеті, мінарети, медресе, караван-сараї. Обов’язково студенти повинні підготувати презентації про мечеті Куббат ас-Сахра та аль-Акса в Єрусалимі та мечеть Омейядів у Дамаску.

Джерела

1. Абд ар-Раззак ибн Абд аль-Мухсин аль-Бадр Причины увеличения и уменьшения веры / пер. с араб. Кулиев Э. Р. – М.: Изд. Эжаев, 2008. — 96 с.
2. Абд ар-Рахман ибн Насир ас-Саади, (XX в.) Облегчение от Великодушного и Милостивого: толкование Священного Корана: смысловой перевод Корана на русский язык с комментариями Абд ар-Рахмана ас-Саади: в 3 т. / пер. Эльмира Кулиева. – М.: Умма, 2008. — 1120с.
3. Абдулла М. Абдул-Мути. Воспитание в Исламе. Наши дети / Абдулла М. Абдул-Мути. – М.: Диля, 2007. – 384 с.
4. Абдуррахман Рафат Аль-Баша. Истории о сподвижниках Пророка./ Абдуррахман Рафат Аль-Баша – М.: Политбюро, 2002. - 464с.
5. Абд-эл-Фади. Личность Христа в Евангелии и в Коране / Абд-эл-Фади. – Корн-таль., 1985. – С.11-56.
6. Абу Хамид аль-Газали. 99 прекрасных имен Аллаха./ Абу Хамид аль-Газали – М., СПб: Диля, 2009. – 209с.
7. Абу Хамид аль-Газали. Нравственность мусульманина./ Абу Хамид аль-Газали – М.: УММА, 2005.-366с.

Література

1. Ахмедов А. Социальная доктрина ислама /А. Ахмедов. – М.: Политиздат, 1982. – 270 с.
2. Аширов П. Ислам и науки / П. Аширов. - М.: Политиздат, 1975. – 144 с.
3. Бартольд В.В. Ислам / В. В. Бартольд. – Петроград : Огни, 1918. – 98 с.
4. Луис Б. Ислам и Запад / Б. Луис. – М.: ББИ, 2003. – 320с.
5. Бауэр Г. М. Язык южноаравийской письменности / Г. М. Бауэр. – М. : Наука, 1966. – 189 с.
6. Вагабов М. В. Ислам, женщина, семья / М. В. Вагабов. – Махачкала: Дагестанское книжное издательство; 1994. — 192с.
7. Габиев С.И. Арабы, ислам и арабо-мусульманская культура: кратк. ист. очерк / Саид Габиев. – Петроград : Изд. авт., 1915. - 116 с.
11. Гамзатова П. О ваххабизме / Патимат Гамзатова. – М.: Ислам, 2008. - 223 с.
12. Гарипов Я. З., Нуруллина Р. В. Социальные и этноконфессиональные установки мусульманской молодежи // Человек. - 2009. - № 1. - С. 42-48.
13. Гольдциэр Н. Культ святых в исламе / Н. Гольдциэр. - М.: Наука, 1938. - 180с.
14. Грязневич П. А. Развитие исторического сознания арабов (VI–VIII вв.). – Очерки истории арабской культуры V–XV вв. / П. А. Грязневич. – М. : Наука, 1982. – 330 с.
15. Духовные ценности ислама и образование: историко-культурная традиция и современность: монография / А. А. Ярлыкапов и др.; отв. редакторы С. С. Аванеев, Т. А. Костюкова. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 2008. – 245 с.
16. Журавский А.В. Своеобразие религиозной системы ислама / А. В. Журавский // Россия и мусульманский мир. — 1993. – № 11. – С.75 – 76.
17. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М. : Политлит., 1990. – 321 с.
18. Исламский фактор в истории и современности // Восток. Афроазиатские общества: история и современность. – 2009. – № 2. – С. 136–142

19. История зарубежного искусства. / под. ред. М. Т. Кузьминой, Н. Л. Мальцевой – М. : ИПЛ, 1983 – 488 с.
20. История мира. Дальний Восток / М. Клод. – М. П. Дешевицын – пер. с фр. – М. : Белфакс, 2000. – 576 с.
21. Измайлов И.Л. Ислам в Золотой Орде / Искандер Измайлов, Булат Хамидуллин. – Казань: Татарское книжное изд-во, 2008. – 63 с.
22. Измайлов Р. Г. Основные элементы социальной доктрины ислама: Дис. канд. филос. наук: 09.00.11. – М., 2006. – 167 с.
23. Ионова А. И. Современный ислам, человек и общество / А. И. Ионова. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
24. Еремеев Д. Е. Ислам. Образ жизни и стиль мышления / Д. Е. Еремеев. — М.: Политиздат, 1990. – 288 с.
25. Керимов Г. М. Учение ислама о государстве и политике / Г. М. Керимов. – М.: Знание, 1986. – 63 с.
26. Керимов Г. М. Шариат и его сущность / Г. М. Керимов. – М.: Наука, 1978. – 223 с.
27. Кирабаев Н. Современный ислам / Н. Кирабаев. – М.: Политиздат, 1992. – 120 с.
28. Коваленко Г. Арабська земля і Магометова віра / Г. Коваленко. – Черкаси : Вид. Т-во “Сіяч”, 1918. – 48 с.
29. Колесников А. И. Завоевание Ирана арабами (Иран при “праведных” халифах) / А. И. Колесников. – М. : Наука, 1982. – 214 с.
30. Колесников А. И. Сражение при Зу-Каре / А. И. Колесников // Исторические заметки. – М., 1969. – вып. 19 (82). – С. 76–86.
31. Крымский А. Е. История мусульманства / А. Е. Крымский. – М. : Кучково поле, 2003. – 464 с.
32. Ланда Р. Мусульманская диаспора и исламский экстремизм в Великобритании / Р. Ланда // Россия и мусульманский мир. – 2002. – № 12. – С. 110–124.

33. Левин З. Исламская цивилизация: взгляд в будущее / З. Левин // Россия и мусульманский мир. – 2000. – № 10. – С. 123–131.
34. Ливанцев К. История средневекового государства и права / К. Ливанцев. – М. : ЭКСМО, 2002. – 567 с.
35. Лундин А. Г. Социальное расслоение в Южной Аравии VI в. н. э. / А. Г. Лундин // Исторические заметки. – М., 1959. – Вып. 4(67). – С. 97–111.
36. Мифы и легенды народов мира. Восточная и Центральная Азия. – М. : Мир книги, 2006. – 447 с.
37. Пиотровский М. Б. Мухаммад, пророки, лжепророки, кахины / М. Б. Пиотровский. – Ислам в истории народов Востока. – М. : ИПЛ, 1981. – 218 с.
38. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.
39. Фильштинский И. М. История арабов и Халифата (750–1517 гг.) / И. М. Фильштинский. – М. : АСТ Восток-Запад, 2006. – 349 с.
40. Шифман И. Ш. Набатеysкое государство и его культура: Из истории культуры доисламской Аравии / И. Ш. Шифман. – М. : Наука, 1976. – 211 с.

Семінарське заняття № 7

Тема: «Індійський культурний регіон».

(2 години)

Мета: розкрити історичні чинники формування індійської культури; охарактеризувати особливості культурного розвитку хараппської цивілізації; розкрити суть фундууючих засад індійської культури, привнесених на Індостан індоаріями; охарактеризувати соціально-політичне життя та право Стародавньої та Середньовічної Індії; розкрити особливості трансформації основних засад брахманізму в канони релігійних систем буддизму, джайнізму, індуїзму.

План

1. Природнокліматичні чинники та історичні витоки формування індійського культурного регіону.

2. Культура хараппської цивілізації.
3. Арії і зміна обличчя індійського культурного регіону. Сільська община, брахманізм, кастово-варновий устрій, санскрит: фундуючі засади індійської культури, привнесені індоаріями.
4. Релігія в культурі Індії:
 - а) брахманізм;
 - б) буддизм;
 - в) джайнізм;
 - г) індуїзм.
5. Вплив на формування індійської культури мусульманських завоювань та європейської колонізації.

Понятійний апарат:

Хараппська цивілізація, індська цивілізація, міста Мохеджо-Даро та Хараппа, індоарії, сільська община, брахманізм, кастово-варновий устрій, каста, варна, санскрит, брахмани, кшатрії, вайшії, шудри, закони Ману, упанаяна, ендогамія, «Рігведа», «Самаведа», «Яджурведа», «Атхарваведа», рита, дхарма, закон карми, колесо сансари, Брахма, Сур'я, Ушас, Варуна, Агні, Ваю, Рудра, Індра, упанішади, араньяки, брахмани, мокша, буддизм, Сіддхартха Гаутама, Будда – просвітлений, страждання, нірвана, медитація, джайнізм, Вардхамана Джина, ахінса, Брахма, Шива, Вішну.

Теми рефератів:

1. Міфологія буддизму.
2. Створення та діяльність буддійських монастирів в Індії.
3. Індуїстський пантеон богів.
4. Індійські національні свята.
5. Вплив європейської колонізації на розвиток культури індійського культурного регіону.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Як природнокліматичні чинники вплинули на розвиток індійського культурного регіону?

2. Охарактеризуйте історичні чинники формування індійського культурного регіону.
3. Охарактеризуйте особливості культурного розвитку хараппської цивілізації.
4. Чому загинула хараппська цивілізація?
5. Як індоарії вплинули на культурний розвиток регіону?
1. Який характер мала кастово-варнова система у процесі політогенез середньовічних індійських держав?
2. Проаналізувати низку стабілізаційних реформ у середньовічній Індії. Чому всі вони зазнали невдачі?
3. У чому полягала ісламізація індусів за Делійського султанату?
4. Які були причини і наслідки створення середньовічної ієрархії в Індії XIII ст.?
5. Охарактеризуйте найстародавніші релігійні тексти Індії.
6. Охарактеризуйте міфологічний пантеон ведичної релігії.
7. Охарактеризуйте космологічні ведичні уявлення.
8. Розкрийте центральну доктрину брахманізму.
9. Розкрийте основну систему понять буддизму.
10. Розкрийте спільні та відмінні риси буддизму та джайнізму.
11. Охарактеризуйте вплив на формування індійської культури мусульманських завоювань та європейської колонізації.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що індійська культура – це одне з унікальних явищ у світовій культурі. Це одна з найстародавніших культур, котра і по-сьогодні існує на засадах, що склалися в глибині віків. Ця культура характеризується грандіозними досягненнями, здобутими протягом трьохтисячолітнього розвитку. Їй притаманна не лише довгочасність, а й творче сприйняття достоїнств іноземних культур та здатність не втрачати власні фундаментальні цінності. Спадкоємність індійської культури в значній мірі ґрунтується на широкому розповсюдженні

загальноновживаного зводу релігійних цінностей серед різних класів та общин. Водночас індійська культура складалася на основі аграрної структури суспільства, що визначило її довготривалість.

Далі слід вказати на той факт, що довгий час науковці вважали, що культура Індії виникла набагато пізніше, ніж в Єгипті чи Дворіччі. І лише в 1922 р. в долині річки Інд археологи відкрили древні міста із багатьма ознаками високо розвинутої цивілізації. Це була, так звана, індська цивілізація, яка ще відома за назвами двох відкритих археологами поселень – Мохеджо-Даро й Хараппи, які процвітали у IV-III тис. до н. е.. Слід зазначити, що складність дослідження цієї культури пов'язана з неможливістю поки що повністю розшифрувати індську писемність. І відома вона на сьогодні тільки за матеріальними залишками. Наголосити на тому, що для хараппської культури характерний був високий рівень урбаністичного способу життя, а також на тому, що найяскравішою особливістю цієї культури був надзвичайний консерватизм.

Далі слід зазначити, що у XVIII ст. до н. е. хараппська цивілізація загинула, а новий цикл розвитку індійської культури пов'язаний з появою у долинах Інду і Гангу арійців. Відомий індолог С. В. Ольденбург виділяв у ролі фундуючи засад індійської культури привнесені індоаріями сільську общину як головний спосіб життєдіяльності, брахманізм як панівне релігійне світоуявлення, кастовий устрій як основний тип соціальних взаємовідносин, санскрит як мову культурного спілкування. Ці засади мали значення для формування культури, що народжувалась тоді в регіоні, а тепер завдяки їм визначається культурна специфіка сучасної Індії. Наголосити на тому, немає іншої культури, де б кастова система мала таку завершену форму й була такою живучою. Навіть сучасна Індія, попри всі процеси культурного оновлення, залишається з традиціями кастового устрою. Так, у сучасній Індії налічується близько 3000 каст. Звернути увагу на те, що правовим закріпленням варнової системи був перший правовий кодекс Індії – «Закони Ману».

Далі слід зазначити, що культура Індії протягом тисячоліть формувалася й розвивалась в тісному зв'язку з релігійними уявленнями її народу. Першою релігійною системою індійської культури був брахманізм. Система брахманізму створилася в результаті розвитку ведичної релігії індоаріїв. Зміст ведичних вірувань викладено в найстародавніших релігійних текстах Індії - «Рігведі», «Самаведі», «Яджурведі», «Атхарваведі». Наступні релігійні перетворення пов'язані з VI ст. до н. е., коли індійське суспільство почало формуватися як державний організм. В басейні Гангу сформувалася перша централізована держава Індії – імперія Магадха з особливо яскравим періодом культурного розквіту під час правління династії Маур'їв (IV-III ст. до н. е.). Саме в цей період виникає декілька неортодоксальних релігійних сект, що зазіхають на джерельні засади брахманізму, заперечують авторитет вед, а також виступають проти ведійського ритуалу. Це – буддизм і джайнізм. Обидва релігійні вчення були створені зусиллями вихідців із варни кшатріїв, а не брахманів. Обидва проголошували духовну рівність щодо володіння релігійною істиною та обрання шляху індивідуального спасіння, тим самим ігноруючи традиції варн і залучаючи до числа своїх прихильників широкі верстви.

Варто звернути увагу на те, що в II ст. в історії Індії відбулись якісні соціально-економічні зміни. З кінця II ст. чітко прослідковується розклад первісно-общинних відносин у тих племен, що не входили до загальної індійської ойкумени. Саме з III ст. індійські окраїни – північна та південно-західна периферії Індії залучаються до політогенезу ранньосередньовічних держав. Індійське суспільство, з утворенням держав, спочатку Кушанів та Паллавів, а особливо Гупта, поєднувало риси общинних порядків з рисами рабовласницького суспільства, на основі яких зароджується середньовічне суспільство. Суспільні відносини в Індії базувалися на системі каст, закріпленій свого часу законами Ману. Велике значення в житті суспільства мали сільські громади, на чолі яких стояли старости та інші посадовці. Сільська громада складалася з декількох десятків або сотень сімей, де землеробство поєднувалося з ремеслом. Ранні прояви середньовічного суспільства в період правління

династії Гупта знайшли свій вияв у формуванні стану військово-служилих людей, що одержували за службу землю з селянами, які були прикріплені до неї. При цьому формувалась середньовічна ієрархія на чолі з царем-магараджем, від якого залежали дрібніші князі-раджі. Пануючою релігією, як і раніше, був брахманізм, але в його новій формі – формі індуїзму, що включав деякі елементи буддійської релігії з її вченням про непротивлення злу, аскетизмом, вірою в переселення душ.

Розглядаючи процес розвитку Індії з другої половини VII ст., потрібно звернути увагу на те, що тривалий час вона перетворилася на роздібнену країну з усіма витікаючими звідси негативними наслідками. Спершу над Індією нависла арабська загроза, з її пропагандою ісламу, але до середини VIII ст. араби були вигнані з Індії. Але на початку XI ст. мусульманське нашествя, в особі турок і афганців, поновилося з ще більшою силою. У результаті багато мусульман осіло на півночі Індії, а частина місцевого населення північно-західної Індії (теперішнього Пакистану) прийняла іслам і поступово злилася із завойовниками.

Звертаючись до періоду кінця XII ст., потрібно зазначити, що з 1192 р. союзні війська індійських князів були розгромлені тюрками-мусульманами, які створили на території Північної Індії власну державу із столицею в місті Делі. Так з'явився Делійський султанат. За мусульманських правителів в Індії помітно посилювався процес формування середньовічної культури. Вони щедро роздавали землі за військову службу туркам і афганцям та місцевим знатним індусам, що прийняли іслам. Аналізуючи історичні умови, в яких формувалась політика династій гулямів, слід звернути увагу на те, що індійські султани робили земельні пожалування – ікти, які з часом перетворилися на спадкові володіння, з яких склався ряд великих територіальних князівств. Великі власники ікта в XIII ст. перетворилися на самостійних правителів. Дрібні власники ікта (середні і дрібні володарі) отримували земельну ренту з селянських громад, посилюючи до крайньої міри їх експлуатацію. В Індії почала складатися середньовічна ієрархія, на верхній сходинці якої знаходився

“повелитель правовірних”. Далі йшли великі землевласники (князі-раджі); нижче стояли тхакури (барони – по-європейському). І нарешті, внизу середньовічної державної ієрархії знаходилися індійські лицарі (раджпуті); особливо багато їх було в прикордонній області, що знаходилася між північною і середньою Індією, яка дістала назву Раджпутани. Студенти повинні вміти характеризувати культурні здобутки цих історичних періодів розвитку Індії.

Джерела

1. История средних веков: Хрестоматия: в 2 ч. – М. : Наука, 1988 – 256 с.
2. Гильом ле Рубрук. Путешествие в восточные страны / М. П. Дешевицын – пер. с фр.. – М. : Белфакс, 2000. – 76 с.
3. Джувейни. Чингиз-хан. История завоевателя мира / Пер. Е. Е. Харитонов. – М. : ЭКСМО, 2004 – 345 с.
4. Их Цааз («Великое уложение»). Памятник монгольского феодального права XVII в. – М. : Наука, 1981. – 112 с.
5. Рашид ад-Дин. Сборник летописей / Пер. А. К. Арендса и др. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 670 с.

Література

1. Анго М. Классическая Индия / М. Анго. – М. : Вече, 2007. – 400 с.
2. Антонова К. А. История Индии / К. А. Антонова. – М. : Мысль, 1973. – 567 с.
3. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : ЭКСМО, 1993 – 345 с.
4. Гамаюнов Л. С. Индия. Исторические социально-экономические проблемы / Л. С. Гамаюнов. – М.: Наука, 1972. – 278 с.
5. Ерофеев Н. А. Империя создавалась так... Английский колониализм в XVIII в. / Н. А. Ерофеев. – М.: Наука, 1964. – 175 с.
6. История стран Азии и Африки в новое время. Уч. в 2-х ч. / под ред. Р. М. Ацамба. – М., 1989. – Ч 1 – 381 с.
7. Индия: современность и история: сб. ст. по национально-освободительному движению. – М.: Наука, 1974. – 239 с.

8. Киреев В. С. Каста и деятельность ростовщиков и банкиров в колониальной Индии: роль касты в формировании индийского капитализма / В. С. Киреев // Восток. – 2004. – №1. – С. 37–48.
9. Крымский А. Е. История мусульманства / А. Е. Крымский. – М. : Кучково поле, 2003. – 464 с.
10. Паниккарт, К. М. Очерк истории Индии / К. М. Паниккарт. – М.: Наука, 1961.
11. Синха Н. К. История Индии / Н. К. Синха, А. Ч. Банерджи. – М.: Наука, 1954.
12. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби. – М. : Политиздат, 1991. – 345 с.
13. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.
14. Фредерик Л. Индия мистическая и легендарная. /Л. Фредерик – пер. с фр.В. Новикова – Н.-Новгород: Дэком, 2004. – 296 с.

Семінарське заняття № 8

Тема: «Культурні досягнення Індії».

(2 години)

Мета: вивчити особливості індійської культурної традиції; проаналізувати вплив індійської релігійно-філософської думки на формування культурних традицій регіону; звернути увагу на вплив буддизму на розвиток індійської архітектури; охарактеризувати основні культурні досягнення індусів в сфері освіти, науки, архітектури, літературно-мистецького життя.

План

1. Індійські художні традиції. Синтез трьох видів мистецтва: скульптури, архітектури та живопису. Культова архітектура.
2. Вплив індійської релігійно-філософської думки на культурний розвиток регіону. Вплив буддизму на розвиток індійської архітектури.
3. Літературно-мистецьке життя.

4. Розвиток індійської науки і техніки.
5. Особливості індійського танцювального мистецтва й музики.

Понятійний апарат:

Стамбха, ступа, чайтья, буддійські печерні храми Аджанти та комплекс в Елурі, храм Кайласанатха, храм Кхаджурахо, Тадж-Махал, ступа в Санчі, гандхарська та матхурська мистецькі школи, індо-арійський та дравідійський стилі храмового зодчества, епоси «Махабхарата» й «Рамаяна»; «Рігведа», «Самаведа», «Яджурведа», «Атхарваведа».

Теми рефератів:

1. Досягнення індійської науки і техніки.
2. Вплив буддизму на розвиток індійської архітектури.

Теми презентацій:

1. Буддійські печерні храми Аджанти та комплекс в Елурі.
2. Тадж-Махал – перлина мусульманської культури в Індії.
3. Культова архітектура Індії.
4. Особливості індійського танцювального мистецтва й музики.
4. Індійська матеріальна культура.
5. Індійський національний костюм.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Охарактеризуйте художні традиції Індії.
2. Охарактеризуйте буддійські архітектурні пам'ятки Індії.
3. Що таке стамбга, ступа, чайтья?
4. Назвіть найвідоміші буддійські печерні храми в Індії.
5. Назвіть два головні стилі індійського храмового зодчества. Чим вони відрізнялись?
6. Чому вся увага індійського середньовічного майстра зосереджувалась не на внутрішньому оздобленні храму, а на його зовнішньому вигляді?
7. Які зображення прикрашали зовнішній фасад індійських храмів?
8. Синтез яких трьох видів мистецтва був характерною рисою пам'яток Індії?
9. Розкрийте сюжет «Махабхарати».

10. Розкрийте сюжет «Рамаяни».
11. У чому полягають особливості епосів Махабхарата та Рамаяна як художніх коментарів до Вед?
12. Назвіть царя, який заснував у Кашмірі нове велике місто Шринагар, збудувавши там 500 монастирів, і надавав буддизму пріоритетного значення.
13. Охарактеризуйте здобутки індійців у галузі природничих наук та медицини.
14. Охарактеризуйте здобутки індійців у сфері астрономії.

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочинати з характеристики основних рис індійських художніх традицій. Наголосити на тому, що першою такою рисою, починаючи з III ст. до н. е., був синтез трьох видів мистецтва: скульптури, живопису та архітектури. Монументальна скульптура мала декоративно-прикладний характер. Образотворчим формам Індії завжди була властива надмірність. До наших днів надзвичайно мало збереглося пам'яток ведичного мистецтва. Найдинамічніший же період художнього життя почався з поширенням буддизму. Тоді почалося будівництво культових пам'ятників нового типу: ступ (великих напівсферичних цегляних споруд над частками праху Будди), стамбг (колон з релігійними емблемами), чайт'їв (храмів, висічених в скелі). Під час правління Ашоки частки Будди були перепоховані по всій території Індії, а над цими реліквіями зводилися ступи. Найбільш рання та цінна пам'ятка архітектури цього типу – ступа в Санчі, споруджена в III ст. до н. е. Чотири брами ступи в Санчі вважають вінцем ранньої скульптури Індії. Вони прикрашені витонченим різьбленням по каменю та численною скульптурою на міфологічні та історичні теми. У період правління Ашоки починається також будівництво буддійських печерних храмів чайт'їв, які вирізьблювалися у скелях. Найвідомішими є комплекс Аджанти в Махараштрі та комплекс в Елурі. Одним із чудес світу вважають храм Кайласанатха, вирубаний із суцільної скелі в VIII ст. н. е.

Далі варто звернути увагу на те, що у III тис до н. е. була сформована

найдавніша індійська писемність – протоіндійське письмо (яке гине разом з хараппською цивілізацією). За ведійської доби поширюється санскрит – граматично та літературно оброблена мова індоаріїв. В Стародавній Індії існувала багата релігійна, наукова та художня література численними мовами Індостану. Домінувало поетичне слово. Найдавніша література представлена Ведами, в яких містяться гімни богам, ритуальні формули та магічні заклинання. У I тис. до н. е. Веди отримали своєрідне продовження в художньому епосі: поемах «Махабхарата» і «Рамаяна», які яскраво висвітлюють міфологію Індії та стародавнє життя краю. У буддійській літературі чільне місце посідають поетична книга афоризмів Будди – «Дхаммапада» та «Джатаки» - розповіді про перевтілення Будди в минулих життях. Наголосити на тому, що у Стародавній Індії сформувалася одна з найбільш значних в світовому масштабі науково-філологічних шкіл. Літературну мову (санскрит) упорядкували Паніні та ін. вчені, сформувалася навіть теорія художньої літератури. Існували теоретичні посібники («Поетичні прикраси» Бхамахи).

Слід акцентувати увагу на тому, що Індія з давніх-давен відрізнялась високорозвиненою наукою, багатою навчальною літературою, освітніми традиціями. Індійцями була створена десятична система числення і чимало математичних термінів, які вживаються і сьогодні (синус, корінь, цифра). Індійські математики вміли добувати квадратний та кубічний корені, розв'язувати рівняння з одним невідомим. Індійський астроном Аріабхата висловив здогад, що Земля має форму кулі і навіть зробив спробу обчислити її окружність. Давньоіндійські металурги знали секрет виплавлення чистого заліза, яке нині вчені добувають грамами в лабораторних умовах. Давньоіндійські лікарі вивчали якості трав, вплив клімату на здоров'я людини, значну увагу приділяли особистій гігієні та дієті. Високого рівня досягла давньоіндійська хірургія. Освіта в Стародавній Індії тривалий час мала форму мнемоніки (заучування текстів напам'ять). У перші століття нашої ери в країні з'явилися вищі школи, у яких вивчали релігійно-філософські доктрини,

граматику, медицину, логіку тощо. Зробити висновок про те, що індійська культура була однією з найрозвинутіших культур давнини. Про чимало відкриттів, зроблених індійцями, європейська наука дізналася лише в Новий час (XV – XVIIст.).

Джерела

Див. джерела до семінарського заняття №7.

Література

1. Анго М. Классическая Индия / М. Анго. – М. : Вече, 2007. – 400 с.
2. Антонова К. А. История Индии / К. А. Антонова. – М. : Мысль, 1973. – 567 с.
3. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : ЭКСМО, 1993 – 345 с.
4. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М.: Наука, 1982. – 560с.
5. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б. С. Ерасов. – М.: Политлит., 1990. – 321 с.
6. История зарубежного искусства. / под. ред. М. Т. Кузьминой, Н. Л. Мальцевой – М. : ИПЛ, 1983 – 488 с.
7. Индия: проблемы истории национально-освободительного движения и современного политического развития: сб. ст. – М.: Наука, 1980. – 262 с.
8. Козицький А. М. Новітня історія країн Азії та Африки / А. М. Козицький. – Львів: Афіша, 2005. – 430 с.
9. Паниккарт К. М. Очерк истории Индии / К. М. Паниккарт. – М.: Наука, 1961.
11. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К.: Либідь, 2007. – 560 с.
12. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.) / І. М. Сергійчук. – Суми: Університетська книга, 2002. – 284 с.

Семінарське заняття № 9

Тема: «Далекосхідний культурний регіон. Традиційна культура Китаю».

(2 години)

Мета: розкрити фактори формування китайської самобутньої культури, незалежної від впливу Заходу; розкрити історичні чинники формування китайської культури; охарактеризувати культурні здобутки іньської цивілізації, здобутки періоду централізованої держави Цін Шихуан-ді, періоду Середньовіччя, періоду формування феодалних відносин, періоду Сунської імперії та монгольського іга, періоду правління династії Мін, періоду пізнього феодалізму; вказати на чотири основні відкриття епохи Хань, на яких засновується сучасна техніка; вивчити релігійно-філософські чинники культурного розвитку Китаю.

План

1. Природнокліматичні умови формування далекосхідного культурного регіону.
2. Історичні чинники формування культури Китаю.
3. Культура доби централізованих імперій та Середньовічного Китаю.
4. Релігійно-філософські чинники культурного розвитку Китаю:
 - 4.1. Світоглядні засади конфуціанства.
 - 4.2. Вплив на розвиток культури Китаю даосизму.
 - 4.3. Особливості китайського буддизму.
5. Місце культу предків у китайському світогляді. Традиційна китайська сім'я.

Понятійний апарат:

Тянься – Піднебесна, р. Хуанхе, р. Янцзи, «люди хань», іньська цивілізація, Шанді, Західне Чжоу, ван, син Неба, інь і янь, «Епоха воюючих держав», Цін Шихуан-ді, Лі Си, Велика китайська стіна, теракотова армія, конфуціанство, Кун-цзи, жень, золоте правило моральності Конфуція, синовня шанобливість, китайська церемонія, мін, шеньші, даосизм, Лао-цзи, дао, алхімія, Ханьська династія, магнітний компас, папір, друкування, порох, моісти, арбалет, стремена, обладунки, шлюзи, поршневі міхи.

Теми рефератів:

1. Світ і людина в доасько-конфуціанському типі культурі.
2. Модель світу далекосхідного культурного регіону
3. Гробниця Цін Шихуан-ді та його теракотова армія.

4. Традиційна китайська сім'я.
5. Китайська кухня.
6. Китайські національні свята.
7. Великий шовковий шлях.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Як вплинула на розвиток китайської культури незалежність від впливу Заходу?
2. Розкрийте роль традиції у формуванні суспільної думки середньовічного Китаю.
3. Розкрийте вплив природнокліматичного чинника на формування далекосхідного культурного регіону.
4. Розкрийте вплив історичного чинника на культурний розвиток Китаю.
5. Охарактеризуйте культурні здобутки іньської цивілізації.
6. Охарактеризуйте культурні здобутки епохи імператорства Цінь Шихуан-ді.
7. Які 4 відкриття, на яких засновується сучасна техніка, було зроблено в епоху Хань?
8. Охарактеризуйте винаходи в сфері науки і техніки та особливості культурного розвитку китайців в період Середньовіччя, формування феодальних відносин, в період Сунської імперії та монгольського іґа, в період правління династії Мін, в період пізнього феодалізму.
9. Розкрийте світоглядні засади конфуціанства.
10. Охарактеризуйте вплив на розвиток культури Китаю даосизму.
11. Розкрийте особливості китайського буддизму.
12. Охарактеризуйте місце культу предків у китайському світогляді.
13. Розкрийте роль конфуціанства та легізму у політичній історії Китаю.
14. Охарактеризуйте взаємовідносини китайської культури та культури Заходу.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що Китай – це єдина в світі цивілізація, на яку західна думка не здійснила якогось

впливу, і це єдиний великий регіон Землі, де ніколи не правила західна людина. Китайці будували свою цивілізацію поза межами впливу цивілізацій Близького Сходу чи Заходу, тому в них з'явилося багато відмінних рис. Не дивлячись на це, коріння китайської техніки і мистецтва ті ж самі, що і в інших народів епохи неоліту, відмінність полягає лише у напрямку, по якому пішов розвиток форми. Серед давніх цивілізацій Китай – символ традиційності, замкнутості, стабільності. Тут як ніде наочна життєстійкість вироблених тисячоліттями світоглядних стереотипів, етичних норм, естетичних кліше. Ккамертоном світовідчуття давніх китайців стала держава. Китайській культурі властивий не містичний шлях до виявлення істини або індивідуально-унікальний пошук абсолюту, а регламентована суспільними інститутами норма, яка визначає певний ритм і спосіб життя. Мудрість древніх заміняла тут надприродність богів і жертвовність героїв. Незаперечність досвіду предків – основа соціально-політичного порядку, тому що минуле зберігало саме краще, ідеальне, досконале, справедливе. Будь-яке новаторство лякало. Суспільна система середньовічного Китаю орієнтована на максимально точне і повне відтворення традицій, які гарантують зберігання розумно влаштованої держави. Законослухняний китаєць сприймав життя таким, яким воно є, усі сили спрямовував на його облаштуваність. Суворо дотримувана соціальна ієрархія була умовою самовдосконалення.

Далі слід зазначити, що за демографічними, етнологічними і культурними показниками чільне положення в даній частині азіатського континенту належало прото-китайській етнічній спільності хань. Тому під культурою Китаю звичайно розуміють традиції і спадщину ханьців. Історичний ареал, де жили ханьці охоплював собою басейни середньої і нижньої течії рік Хуанхе і Янцзи з прилягаючими районами. Саме тут в II тис. до н. е. склалася одна з найдавніших міських цивілізацій світу – Інь. Інська епоха ознаменувалася рядом важливих історико-культурних процесів: виникнення писемності, винайдення бронзоливарного виробництва, здійснено перехід від мотичного до орно-підсічного землеробства, зроблено перші кроки в шовківництві і

шовкоткацтві, розвивається колісний транспорт. У культурі Інської епохи відбувається формування вихідних для китайської цивілізації світоглядних моделей. З'являється культ верховного божества – Шанді. Шанді – це першопорядок, раціоналістична абстракція, необхідна для нормальної життєдіяльності суспільства. Зазначити, що наступною сходинкою в становленні світоглядної системи Китаю був період Західного Чжоу – держави, що поглинула шанців. Поступово культ Шанді витискається культом Неба, що стало загальнокитайським божеством. Небо – це абсолют, уособлення неподільної влади. Чжоуський ван був проголошений сином Неба і його намісником в Піднебесній, утіленням чесноти – «де».

Далі слід зазначити, що в останній третині III ст. до н. е. Китай був об'єднаний під егідою царства Цін, на основі якого й утворилася перша в історії цієї країни імперська держава – імперія Цін (256-207 р. до н. е.). Засновником і першим государем імперії Цін був імператор Цін-Шіхуан-ді. Наголосити на тому, що з цінської епохою пов'язано багато досягнень китайської цивілізації у галузі раціональних знань і виробничої діяльності. Охарактеризувати ці здобутки.

Далі студент повинен охарактеризувати культурні здобутки періоду середньовіччя, періоду формування феодалних відносин, періоду Сунської імперії та монгольського іга, періоду правління династії Мін, періоду пізнього феодалізму.

Далі потрібно висвітлити релігійно-філософський чинник культурного розвитку Китаю. Зазначити, що інтенсивне інтелектуальне життя в період «Царств, що борються» знайшло відбиток в «суперництві ста шкіл». З них найбільш впливовими виявилися вчення Конфуція і легістів. Ідеалом обох вчень була централізована, станова-ієрархічна держава на чолі з мудрим правителем, який би піклувався про своїх підданих. Конфуціанство стало синонімом знання, школа – першою сходинкою до високої посади. Такий стан речей був запорукою міцності держави, яка трималася на чисельному прошарку шеньші – бюрократії. Багатство й гармонія етичних міркувань Конфуція не

мають собі рівних для VI-Vст. до н. е. Але, водночас, - це сувора мораль суспільства, в якому окрема людина нічого не значить як індивідуальність, суспільстві, в якому панує тільки підпорядкованість, вірність правителю як батьку великої родини – Китаю, як сину Неба.

Далі слід зазначити, що в IV-III ст. до н. е. напівлегендарний Лао-цзи створив філософське вчення – даосизм, основи якого виклав в трактаті «Дао де дзин». По-суті даосизм був антиконфуціанством. Конфуціанський ідеал безкінечного самовдосконалення даоси замінили заклик послідовників уникати прагнень до недсяжного і нічого не робити. Незважаючи на таку філософію життя, саме даоси стали першими алхіміками-експериментаторами. Результатами їх дослідів став порох. Даоси створили астрологічний календар і винайшли гороскоп, познайомили китайців з особливостями фізіології й анатомії людського організму, склали космогонічний сюжет. Далі слід зазначити, що початок середньовіччя ознаменувався в Китаї істотними ідеологічними зрушеннями, пов'язаними з поширенням буддизму. Особливо помітним (починаючи з IV ст.) був розквіт буддизму на півночі, де він був зведений в ранг державної релігії. Буддизм вніс новий струмінь у китайську філософію, літературу і мистецтво.

Джерела

1. Ван Янь-сю. Предания об услышанных мольбах (Гань ин чжуань), а также: Лю И-цин. Подлинные события (Сюань янь цзи) Ван Янь. Вести из потустороннего мира (Мин сянь цзи) Хоу Бо. Достопамятные происшествия (Цзин и цзи) Тан Линь. Загробное воздаяние (Мин бао узи) / М. Е. Ермакова (предисл., пер. с кит. и примеч).– СПб. : Центр “Петербургское Востоковедение”, 1998. – 276 с.
2. Внутренний Канон Желтого Владыки (Хуан Ди Нэй Цзин): в 7 т. / Д. Аланов (пер. с древнекит. и коммент.) – К. : Ника-Центр, 2007. – 360 с.
3. Гильом ле Рубрук. Путешествие в восточные страны / М. П. Дешевицын (пер. с фр.) – М. : Белфакс, 2000. – 76 с.
4. Дао дэ цзин / Ян Хин-шун (пер. и прим. А. И. Станника). – СПб. : Азбука,

1998. – 95 с.

5. Джувейни. Чингиз-хан. История завоевателя мира / пер. Е. Е. Харитонова. – М. : ЭКСМО, 2004. – 345 с.

6. Их Цааз (“Великое уложение”). Памятник монгольского феодального права XVII в. – М. : Наука, 1981. – 112 с.

7. Летопись правления Чжу Юань-чжана (Мин Тай-цзу ши Лу) / Н. П. Свистунов (пер. с кит.). – М. : Из-во Восточной литературы, 1975. – 180 с.

8. Рашид ад-Дин. Сборник летописей / пер. А. К. Арендса и др. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 670 с.

9. Свод законов Минской династии (Мин ши) / Н. П. Свистунов (пер. с кит.). – М. : Из-во Восточной литературы, 1975. – 118 с.

10. Су Шуян. Загадочный Китай. Путешествие по Стране огненного дракона / пер. Владимир Скоробогатов – Х. : Книжный Клуб “Клуб Семейного Досуга”, 2007. – 248 с.

11. Сюань-цзан. Да Тан си юй цзи (Записки о западных странах, составленные в правление великой династии Тан из Цзюаней II–III) / Вступ. ст., пер. с кит. и комм. Н. В. Александровой // Вестник древней истории. – 2003. – №3. – С. 259–283.

12. Сухой тростник: Поэзия эпохи Тан (VII-X вв.) / Л. З. Эйшлин (пер. с кит.). – СПб. : Петербургское Востоковедение, 1999. – 256 с.

13. Сыма Цянь. Исторические записки (Ши цзи) / Р. В. Вяткин (пер. с кит.). – М. : Восточная литература, 2003. – 462 с.

14. Танське небо: Китайська поезія доби Тан / Я. Шекера (пер. з кит.). – К. : ПВП “Задруга”, 2002. – 64 с.

15. Уголовные установления Тан с разъяснениями (“Тан люй шу и”) / РАН; Институт востоковедения. Санкт-Петербургский филиал / В. М. Рыбаков (пер., введ. и коммент.). – СПб. : Петербургское Востоковедение, 1999. – 376 с.

16. У-цзин. Семь военных канонов Древнего Китая / Р. В. Котенко (пер. с англ.). – СПб. : Евразия, 1998. – 336 с.

17. Хрестоматия по новой истории. В 3-х т. / под ред.: А. А. Губера, А. М.

Ефимова. — М.: Соцэкгиз, 1963. — Т. 1 (1640 — 1815). — 767 с.

Література

1. Бокщанин А. А. Общество и государство в Китае / А. А. Бокщанин // Восток. — 2003. — №5. — С. 162–166.
2. Боровская Н. Е. Система императорских экзаменов в Китае / Н. Е. Боровская // Педагогика. — 2005. — №10. — С. 78–90.
3. Бродський Р. М. Нова історія країн Азії та Африки / Р. М. Бродський, З. А. Енольський. — К., 1979.
4. Величко В. В. Формування системи управління регіонами у давньому Китаї / В. В. Величко // Східний світ. — 2002. — №2. — С. 30–43.
5. Городецкая А. М. Искусство в Китае и в других культурах мира. Сравнительный анализ / А. М. Городецкая // Восток. — 2003. — №4. — С. 30–42.
6. Дробышев Ю. И. Природопользование и восприятие природы у хунну / Ю. И. Дробышев // Восток. — 2005. — №1. — С. 44–55.
7. История китайской философии / под ред. М. Титаренко. (пер. с кит.) — М., 1989. — 552 с.
8. История и культура Китая: сб. ст. / под ред. Л. С. Васильева. — М.: Наука, 1974. — 480 с.
9. История Китая (с древнейших времён до наших дней) / Л. В. Симоновская, М. Ф. Юрьев. — М.: Наука, 1974. — 534 с.
10. Кірносова Н. А. Паломницька проза у контексті перегляду традицій / Н. А. Кірносова // Східний світ. — 2003. — №1. — С. 133–140.
11. Кучера С. Древнекитайские тексты Цзягувень и Шан-Шу — зеркало истории и культов Китая эпохи Шань-Инь / С. Кучера // Восток. — 2004. — №2. — С. 20–33.
12. Лева М. Китай династии Хань: Быт. Религия. Культура / М. Лева; пер. с англ. С. Федоров — М. : Центрполиграф, 2005. — 223 с.
13. Лесняк С. П. Категорія шляху і феномен політичного лідера у давньому Китаї (за матеріалами китайських стратегій “Семикнижжя”) / С. П. Лесняк // Східний світ. — 2003. — №2. — С. 31–35.

14. Малявин В. В. Китай в XVI-XVII веках: Традиция и культура / В. В. Малявин. – М. : Искусство, 1995. – 286 с.
15. Мифы и легенды народов мира. Восточная и Центральная Азия. Япония, Китай, Монголия, Вьетнам . – М. : Мир книги, 2006. – 447 с.
16. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л.: Издат-во ЛГУ, 1971. – 544 с.
17. Розалиев Ю. И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки / Ю. И. Розалиев. – М.: Высшая школа, 1987. – 349 с.
18. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К.: Либідь, 2007. – 560 с.
19. Сы-цзе Д. Комплекс Ди / Д. Сы-цзе // Иностранная литература. – 2005. – №8. – С. 3–14.
20. Фицджеральд С. П. Китай. Краткая история культуры / С. П. Фицджеральд; пер. с англ. Р. В. Котенко – СПб. : Евразия, 1998. – 456 с.
21. Фишман О. Л. Китай в Европе: миф и реальность (XII-XVIII вв.) / О. Л. Фишман. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2003. – 544 с.

Семінарське заняття № 10

Тема: «Культурні надбання китайської цивілізації».

Мета: вивчити особливості китайської культурної традиції; проаналізувати вплив китайської релігійно-філософської думки на формування культурних традицій регіону; звернути увагу на вплив буддизму на розвиток китайської архітектури; охарактеризувати основні культурні досягнення китайців в сфері освіти, науки, архітектури, літературно-мистецького життя.

План

1. Розвиток китайської писемності, літератури та поезії.
2. Розвиток освіти та науки в Китаї.
2. Китайський живопис.
3. Розвиток китайської архітектури та містобудування.

а) Пагоди Мінської епохи.

- б) Буддійські печерні храми.
- в) Імператорські палади та заміські резиденції.
- г) Велика китайська стіна.

4. Музика, театр, опера.

5. Великі винаходи китайського народу.

Понятійний апарат:

Пагоди: Сунюеси, Даяньта, Сяояньта; буддійські печерні храми: Даньхуан і Майцзішань в провінції Ганьсу, Юньган в провінції Шаньсі, Лунмень в провінції Хенань; імператорський палац - Заборонене місто Цзицзінччен; стилі в живописі: гунбі та сеї; китайська парцеляна, румпель, компас, мачти, десяткові дробі, нуль, механічний годинник, шовкоткацтво, голковколювання, ланцюгова передача, парові машини, ієрогліфи, каліграфія.

Теми презентацій:

1. Розвиток китайського письма.
2. Пагоди Мінської епохи.
3. Буддійські печерні храми.
4. Імператорське Заборонене місто Цзицзінччен в Пекіні та заміські резиденції.
5. Велика китайська стіна.
6. Китайський живопис.
7. Розвиток китайського театру та опери.
8. Розвиток науки та техніки в Китаї.
9. Чайна церемонія.
10. Розвиток китайської медицини.
11. Китайська парцеляна.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Розкрийте загальні особливості китайської культурної традиції.
2. Проаналізуйте вплив конфуціанства на політичну історію Китаю.
3. Проаналізуйте вплив буддизму на культурні традиції Китаю.
4. Як буддизм вплинув на розвиток китайської архітектури?
5. Опишіть здобутки китайців у сфері науки та освіти.

6. Охарактеризуйте літературні та поетичні досягнення китайців.
7. Охарактеризуйте розвиток історичної літератури китайців.
8. Охарактеризуйте особливості китайського живопису, як триєдності каліграфії, поезії та живопису.
9. Розкажіть про основні стилі та жанри китайського живопису.
10. Охарактеризуйте розвиток китайської архітектури та містобудування.
11. Розкажіть про будівництво Великої китайської стіни.
12. Опишіть основні етапи розвитку китайського театру та опери.

Методичні рекомендації:

При вивченні даного питання слід усвідомити, що жодна інша культура, жодне інше мистецтво не створило таких суворих, ясних, оригінальних та міцних традицій, як китайське. Буддизм з Індії потрапив до Китаю, але китайці не прийняли готове зображення Будди, створивши свій образ цього божества. Те ж саме відбулося і з храмовою архітектурою – китайські пагоди докорінно відрізняються від індійських храмів. Своєрідністю китайського мистецтва є те, що поезія, живопис та каліграфія не знають тих меж, які звичайно поділяють ці види мистецтва. Живопис у Китаї – цільний вид мистецтва, в якому вірші та каліграфія складають невід’ємну частину творів живопису, відтворюючи гармонію й таїнство світобудови у всіх його виявах, а поезія вважається квінтесенцією мистецтва. Вона перетворює накреслені знаки, що шануються майже як святині, у звук. Насичена ідеями конфуціанства та даосизму, китайська поезія об’єднує розум та відчуженість. Каліграфія у Китаї підносить графічну красу ієрогліфів. Займаючись цим основним у країні видом мистецтва, кожний китаєць заново відкриває внутрішню гармонію власного «Я», вступає в спілкування з Всесвітом.

Студенти повинні вміти характеризувати особливості двох стилів мінської архітектури: північного та південного. Наголосити на тому, що різниця між ними чітко проявляється в храмах і пагодах, а саме – у ступені вигнутості та орнаменталізації конька. Звернути увагу на те, в що IV-VI ст. в Китаї

розвивався особливий вид культової архітектури – буддійські печерні храми. Студенти повинні вміти описувати найвідоміші з них: Даньхуан і Майцзішань в провінції Ганьсу, Юньган в провінції Шаньсі, Лунмень в провінції Хенань. Також увагу слід звернути на архітектуру імператорського Забороненого міста та заміських імператорських резиденцій.

Звернути увагу на те, що ледь не половина найважливіших винаходів та відкриттів, на які спирається сьогодні все наше життя, прийшли з Китаю. І описати ці винаходи. Також охарактеризувати здобутки китайської математики, механіки, астрономії, фізики, гідротехніки, медицини.

Джерела

Див. джерела до семінарського заняття №9.

Література

1. Алимов И. А. Срединное государство. Введение в традиционную культуру Китая / И. А. Алимов, М. И. Ермаков, А. С. Мартынов. – М., 1998. – 288 с.
2. Васильев К. В. Истоки китайской цивилизации / К. В. Васильев. – М., 1998. – 318 с.
3. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
4. Васильев Л. С. Проблемы генезиса китайской мысли: (Формирование основ мировоззрения и менталитета) / Л. С. Васильев. – М., 1989. – 309 с.
5. Васильев Л. С. Древний Китай: В 3 т. / Л. С. Васильев – Рос. акад.наук, Ин-т востоковедения. – М., 1995.
6. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае / Л. С. Васильев. – М., 1970. – 483 с.
7. Гайда И. В. Китайский традиционный театр Сицзюй / И. В.Гайда. – М., 1971. – 126 с.
8. Голыгина К. И. «Великий предел»: китайская модель мира в литературе и культуре (I – XIII вв.) / К. И. Голыгина. – М., 1995. – 363 с.
9. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М.: Наука,

1982. – 560 с.

10. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер, Г. Ф. Ким, А. Н. Хейфец. – М., 1975.

11. Дао и даосизм в Китае / ред. Л. С. Васильев, Е. Б. Поршнева. – М., 1982. – 287 с.

12. Крюков М. В. Древние китайцы в эпоху централизованных империй / М. В. Крюков, Л. С. Переломов, М. В. Софронов. – М., 1983. – 415 с.

13. Ежов В. Мифы древнего Китая / В. Ежов. – М., 2003. – 496 с.

14. История китайской философии / под ред. М. Титаренко. (пер. с кит.). – М., 1989. – 552 с.

15. История и культура Китая: сб. ст. / под ред. Л. С. Васильева. – М.: Наука, 1974. – 480 с.

16. История Китая (с древнейших времён до наших дней) / Л. В. Симоновская, М. Ф. Юрьев. – М.: Наука, 1974. – 534 с.

17. Искусство Китая / Сост. Н. А. Виноградова. – М., 1988.

18. Китай: история в лицах и событиях / под ред. С. Л. Тихвинского. – М., 1991. – 252 с.

19. Китай: история, культура и историография: сб. ст. / отв. ред. Н. Ц. Мункуев. – М.: Наука, 1977. – 248 с.

20. Конфуцианство в Китае: проблемы теории и практики / отв. ред. Л. П. Делюсин. – М.: Наука, 1982. – 264 с.

21. Кравцова М. Е. История культуры Китая / М. Е. Кравцова. – СПб., 1999. – 415 с.

22. Крадин Н. Н. Империя Хунну / Н. Н. Крадин. – М., 2001. – 311 с.

23. Кравцова М. Е. Поэзия древнего Китая: Опыт культурологического анализа / М. Е. Кравцова. – СПб., 1994. – 543 с.

24. Кривцов В. А. Эстетика даосизма / В. А. Кривцов. – М., 1993. – 164 с.

25. Кроль Ю. Л. Сыма Цянь – историк / Ю. Л. Кроль. – М., 1970. – 447 с.

26. Лукьянов А. Е. Дао «Книга перемен» / А. Е. Лукьянов. – М., 1993. – 283 с.

27. Малявин В. В. Гибель древней империи / В. В. Малявин. – М., 1983. – 235 с.

28. Малявин В. В. Китайская цивилизация / В. В. Малявин. – М., 2000.
29. Малявин В. В. Конфуций / В. В. Малявин. – М., 2001. – 357 с.
30. Малявин В. В. Китай в XVI – XVII веках: Традиция и культура / В. В. Малявин. – М., 1995. – 288 с.
31. Переломов Л. С. Конфуций: жизнь, учение, судьба / Л. С. Переломов. – М., 1993. – 440 с.
32. Роль традиций в истории и культуре Китая / отв. Л. С. Васильев. – М. : Наука, 1972. – 376 с.
33. Семененко И. И. Афоризмы Конфуция / И.И. Семененко. – М., 1987. – 302 с.
34. Социальная и социально-экономическая история Китая: сб.ст. / отв. ред. В. П. Илюшечкин. – М.: Наука, 1972. – 253 с.
35. Тайные общества в старом Китае. – М., Наука, 1970. – 205 с.
36. Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец XV – начало XIX в.) / Е. В. Тарле. – М.: Наука, 1965. – 248 с.
37. Фицджеральд С. П. Китай: Краткая история культуры / С. П. Фицджеральд. – СПб., 1998. – 455 с.

Семінарське заняття № 11

Тема: «Культура класичної Японії».

(2 години)

Мета: розкрити природнокліматичні та суспільно-політичні чинники культурного розвитку Японії; розкрити вплив політики ізоляціонізму на формування японської самобутньої культури; охарактеризувати культурні здобутки періоду становлення держави Ямато, періоду законів Ріцурьо, періоду становлення феодального суспільства в Японії, періоду реформ Тайка; охарактеризувати особливості соціальних, політичних та економічних процесів в Японії протягом IX–XV ст.; розкрити передумови, причини виникнення та особливості розвитку системи сьогунату в Японії; охарактеризувати етапи розвитку самурайства в Японії; розкрити релігійно-філософські чинники розвитку японської культури.

План

1. Природнокліматичні чинники формування японської культури.
2. Культурні здобутки історичних періодів: становлення держави Ямато, законів Рицурьо, становлення феодального суспільства, зрілого феодального суспільства, періоду становлення системи сьогунату в Японії.
3. Релігійно-філософські чинники розвитку японської культури:
 - а) давня японська релігія синтоїзм;
 - б) вплив буддизму та конфуціанства на формування менталітету японського суспільства;
 - в) дзен-буддизм - класична мораль самурайства.

Понятійний апарат:

Ніппон, камі, Ямато, удзі, кодекс Тайхорьо, Токугава, сьогунат, даймьо, Едо, Кіото, революція Мейдзі, Сьотоку-Тайсі, кодекс Рицурьо, Фудзівара, інсей, інке, ріцурьо кокка, диктатура Тайра, Аматерасу, Сусаноо, синтоїзм – сінто, уряд Камакура, реформи Тайка, удзі-гамі, «Кудзіки», «Кодзіки», «Ніхонгі», синтоїстські храми: Ісе, Ідзумо, Мейдзі, Бусі-до.

Теми рефератів:

1. Світ і людина у японо-буддійському типі культури.
2. Японія і Китай: схожі й відмінні риси культур.
3. Кодекс Бусі-до в системі середньовічної самурайської ідеології.
4. Світ японських самураїв.
5. Традиції та інновації в японській культурі.
6. Синтоїстський пантеон.
7. Синтоїстські свята.
8. Чайна церемонія – квінтесенція середньовічної японської культури.

Контрольні запитання до семінарського заняття:

1. Як природнокліматичний чинник вплинув на формування японської культури?
2. Як політика ізоляціонізму вплинула на формування японської культури?
3. Розкрийте суспільно-політичні чинники культурного розвитку Японії.

4. Охарактеризуйте культурні здобутки періоду становлення держави Ямато.
5. Охарактеризуйте культурні здобутки періоду законів Рицурьо.
6. Охарактеризуйте культурні здобутки періоду становлення феодального суспільства в Японії та періоду зрілого феодального суспільства.
7. Охарактеризуйте культурні здобутки періоду становлення системи сьогунату в Японії.
8. Розкрийте роль самурайства в політичному житті Японії.
9. Розкрийте роль кодексу Бусі-до в системі середньовічної самурайської ідеології.
10. Охарактеризуйте основні канони дзен-буддизму.
11. Охарактеризуйте вплив синтоїзму на розвиток японської культури.
12. Визначте основні канони релігії синто.
13. Охарактеризуйте синтоїстський пантеон.
14. Чому синтоїзм називають релігією одного храму?
15. Охарактеризуйте вплив буддизму і конфуціанства на формування менталітету японського суспільства.

Методичні рекомендації:

При вивченні даного питання слід наголосити на тому, що збережений протягом століть суверенітет Японії перетворив її на скарбницю азійського мислення і культури, на музей азійських культур. Для японців характерна яскраво виражена традиційність, але водночас вражає і їх здатність запозичувати і засвоювати, переймати і розвивати досягнення інших народів та культур, зберігаючи при цьому своє, національне. Особливо сильний вплив на культуру Японії зробили індійська та китайські цивілізації: вона поглинула і переробила відповідно до своїх потреб традиції індуїзму, конфуціанства, даосизму, буддизму, надавши їм своїх неповторних рис. Досить згадати про дзен-буддизм, як виключно японське явище, на відміну від китайського чань-буддизму. Також цей вплив спостерігається і в специфіці японського мистецтва, що сформувалось під впливом китайської культури та мистецтва і

синтоїзму, заснованого на культі природи, родини, імператора, як намісника богів, буддійського ірраціоналізму та художній формі Індії.

Варто звернути увагу на історичні та суспільно-політичні чинники культурного розвитку Японії. Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що на початку III ст. Японія переживала глибоку кризу, оскільки складалась зі значної кількості протодержавних утворень – чіфдомів. Це було пов'язано в деякій мірі з тим, що в цей хронологічний період передові країни Далекого Сходу вступили на новий шлях розвитку, а відсутність єдиної держави в Японії створювала умови, за яких зберігалися традиційні ранньосередньовічні форми виробництва, примітивні форми сільського господарства та ремесла. Вказати на той факт, що після появи у III ст. держави Ямато, японці вперше почали експансію на сусідні території. Так були захоплені острови Сікоку та Хонсю, а протягом деякого часу яматоські царі – окімі, заснували нову столицю. Криза VI – I пол. VII ст. у державі Ямато, призвела до початку процесу реформування, що було ініційоване імператором Котоку. В 645 р. реформа увійшла в історію під назвою перевороту Тайка. Спробувавши реанімувати імператорську владу через створення нової надільної системи, військово-політичних та культурно-господарських інститутів у державі, Котоку проголосив про створення нової держави – Ніппон. Його курс дістав назву ріцурьо-кокка (“правова держава”). Далі слід зазначити, що Реформи імператора Котоку та його нащадків (Саймея (654–661), Тенті (662–671), а особливо Момму (697–707), суттєво відрізнялися від попередніх і були спрямовані на модернізацію японського середньовічного суспільства. Однак, їхня результативність у плані реального зміцнення воєнно-політичного потенціалу держави Ніппон залишалася незначною, що ознаменувалось приходом до влади клану Фудзівара (858 р.) та закріплення за ними посади сессю (регента). Вказати на те, що реформи Тайка лише загальмували процес становлення класичної середньовічної держави Сходу, оскільки радикально не вирішили головних проблем: проблеми державної, воєнно-економічної та культурно-технологічної модернізації японського суспільства. Потрібно чітко

зазначити, що результатом спроб розв'язання цієї ситуації військовими методами стала поява нового прошарку суспільства – самураїв, епоха яких дістала назву сьогунатів. Проаналізувати і дати оцінку політиці першого і другого сьогунатів – у місті Камакура (1185 р.) та Муроматі (1393 р.). Зазначити, що головним досягненням перших двох сьогунатів стало прийняття збірки законів “Дзьоей сікімоку” 1232 р.

Проаналізувати детально хід і наслідки об'єднавчого процесу у середньовічній Японії, розпочатого Одою Нобунагою у 1573 р. Далі потрібно підкреслити те, що основою політики урядів і Оди Нобунаги і особливо Тойотомі Хідейосі була стабілізація в країні соціальних протиріч за допомогою реформування економіки. Звернути увагу на перший антиєвропейський закон 19 червня 1587 р. про заборону християнських місій та християнства в Японії. Згадати про військові плани захоплення Кореї, ініціатором яких виступив Тойотомі Хідейосі, і які привели Японію до чергової кризи. Провести аналіз внутрішньої політики Ієясу Токугава, який продовжив справу Нобунаги та Хідейосі, і зазначити, що усі політичні проекти сьогунату Токугава з 1603 р. ставили на меті встановлення диктатури одного клану.

Далі слід зазначити, що ефективна адміністративна машина сьогунів з її множиною каналів влади була цілком використана для створення структури сучасної держави в часи буржуазних реформ епохи Мейдзі (1867 – 1912 рр.). Уряд Мейдзі виявив надзвичайне мистецтво у маневруванні між традиціоналізмом і новаторством, між централізацією влади і врахуванням різних інтересів. Нова філософія влади під впливом політичної думки Заходу сформувала чотири основних принципи: 1) політика уряду заснована на широкій консультації; 2) індивід має свободу в задоволенні своїх потреб; 3) інтереси держави найвищі від усіх інших інтересів; 4) «основні звичаї минулого» поступаються місцем західним зразкам. У підсумку виникла структура сучасної держави, що являла собою синтез традицій та інновацій.

Джерела

1. Ермакова Л. М. Историческая хроника «Нихонги» о знакомстве японцев с буддизмом / Л. М. Ермакова. // Народы Азии и Африки. – № 2. – 1985. – С. 21–32.
2. Катасонова Е. Массовая культура. Японское прочтение / Е. Катасонова. // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 7. – С. 93–100.
3. Киддер Д. Э. Япония до буддизма. / Д. Э. Киддер; пер. с яп. О. Миловой – М. : Цент-полиграф, 2003. – 286 с.
4. Кодзики. Записки о деяниях древности / Р. Грищенко (пер. с яп.). – М. : ИД “Кристалл”, 2000. – 608 с.
5. Ла Флер У. Карма слов. Буддизм и литература в средневековой Японии / У. Ла Флер; пер. с фр. А. Г. Фесюн – М. : Летний сад, 2000. – 192 с.
6. Лепехова Е. С. Сутра о цветке лотоса чудесной дхармы и ее влияние на раннюю японскую литературу эпохи Хэйан: (На примере “Гэндзи-моногатари”) / Е. С. Лепехова // Восток. – 2004. – № 1. – С. 126–133.
7. Окада С. Кики синва-но сэйрицу (Теория мифов “Кодзики” и “Нихон сёки”) / пер. и под общей редакцией Л. М. Ермакова / С. Окада. – Токио : Из-во Токийского у-та, 1975. – 478 с.
8. Сиба Р. Последний сегун. Жизнь Токугава Есинобу: Роман / Р. Сиба; пер. с яп. Е. Н. Кручина – М. : МИК, 2000. – 245 с.
9. Японская мифология: инциклопедия / под ред. Н. Ильиной. – М. : ЭКСМО, 2004. – 464 с.

Література

1. Алпатов В. М. Япония. Язык и общество / В. М. Алпатов. - М.: Наука, 1988. - 134 с.
2. Бачурин А. С. Ёсида синто как одно из направлений средневекового синтоизма / А. С. Бачурин // Вопросы философии. – 2004. – № 11. – С. 165–176.
3. Бегичева В. Фудзияма, песня небес / В. Бегичева // Наука и религия. – 2005. – № 12. – С. 38–40.

4. Васильев Л. С. История Востока : в 2 ч. / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1994. – Ч.1. – 307 с.
5. Воробьев М. В. Япония в III–VII вв. / М. В. Воробьев. – М.: Знание, 1980. – 277 с.
6. Верисоцкая Е. В. Идеология японского экспансионизма в Азии в конце XIX начале XX вв. / Е. В. Верисоцкая. - М.: Наука, 1990. - 337 с.
7. Главева Д. Г. Традиционная японская культура: Специфика мировосприятия / Д. Г. Главева. – М.: Вост. лит., 2003. - 264 с.
8. Главева Д. Г. История и культура Японии: (Конференция в Ин-те востоковедения РАН, г. Москва, 17–18 февраля 2003 г.) / Д. Г. Главева // Восток. – 2003. – № 5. – С. 167–171.
9. Глускина А. Е. Заметки о японской литературе и театре (древность и средневековье) / А. Е. Глускина. - М.: Наука, 1979. – 294 с.
10. Григорьева Т. Путь японской культуры / Т. Григорьева // Иностранная литература. – 2002. – № 8. – С. 249-252.
11. Гришелева Л. Д. Формирование японской национальной культуры: конец XVI - начало XX вв. / Л. Д. Гришелева. – М.: Наука, 1986. – 285 с.
12. Гришелева Л. Д. Японская культура нового времени. Эпоха Мэйдзи / Л. Д. Гришелева, Н. И. Чегодарь. – М.: ИФ «Вост. лит-ра» РАН, 1998. – 240 с.
13. Данн Ч. Традиционная Япония. Быт, религия, культура / Ч. Данн; пер. с яп. О.Сидорова – М. : Цент-полиграф, 2006. – 222 с.
14. Долин А. А. Культ самурайских воинских искусств в современной Японии. «ДухЯмато» в прошлом и настоящем / А. А. Долин. – М., 1989.
15. Долин А.А. Путь самурая: (исторический очерк) / А. А. Долин // Проблемы Дальнего Востока. – 1989. - №6. - С. 191-200.
16. Долин А. А. Путь самурая: (о зарождении самурайства) / А. А. Долин // Азия и Африка сегодня. – 1983. – №9. – С. 57–59.
17. Игнатович А. Н. Буддизм в Японии. Очерк ранней истории / А. Н. Игнатович. – М.: Наука, 1987. – 314 с.

18. Идеалы самураев. Сочинения японских воинов / Сост. У.С. Уилсон. – СПб.: Евразия, 2001. – 252 с.
19. Из истории общественной мысли Японии XVII - XIX вв.: сб. ст. – М.: Наука, 1990. – 210 с.
20. История и культура Японии : сб. ст. / Отв. ред. В. М. Алпатов. – М.: Крафт, 2001. – 288 с.
21. Искендеров А. А. Токугава Иэясу / А. А. Искендеров // Вопросы истории. – 2004. – № 3. – С. 74–109.
22. История Японии . В 2 ч. / Ред. В.М. Меньшиков. - М.: ИВРАН, 1999. – Ч. 1- 663 с., Ч. II – 703 с.
23. Ито Нобуо и др. История японского искусства / Ито Нобуо (пер. с япон.). - М.: Прогресс, 1965.- 158 с.
24. Иэнага С. История японской культуры / С. Иэнага (пер. с япон.). - М.: Прогресс, 1972. – 231с.
25. Мак-Клейн Д. Л. Япония. От сёгуната Токугавы – в XIX век / Д. Л. Мак-Клейн; пер. с яп. Е. Красулина – М. : Астрель, 2006. – 895 с.
26. Опарин И. Фудзияма / И. Опарин // Смена. – 2005. – № 5. – С. 4–11.
27. Рибалко С. Б. Культурно-естетичні універсалиї класичної Японії та їх відбиття в образотворчому мистецтві доби Токугава (живопис, графіка) / С. Б. Рибалко. – Х. : Харківська держ. Академія культури, 2001. – 20 с.
28. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 2002. – С. 156–213.
29. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.
30. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби. – М. : Политиздат, 1991. – 345 с.
31. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Наука, 1986. – 298 с.
32. Толстогузов С. А. Токугава Ёсинобу и борьба за сёгунский пост в годы Инсей / С. А. Толстогузов // Восток. – 2003. – № 6. – С. 5–11.

33. Филиппов А. В. «Стостатейные установления Токугава» 1616 г. и «Кодекс из ста статей» 1742 г. Право, общество и идеология Японии первой половины эпохи Эдо / А. В. Филиппов. – СПб. : Из-во С.-Петербургского ун-та, 1998. – 186 с.

Семінарське заняття № 12

Тема: «Японська матеріальна культура та мистецтво».

(2 години).

Мета: вивчити особливості японської культурної традиції; проаналізувати вплив синтоїзму, буддизму та конфуціанства на формування культурних традицій регіону; охарактеризувати розвиток синтоїстської та буддистської культової архітектури; охарактеризувати основні культурні досягнення японців у сфері освіти, науки, архітектури, літературно-мистецького життя.

План

1. Розвиток японської писемності, літератури, поезії.
2. Освіта та наука в Японії.
3. Японська архітектура:
 - а) синтоїстські та буддистські храми, пагоди та монастирі;
 - б) імператорські палаци;
 - в) традиційний житловий будинок японця.
4. Японські національні театр, опера, музика.
5. Садово-паркове мистецтво, ікебана.

Понятійний апарат:

Синтоїзм, буддизм, конфуціанство, ієрогліф, танка, хокку, хайкай, Басьо, Акахіто, Хітамаро, Окура, Мурасакі Сікібу, «Ісе Моногаторі», «Кодзіки», «Ніхонгі», пагоди, храм Мейдзі, храмовий ансамбль Хорюдзі, храм Кондо, храм Тодайзі, статуя Дайбуцу у Камакурі, нецке, яма то-йо, ікебана, іємото, театр Но, театр Кабукі, сугаку, театр маріонеток дзерурі.

Теми презентацій:

1. Синтоїстські храми Японії.

2. Імператорські палади Японії.
3. Японська літературна поезія.
4. Розвиток садово-паркового мистецтва в Японії.
5. Мистецтво саду каменів.
6. Японські національні театри Но та Кабукі.
7. Мистецтво ікебани.

Контрольні запитання до семінарського заняття:

1. Розкрийте загальні особливості японської культурної традиції.
2. Проаналізуйте вплив синтоїзму та буддизму на культурні традиції Японії.
3. Як синтоїзм та буддизм вплинули на розвиток японської архітектури?
5. Опишіть здобутки японців у сфері науки та освіти.
6. Охарактеризуйте здобутки японської літературної поезії.
7. Складіть вірш у формі хокку та хайкай.
8. Охарактеризуйте особливості японського живопису, як триєдності каліграфії, поезії та живопису.
9. Охарактеризуйте особливості японської архітектури та містобудування.
10. Опишіть основні етапи розвитку японського національного театру та опери.
11. Охарактеризуйте систему іємото в Японії.
12. Розкрийте філософську ідею японського саду.

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочати з короткої характеристики загальних рис японського мистецтва. Зазначити, що японське мистецтво – це особливий світ злиття природи і людини, де мініатюрність і камерність, увага до крапки і лінії співіснують з емоційністю і рухом. Японська культура багато в чому унікальна і дивна, і насичена контрастами духовного життя. Для вишуканого Сходу незвичайне навіть почуття у японців прекрасного, що сполучає в собі скромність і простоту, лаконізм та витонченість одягу, вбрання інтер'єру, уміння звільнитися від суєти повсякденності і знаходити духовне заспокоєння в прекрасній природі, що змодельована у мініатюрі в крихітному дворіку з каменями, мохом, джерельцем, карликовими деревами. З найдавніших часів

японці обожнювали всі оточуючі їх явища природи. І традиційна споконвічна релігія Японії – синтоїзм базується саме на обожненні природи, культі предків і сонця, наділяє усе існуюче душею. Синтоїзм помітно вплинув на становлення японської культури. Водночас він був відкритим для іноземних впливів, що забезпечило поширення в Японії буддизму.

Варто звернути увагу на те, що в першу чергу вплив буддизму позначився на інтенсивному розвитку японської літератури: адже саме буддійська звичка до медитації навчила японців бачити у краплині води відбиття великого світу. В епоху середньовіччя складається самотня японська лірика, виникають такі прозаїчні жанри, як роман, повість, новела. Книги писали ієрогліфами, запозиченими з Китаю. У VII – XII ст. в Японії з'являється і розквітає літературна поезія. Своєрідними формами цієї поезії стали: танка, хокку та хайкай. У VIII ст. починає розвиватися проза. Першою пам'яткою японської прози став «Літопис давніх справ». У X – XI ст. з'являються вже й романи ренесансного типу. Найвідомішим твором цього жанру поч. XI ст. стала «Повість про блискучого принца Гендлі» Мурасакі Сікібу. Інша письменниця того часу – Сей Сенагон створила уславлену книгу «Записки при подушці».

Варто звернути увагу на особливості японської архітектури. Наголосити на тому, що японці створили архітектурні форми, які виключно підходять до характеру їх цивілізації, пристосованої до кліматичних умов. В центральній частині країни зимою дуже холодно, тоді як на півдні холод майже не відчувається. Затяжні дощі чергуються з періодами спеки. Тому потрібно було будувати будинок, який би захищав від дощу і сонця. Звідси специфічна форма жител: величезні дахи з широкими краями, які дають тінь і захищають від дощу, балкони і тераси, широкі пройоми, які слугують і вікнами, котрі при бажанні зачиняються створкою, яка ковзає по жолобку. Вулканічний ґрунт і землетруси диктують використання в будівництві виключно бамбука і дерева.

Далі слід наголосити на тому, що в японській архітектурі втілились ідеї буддизму та синтоїзму. Виникли нові типи будівель – храми, монастирі, пагоди, палаці, запозичені з Китаю та Кореї. В архітектурі синтоїстських і буддійських

храмів є один загальний принцип, який полягає в ідеї, яку обидві релігії відводять ролі людини в природі. У японців храм є частиною єдиного цілого і зливається з пейзажем. В синтоїзмі храм – це послідовність розкиданих на великому просторі невеликих, зазвичай розміщених на схилах гір, будівель, кожна з яких присвячується чеснотам божеств.

Варто приділити увагу розвитку японського національного театру. Наголосити на тому, що театральне мистецтво у Японії споконвіку живилося традиціями синтоїзму та буддизму. Буддійське вчення про переродження, про ілюзорність людського «Я», яке щохвилини змінюється, вплинуло на сприйняття життя як свого роду театр масок. У X – XI ст. до ритуалу буддійського богослужіння було введено театралізовану виставу сугаку. У XV ст. виникає театр Но, класичний японський театр (XIV – XVII ст.) елітарного типу. У XVII ст. виникла ще одна форма японського театру: уславлений Кабукі, витоками якого стала фольклорна вистава танцюристів і комедіантів.

Джерела

1. Кодзики. Записки о деяних древности / Р. Грищенкова (пер. с яп.). – М. : ИД “Кристалл”, 2000. – 608 с.
2. Классическая японская проза XI - XIV веков. Сэй-Сёнагон: Записки у изголовья; Камо-но-Тёмэй: Записки из кельи; Кэнко-хоси: Записки от скуки / Сэй-Сенагон, Камо-но-Темей, Кэнко-хоси; пер. с старояп. Т.Григорьева – М.: Худож. лит., 1988. - 479 с.
3. Окада С. Кики синва-но сэйрицу (Теория мифов “Кодзики” и “Нихон сёки”) / С. Окада; пер. и под общей редакцией Л. М. Ермакова – Токио : Изд-во Токийского у-та, 1975. – 478 с.
4. Повесть о доме Тайра: Эпос. (XIII в.) / Пер. со старояп. И. Львовой. – М.: Худож. лит., 1982. - 703 с.
5. Сиба Р. Последний сегун. Жизнь Токугава Есинобу: Роман / Р. Сиба; пер. с яп. Е. Н. Кручина – М. : МИК, 2000. – 245 с.
6. Сайкаку Ихара. Повести о самурайском долге / Сайкаку Ихара; пер. с япон. Т. Редько-Добровольской – М.: Изд-во «Гудьял-Пресс», 2001. - 336 с.

7. Японская мифология: энциклопедия / под ред. Н. Ильиной. – М. : ЭКСМО, 2004. – 464 с.

Література

1. Блис Р.Х. Что такое дзэн? / Р. Х. Блис. – Львов: Инициатива, 1994.
2. Буддизм в Японии / под ред. Т. П. Григорьевой. – М.: Наука, 1993.
3. Васильев Л.С. История религий Востока / Л. С. Васильев. – М.: Университет, 1998. – 509 с.
4. Горегляд В. Н. Японская литература VIII - XVI вв. / В. Н. Горегляд. – СПб.: Петербургское востоковедение, 1997.
5. Григорьева Т. П. Мудрецы, правители и мастера / Т. П. Григорьева // Человек и мир в японской культуре. – М.: Наука, 1985.
6. Григорьева Т. П. Японская литература / Т. П. Григорьева, В. В. Логунова. – М.: Художественная литература, 1975.
7. Гришелева Л. Д. Формирование японской национальной культуры. Конец XVI – начало XX в. / Л. Д. Гришелева. - М.: Наука, 1986.
8. Долин А. А. Кэмпо. Традиция воинских искусств / А. А. Долин, Г. В. Попов. - М.: «Рипол», «Глобус», 1996. – 471 с.
9. Дюмулен Г. История Дзэн-буддизма / Г. Дюмулен. - СПб.: ТОО «ОРИС», ТОО «ЯНА-ПРИНТ», 1994. – 336 с.
10. Ермакова Л. М. Историческая хроника «Нихонги» о знакомстве японцев с буддизмом / Л. М. Ермакова. // Народы Азии и Африки. – № 2. – 1985. – С. 21–32.
10. Игнатович А. Н. Буддизм в Японии. Очерк ранней истории / А. Н. Игнатович. – М.: Наука, 1987. – 314 с.
11. Идеалы самураев. Сочинения японских воинов / Сост. У.С. Уилсон. – СПб.: Евразия, 2001. - 252 с.
12. Из истории общественной мысли Японии XVII - XIX вв.: сб. ст. - М.: Наука, 1990. – 210 с.
13. История и культура Японии : сб. ст. / Отв. ред. В.М. Алпатов. – М.: Крафт, 2001. – 288 с.

14. История Японии: В 2 ч. / Ред. В. М. Меньшиков. – М.: ИВРАН, 1999. – Ч. 1-663 с.; Ч. II – 703 с.
15. История Японии: сб. исторических произведений / Ред. И.А. Настенко. – М.: Русская панорама, 2003. – 504 с.
16. Иэнага С. История японской культуры / С. Иэнага. (пер. с яп.) – М.: Прогресс, 1972. – 231с.
17. Ито Нобуо. История японского искусства / Ито Нобуо. (пер. с яп.) – М.: Прогресс, 1965. – 158 с.
18. Катасонова Е. Массовая культура. Японское прочтение / Е. Катасонова. // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 7. – С. 93–100.
19. Киддер Д. Э. Япония до буддизма. / Д. Э. Киддер; пер. с яп. Э О. Миловой – М. : Цент-полиграф, 2003. – 286 с.
20. Кирквуд К. П. Ренессанс в Японии: Культурный обзор семнадцатого столетия / К. П. Кирквуд. (пер. с англ.) – М.: Наука, 1988. – 302 с.
21. Конрад Н. И. Японская литература в образцах и очерках / Н. И. Конрад. – М.: Наука, 1991. – 551 с.
22. Конрад Н. И. Японская литература. От «Кодзики» до Токутоми / Н. И. Конрад. – М.: Наука, 1974. – 565 с.
23. Клири Т. Японское искусство войны. Постигание стратегии / Т. Клири; пер. с англ. Р. В. Котенко. – СПб.: Евразия, 2000. – 256 с.
24. Ла Флер У. Карма слов. Буддизм и литература в средневековой Японии / У. Ла Флер; пер. с фр. А.Г. Фесюн – М. : Летний сад, 2000. – 192 с.
25. Лепехова Е. С. Сутра о цветке лотоса чудесной дхармы и ее влияние на раннюю японскую литературу эпохи Хэйан: (На примере “Гэндзи-моногатари”) / Е. С. Лепехова // Восток. – 2004. – № 1. – С. 126–133.
26. Николаева Н. С. Художественная культура Японии XVI столетия. Эпоха, быт, костюм / Н. С. Николаева. – М.: Искусство, 1986. – 237 с.
27. Нитобэ Инадзо. Бусидо: Дух Японии / Нитобэ Инадзо (пер. с англ.) – К.: София, 1997. – 112 с.

28. Садокова А.Р. Японский фольклор (В контексте мифолого-религиозных представлений) / А. Р. Садокова. – М.: ИМЛИ РАН, 2001. – 256 с.
23. Стэнли-Бейкер Дж. Искусство Японии / Дж. Стэнли-Бейкер. – М.: Слово, 2002. – 240 с.
24. Сэнсом Дж. Б. Япония: краткая история культуры / Дж. Б. Сэнсом. – СПб.: Евразия, 1999. – 576 с.
25. Хилтухина Е. Г. Взаимосвязь культуры и традиций. (На примере культуры Японии) / Е. Г. Хилтухина. – Улан-Удэ: Изд-во пед. ин-та, 1995. – 85 с.

3. САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

3.1. Методичні рекомендації з організації самостійної та індивідуальної роботи

Самостійна та індивідуальна робота студентів у сучасних умовах навчального процесу набуває великого значення, оскільки спрямована не тільки на краще засвоєння ними фактичного матеріалу, а й на вміння аналізувати його та робити певні висновки та узагальнення. Самостійна робота тісно узгоджується з лекційним курсом і проводиться за усіма основними темами.

Методичні рекомендації з організації та виконання самостійної роботи розроблені на основі навчальних програм, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України, а також робочої програми курсу «Історія культури Сходу», яка розроблена на кафедрі архівознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Програма курсу містить теоретичне осмислення процесів культурного розвитку Східного культурного регіону.

Самостійна робота передбачає конкретні, запропоновані викладачем, питання теми, які студент готує самостійно. Дані методичні рекомендації визначають об'єм матеріалу, який виноситься на самостійне вивчення в рамках конкретних тем курсу, основні навчальні завдання, які повинен розв'язати студент, методичні поради з організації самостійної навчальної роботи,

проблемні питання для самоконтролю. До кожної теми подається понятійний апарат, який полегшує підготовку.

Обов'язковою умовою самостійної роботи є застосування знань, набутих при вивченні інших тем курсу, а також інших історичних дисциплін. Важливими є посилання на історичні джерела та наукову літературу, що дозволить повністю розкрити зазначену тему.

Пропонується план-схема складання тез для самостійного опрацювання теми:

1. Прочитати текст розділу з підручника чи іншого видання.
2. Розділити його на декілька частин, давши кожній назву.
3. Скласти стислий або розгорнутий план відповіді.
4. Знайти у тексті основні положення до кожного питання плану і зробити короткі нотатки.

Результати самостійної роботи студенти відображають як в усній, так і в письмовій формі: реферет, виступ на семінарських заняттях, тест, співбесіда.

3.2. Зміст самостійної та індивідуальної роботи

Тема 1. Культурологічна концепція Т. де Шардена.

Відповідаючи на це питання, потрібно визначити вихідні положення культурологічної концепції Т. де Шардена про поєднання в сучасній культурі традиційної віри і формалізованого наукового пізнання. Потрібно висвітлити що нового ця ідея вносить у сучасну культурологічну парадигму.

Тема 2. Проблема „азіатського способу виробництва” в науковій літературі.

Питання потребує звернення до відомої дискусії середини 60-х рр. про азіатські виробничі відносини, де розглядалось питання про те, чи є Стародавній Схід етапом у розвитку рабовласницької формації або особливим типом рабовласницьких суспільств, відмінних від „класичних” форм рабовласництва.

Тема 3. Взаємовплив культур Стародавнього Сходу.

Вивчення питання потребує ґрунтовного огляду основ культурного розвитку Староєгипетської, Шумерської, Вавілонської, Ассирійської та інших первісних держав Близького Сходу. Необхідно особливу увагу звернути на основи їхніх релігійних вірувань. Характеристика архітектури, образотворчого мистецтва, суспільно-політичної думки тісно пов'язані із уявленнями народів про навколишній світ та міфами про його створення.

Тема 4. Природнокліматичні умови Сходу.

Вивчення цього питання має базуватися на знаннях із географії азійського субконтиненту. Необхідно звернути особливу увагу на фактор забезпечення регіонів водними ресурсами як визначальний показник формування древніх цивілізацій. Слід мати на увазі також певну відокремленість окремих культурних регіонів Азії внаслідок роздільності гірськими масивами. Особливості культури Японії зумовлюються розташування країни на островах.

Тема 5. Зв'язки мусульманської релігії із християнством та іудаїзмом.

Основи світоглядних уявлень мусульманства подібні до уявлень релігій, що виникли та розвивалися на Близькому Сході. Вивчення питання варто розпочати із аналізу умов виникнення ісламу. Слід звернути увагу на вплив інших релігій на арабську культуру, зокрема на її архітектуру й образотворче мистецтво.

Тема 6. Особливості культурної взаємодії в ахеменідському Ірані. При відповіді на це питання потрібно з'ясувати наслідки формування культури ахеменідського Ірану і її місце у світових культурах Сходу і Заходу. Також доцільно з'ясувати, який вплив мав Іран на геральдичне мистецтво в Європі, оздоблення церковно-монастирських приміщень, стиль в архітектурі тощо.

Тема 7. Культурні надбання Мохенджо-Даро і Хараппи. Насамперед необхідно вивчити питання історичного розвитку Індостану у період розвитку культур Мохенджо-Даро і Хараппи. Слід звернути увагу на розвиток цих культур як урбаністичних, проте пов'язаних із ресурсами річок. Необхідно розглянути окремо архітектуру, образотворче мистецтво, світоглядні уяви

носіїв цієї культури. Проаналізувати дискусії щодо знищення основних осередків культури.

Тема 8. Місце „Рігведи” в культурі Індії.

Питання самостійного опрацювання передбачає визначення та з'ясування змісту функцій „Рігведи” в житті індійців – релігійно-міфологічної, світоглядної, соціальної.

Тема 9. Відмінності культурного розвитку Північного та Південного Китаю.

Вивчення цього питання необхідно розпочати із аналізу природнокліматичних умов розвитку Китаю. Надалі варто звернутися до аналізу розвитку державотворчих процесів на півдні та півночі Китаю, що мали важливий вплив на культурні досягнення у регіонах. Важливо звернутися до питання взаємозв'язків та взаємовпливів на півночі та півдні із культурами сусідніх народів. Окремо розглянути поширення релігійних уявлень.

Тема 10. Самобутній світогляд японських самураїв. Питання вивчається у тісному зв'язку із аналізом релігій Японії, насамперед дзен-буддизму. Слід звернути увагу на вплив на нього традиційного синтоїзму. Слід проаналізувати не лише військове мистецтво самураїв, але й поширення у цьому середовищі самобутньої чайної церемонії, мистецтва ікебани, віршування, тощо.

3.3. Тематика рефератів та презентацій

1. Головні проблеми та напрями сучасної культурології.
2. Співвідношення культури і цивілізації.
3. Регіональна типологізація культури.
4. Феномен культур Сходу.
5. Міфологічні концепції давніх єгиптян.
6. Архітектура Нового царства (храми в Карнаці та Луксорі).
7. Наукові та технічні знання єгиптян.
8. Міфологічні концепції народів Дворіччя.

9. Епос про Гільгамеша – найвидатніша пам'ятка літератури Дворіччя.
10. Архітектура та містобудування в Дворіччі.
11. Хадж – релігійний обов'язок мусульманина.
12. Течії ісламу: сунніти, шиїти, харіджити.
13. Канонічні джерела мусульманського права.
14. Шлюбно-сімейні відносини мусульманського світу.
15. Ісламські свята.
16. Соціальна роль ісламу.
17. Поезія О. Хайяма, А. Фірдоусі, А.А. Рудакіта та ін. (на вибір).
18. Староарабська поезія: збірники «Муаллакат», «Хамаса», «Кітаб-аль-агані».
19. Основні досягнення мусульманської науки.
20. Культура країн Магрибу.
21. Мечеті Куббат ас-Сахра та аль-Акса в Єрусалимі та мечеть Омейядів у Дамаску.
22. Арабо-мусульманська архітектура.
23. Арабські палацові комплекси.
24. Особливості арабської матеріальної культури.
25. Міфологія буддизму.
26. Створення та діяльність буддійських монастирів в Індії.
27. Індуїстський пантеон богів.
28. Індійські національні свята.
29. Вплив європейської колонізації на розвиток культури індійського культурного регіону.
30. Досягнення індійської науки і техніки.
31. Вплив буддизму на розвиток індійської архітектури.
32. Буддійські печерні храми Аджанти та комплекс в Елурі.
33. Тадж-Махал – перлина мусульманської культури в Індії.
34. Культова архітектура Індії.
35. Особливості індійського танцювального мистецтва й музики.
36. Індійська матеріальна культура.

- 37.Індійський національний костюм.
- 38.Світ і людина в доасько-конфуціанському типі культурі.
- 39.Модель світу далекосхідного культурного регіону
- 40.Гробниця Цінь Шихуан-ді та його теракотова армія.
- 41.Традиційна китайська сім'я.
- 42.Китайська кухня.
- 43.Китайські національні свята.
- 44.Великий шовковий шлях.
- 45.Розвиток китайського письма.
- 46.Пагоди Мінської епохи.
- 47.Буддійські печерні храми.
- 48.Імператорське Заборонене місто Цзицзінчєн в Пекіні та заміські резиденції.
- 49.Велика китайська стіна.
- 50.Китайський живопис.
- 51.Розвиток китайського театру та опери.
- 52.Розвиток науки та техніки в Китаї.
- 53.Чайна церемонія.
- 54.Розвиток китайської медицини.
- 55.Китайська парцеляна.
- 56.Світ і людина у японо-буддійському типі культури.
- 57.Японія і Китай: схожі й відмінні риси культур.
- 58.Кодекс Бусі-до в системі середньовічної самурайської ідеології.
- 59.Світ японських самураїв.
- 60.Традиції та інновації в японській культурі.
- 61.Синтоїстський пантеон.
- 62.Синтоїстські свята.
- 63.Чайна церемонія – квінтесенція середньовічної японської культури.
- 64.Синтоїстські храми Японії.
- 65.Імператорські палаци Японії.

- 66.Японська літературна поезія.
- 67.Розвиток садово-паркового мистецтва в Японії.
- 68.Мистецтво саду каменів.
- 69.Японські національні театри Но та Кабукі.
- 70.Мистецтво ікебани.

3.4 Методичні вказівки до написання рефератів

Написання реферату. Навчальний реферат – це письмова робота, в якій у стислій формі на основі опрацювання наукової та методичної літератури розкривається конкретна проблема чи окремий аспект теми дисципліни.

Реферат складається з плану і таких складових частин: вступ, основна частина (включає розділи і підрозділи), висновки, список використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, її значення для поглибленого опанування програмного матеріалу, визначається мета та дослідницькі завдання реферату, об'єкт дослідження, загальні методи розкриття теми.

Основна частина може складатися з кількох розділів. В одному з них, як правило, розглядаються рівень дослідженості, характеризуються різні точки зору на проблему. В інших розділах розкривається зміст обраної теми, дається опис та аналіз опрацьованого матеріалу, оцінка тих чи інших процесів і явищ, робляться узагальнення щодо окремих аспектів проблеми.

Важливою структурною частиною реферату є висновки. В них лаконічно, без аналізу і обґрунтування робляться узагальнення і формулюються результати виконаної роботи. Висновки засвідчують здатність студента до самостійних узагальнень.

Науковий апарат роботи передбачає необхідність посилань на використану літературу і джерела. У кінці реферату наводиться список використаної літератури та джерел за алфавітним порядком і новими вимогами бібліографічного опису.

Оформлення реферату. Обсяг реферату 10 – 15 сторінок. Подається у друкованому вигляді. Розмір лівого поля до 30 мм, правого – не менше 10 мм, верхнього та нижнього – 20 мм.

4. КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

4.1 Питання для підсумкового контролю

1. Поняття „культура” і „цивілізація” в системі історичних знань.
2. Предмет і методи культурології.
3. Історична типологізація культур.
4. Наукові підходи до періодизації культурної еволюції людства.
5. Визначення сучасної соціокультурної ситуації.
6. Поняття культурного регіону.
7. Кордони східного культурного регіону та його диференціація
8. Загальні особливості східного культурного регіону.
9. Концепції історичного розходження шляхів розвитку Сходу та Заходу.
10. Історія особливого „азіатського способу виробництва”.
11. Культурна традиція ранньоцивілізаційних систем Сходу.
12. Релігійно-міфологічні складники світогляду стародавніх народів.
13. Характерні риси культури стародавнього Сходу.
14. Система культів, міфів стародавніх шумерів, єгиптян.
15. Загальні риси арабо-мусульманської культури.
16. Іслам в історії культури арабо-мусульманського регіону.
17. Культурно-історична роль основних течій ісламу.
18. Особливості арабо-мусульманської філософії та суспільно-політичної думки.
19. Філософська поезія арабо-мусульманського регіону.
20. Арабо-мусульманське мистецтво та естетика.
21. Звичаї, традиції, культи в арабо-мусульманській культурі.
22. Етапи розвитку єврейської культури.
23. Вплив іудаїзму на формування культури євреїв.

24. Соціально-історичні передумови розвитку індійської культури.
25. Роль брахманізму в розвитку індійської культури.
26. Внесок буддизму та індуїзму в розвиток індійської культури.
27. Міфологія індійського культурного регіону.
28. Мусульманський і британський вплив на мистецтво Індії.
29. Вплив індійської культури на культуру Заходу.
30. Поняття далекосхідного культурного регіону.
31. Вплив династичних змін стародавнього Китаю на національну культуру.
32. Ідеал соціальної гармонії у вченні Конфуція.
33. Роль філософсько-релігійних вчень в формуванні культури регіону: даосизм, синтоїзм.
34. Роль буддизму у формуванні китайської матеріальної культури.
35. Вплив маоїзму на проблему культурної спадковості.
36. Культ предків у житті китайців.
37. Вплив ізоляціонізму на японську культуру.
38. Вплив на японську культуру конфуціанства.
39. Культ та міфи синтоїзму.
40. Вплив буддизму на японське світобачення

Основні поняття і терміни

Автаркія – економічна політика відособлення даної країни від економіки інших країн з метою створення замкнутого, самодостатнього господарства.

Авеста – пам'ятка давньоіранської культури, зібрання священних книг зороастризму.

Азійський спосіб виробництва – особливості суспільного устрою в країнах Азії в докапіталістичну епоху.

Акварель (франц. aquarelle від лат. aqua – вода) – фарби, де фарбуючий пігмент зв'язується рослинним клеєм, медом, гліцерином. Вони легко розводяться у воді, тому основні якості акварельного живопису – прозорість фарб, через які

просвічуються тон і фактура основи (частіше за все паперу, шовку), чистота кольору.

Акультурація – процес взаємовпливу культур, обміну культурними особливостями, сприйняття одним народом повністю або частково культури іншого народу. При цьому оригінальні культурні моделі однієї чи обох груп можуть бути змінені. Акультурація може бути першим кроком до повної асиміляції.

Алегорія (від грецьк. allegoria – іносказання) – відтворення абстрагованої ідеї або поняття за допомогою образу. На відміну від символу, що має багатозначний смисл, алегорія має однозначний смисл.

Алтар (від грецьк. altaria, altarius, від altus – високий та ara – жертовник) – височина, на якій здійснювали жертвопринесенн. У Древній Греції та Римі – окремі споруди. В християнських храмах – столи („престоли”) для здійснення безкровної жертви євхаристії. Пізніше так стала називатися вся східна, звичайно найвища, частина храму, де знаходиться „престол”, відмежована алтарною перепоною, а в православних храмах з XIV ст. – іконостасом.

Ампір (від франц. empire – імперія) – художній стиль в архітектурі й прикладному мистецтві пізнього класицизму, що виник у Франції за часів наполеонівської імперії на початку XIX ст. Пізніше розповсюдився у інших країнах світу. Орієнтований на древньоримські та древньоєгипетські форми.

Амфітеатр – архітектурна форма римського театру; ряди глядацьких місць у вигляді сходів розташовувалися не як у класичному античному театрі півколом або підковоподібно, а еліпсом навколо сцени або арени, що займала центральне місце.

Анали (від лат. annales від annus – рік) – древньоримські, а також середньовічні літописи. В широкому розумінні – запис найбільш значущих щорічних подій.

Анімалізм, анімалістичний жанр (від лат. animal – тварина) – зображення тварин в живопису, скульптурі і графіці. Художників, що працюють у цьому жанрі, називають анімалістами.

Антаблемент – основний елемент класичної архітектурної споруди – горизонтальна частина, що спирається на колони; складається з архітрава, фриза і карнизу.

Антропоморфізм (від грецьк. antropos – людина і morfe – форма) – олюднення, наділення людськими якостями неживих предметів, явищ природи, тварин, представлення богів у людській подобі. У творах мистецтва антропоморфізм – уподібнення геометричних, конструктивних елементів до форм людського тіла, наприклад, колона у формі людської фігури (атлант, кріатида), посуд у формі голови людини і т.п.

Апсіда – алтарний виступ у християнських церковних будівлях, півкруглий або багатокутний за планом.

Арабески – складний і дрібний орнамент переважно зі стилізованих рослинних і геометричних мотивів, які примхливо переплетені. Часто будується симетрично відносно однієї або кількох осей. Стиль поширився в європейському мистецтві під впливом арабських зразків.

Арка (від лат. arkus - дуга) – криволінійне перекриття простору між двома опорами (стовпами, колонами, пілонами).

Аркада – ряд однакових арок, що спираються на стовпи або колони. Аркатура – прикраса стіни у вигляді низки декоративних арочок.

Аристократія (грец. aristokratia – влада найкращих) – форма правління, за якої державна влада належить привілейованій меншості; вищий, привілейований стан (група) певного суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями.

Архітрав – головна балка, що перекриває прогін між колонами; нижня частина антаблемента.

Асиміляція – повне або часткове поглинення культури одного, зазвичай менш цивілізованого і слабшого народу іншою іноземною культурою, найчастіше шляхом завоювання, подальших змішаних шлюбів і цілеспрямованого «розчинення» підкореного етносу в етносі завойовника.

Аскетизм – 1) спосіб життя, що полягає в добровільній відмові від життєвих благ та задоволень, крайньому обмеженні життєвих потреб; 2) релігійне подвижництво; 3) учення і практичний метод досягнення моральної досконалості шляхом саморегуляції людиною своїх тілесних потреб, обмеження і пригнічення чуттєвих потягів та бажань.

Ахімса – це ненасильство, відсутність гніву та ненависті. Дослівно ахімса означає «невбивство».

Ашар – натуральний податок в мусульманських районах.

Ашрам – у контексті сучасного індуїзму термін «ашрам» часто використовується для позначення духовної або релігійної общини, куди людина приходить для медитації, молитви, здійснення ритуалу і духовного оновлення. Основна мета – духовний розвиток його членів, які займаються вивченням священних текстів, йогою, медитацією і повторенням мантр.

Базиліка (від грецьк. basilike – царський дім) – прямокутна за планом будівля, зсередини розділена рядами колон або стовпів на прямокутні частини (нефи). У Древньому Римі – судові і торгівельні будівлі, пізніше – один з головних типів християнського храму.

Балюстрада – огорожа з балясин (маленьких фігурних колонок), укріплених на цоколі та з'єднаних по верху горизонтальною балкою. Нею увінчувалися споруди.

Барельєф (від франц. bas relief) – низький рельєф, де випукле зображення виступає над площиною фону не більше, ніж на половину свого об'єму.

Бароко – художній стиль, що отримав розповсюдження наприкінці XVI – середині XVII ст. в країнах Європи. Характеризується декоративною пишністю, динамічними складними формами, мальовничістю живописності.

Бедуїни – кочівні та напівкочівні араби Аравійського п-ва і північної Африки. У вузькому розумінні бедуїни – кочівники-верблюдоводи. Також термін часто використовується стосовно інших кочівних народів регіону, які мають схожий спосіб життя.

Беян – книга, написана Алі-Мухамедом, де вміщено основи буддійського вчення.

Біблія (грец. biblia — книги) – священна книга християнства та іудаїзму, створена протягом I тис. до н. е. та III ст. н. е., у якій відображено соціально-політичні ідеї, філософські й етичні погляди, що лежать в основі богослужіння й догматики іудаїзму та християнства; складається із Старого Завіту (Святого Письма в іудейській і християнській релігіях) і Нового Завіту, що визнається лише християнами.

Брахманізм — панівна релігія в Індії, яка виступає в даний час у формі індуїзму; релігійно-філософська система поглядів, яка виправдовувала встановлений Богом інститут кастового ладу; в своїх догмах ця релігія ходить до вед, хоча між ними існує велика розбіжність. Брахманізм включає в себе шість ортодоксальних систем: міманса і веданта, санхья і йога, вайшешика і ньая.

Буддизм – релігійно-філософське вчення про духовне пробудження, яке виникло близько VI ст. до н. е. в Давній Індії. Засновником вчення вважається Сіддхартха Гаутама, який пізніше отримав ім'я Будда Шак'ямуні. Вчення зосереджене на проблемах буття особистості, запереченні святості кастового поділу суспільства, проповідуванні рівності людей (окрім рабів), ненасильства.

Бусідо – кодекс поведінки японських самураїв.

Бюрократія – вищий привілейований прошарок чиновників-адміністраторів у державі, ієрархічно організована система управління державою чи суспільством за допомогою особливого апарату, наділеного специфічними функціями та привілеями.

Вакф – привілейоване землекористування мусульманських релігійних установ.

Ван – титул князя у тайпінів (Китай).

Ваххабіти – послідовники релігійно-політичної течії в ісламі (Неджд, Центральна Аравія) в кінці XVIII ст. Основоположник ваххабізму – Мухаммед ібн Абд аль-Ваххаб (1703-1787 рр.). Головний догмат – віра в безумовно єдиного бога, звідси самоназва В. – єдинобожники.

Вітраж (від франц. vitrage від лат. vitrum - скло) – орнаментальна або сюжетна декоративна композиція (у вікні, дверях, у вигляді самостійного панно) зі скла або іншого матеріалу, що пропускає світло. У середині XVI століття фрагменти різнокольорового скла скріплювалися свинцевою проволокою.

Волюта (від італ. voluta - завиток) – архітектурний мотив у формі спіралеподібного завитку з „оком” у центрі. Складова частина ордерних капітелей, архітектурна деталь карнизів, порталів, дверей, вікон.

Вчення – сукупність теоретичних положень про певну сферу явищ дійсності; система поглядів ученого.

Галерея (від франц. galerie) – 1) довге крите приміщення, де одна з стін замінена колонами або стовпами; 2) довга зала з суцільним рядом великих вікон в одній з повздовжніх стін. В епоху Відродження інша стіна прикрашалася творами мистецтва, тому згодом цей термін став означати художні виставки.

Гармонія (грецьк. harmonis – зв'язок, співзвучність, розмірність). В образотворчому мистецтві – фарби, лінії, складові пропорції; в музиці – одночасне звучання декількох співзвучних тонів.

Герма (від грецьк. hermes) – спочатку символ бога Гермеса (пізніше інших богів) у вигляді круглого або чотиригранного стовпа, завершеного скульптурною головою. З часів Праксітеля Герми стали поясними статуями, портретними зображеннями державних діячів. Герми із зображенням великих поетів та мислителів прикрашали вілли й бібліотеки. З XVI ст. – вид декоративної і паркової скульптури.

Гліптика (від грецьк. gliptike, glypho – вирізаю) – мистецтво різьблення на дорогоцінних або напівдорогоцінних каменях.

Гобелен – витканий вручну килим-картина (шпалера). У вузькому розумінні – виробу паризької мануфактури, заснованої у 1662 р. і названої іменем фарбувальників Гобеленів. Гобелени створюються з кольорових шовкових і вовняних ниток окремими частинами, котрі потім зшиваються.

Гра-драматизація (театралізована гра) – відтворення у театралізованій формі літературних сюжетів або власних імпровізацій з використанням елементів театрального мистецтва.

Гравюра (від франц. gravure) – вид графіки, де зображення є друкованим відтиском рельєфного малюнку, нанесеного на дошку гравером. Відтиски з таких дощок також називають гравюрою. Гравюра виникла на межі XIV – XV ст. Розрізняють гравюру випуклу і заглиблену. Поряд зі станковими гравюрами (естампами) розповсюджена книжкова гравюра (ілюстрації, заставки).

Гротеск (від франц. grotesque – чудернацький, смішний, комічний від. італ. grottesca від grotta – грот) – 1) орнамент у вигляді зображень тварин, рослин та ін., що переплітаються, найдревніші зразки якого було виявлено у руїнах древньоримських будівель, що у народі мали назву „готи”, звідки він і отримав свою назву; 2) елемент сміхової культури – зображення людей або предметів у фантастично-перебільшеному, потворно-комічному вигляді в образотворчому мистецтві, літературі, театрі.

Гуманізм (від лат. humanus - людський) – сукупність ідей і поглядів, стверджуючих цінність людини незалежно від її суспільного положення і право особистості на вільний розвиток своїх творчих сил. У вузькому розумінні – соціокультурний і літературний рух епохи Відродження, що протистояв схоластиці і прагнув до відродження античного ідеалу краси.

Даосизм – китайське традиційне вчення, в якому присутні елементи релігії, містики, гадань, шаманізму, медитацій, а також традиційної філософії й науки. Згідно цього філософського вчення природа і життя людей підпорядковані загальному божественному запові дао. Даосизм виник у VI столітті до н. е. і є однією з двох корінних китайських релігійно-філософських систем (іншою є конфуціанство), які значно вплинули на розвиток китайської культури. Ціль даосизму, як філософії виражається у трактаті «Дао де дзин» («Книга шляху і благодаті») Лао-цзи.

Джайнізм – вчення, послідовники якого заперечували авторитет вед, кастові відмінності й прагнули до звільнення від кола перероджень у нирвані (звільнення від усіх земних благ і пороків).

Джихад – священна війна проти іновірців, представлена ісламом.

Декор (від лат. decoro – прикрашаю) – система прикрас споруди (фасаду, інтер'єру) або виробу.

Держава – найважливіший соціально-політичний інститут суспільства, що є основою його політичної системи і здійснює політичну владу у процесі регулювання поведінки людей, їх груп і об'єднань, відносин між ними, внутрішню і зовнішню політику.

Диктатура (лат. dictatura — необмежена влада) – необмежена влада, яка спирається на силу.

Дискримінація – навмисне обмеження прав або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями, статтю тощо.

Доктрина (лат. doctrina – учення) – учення, наукова чи філософська теорія, система, керівний теоретичний або політичний принцип.

Еліта (франц. élite – краще, відбірне) – вищі, привілейовані представники певної частини суспільства (політична, військова, наукова та ін.).

Емір – титул правителя або князя у деяких мусульманських країнах Азії і Африки.

Емаль – матеріал, що застосовується у декоративно-ужитковому мистецтві, легкоплавний склад, котрим покривають поверхню, головним чином, металевих виробів.

Епос (від грецьк. epos – слово, розповідь, пісня) – один з трьох основних родів художньої літератури (разом з лірикою і драмою); основні прозаїчні жанри епосу: роман, повість, розповідь. Героїчний епос – героїчна розповідь про минуле, що відтворює картину народного життя.

Ескіз – підготовлений нарис до твору, що відображає пошуки найкращого втілення творчого задуму. В процесі роботи над картиною, скульптурою і т.д. художник як правило створює кілька ескізів.

Етюд – робота, виконана з натури, нерідко має самостійне значення; інколи є вправою для удосконалення професійних навиків художника.

Епоха (грец. *epoche*, букв. – затримка, зупинка) – тривалий проміжок часу в історичному, науковому, геологічному, природному розвитку, що характеризується певними особливостями.

Євангеліє (грец. *euangelion*, букв. – блага вість) – узагальнююча назва ранньохристиянських сказань про земне життя Ісуса.

Жанр (від франц. *genre* – рід, вид) – 1) стійкий тип художнього твору, що історично склався. Наприклад у музиці – симфонія, кантата; в літературі – роман, поема; у живопису – пейзаж, портрет, натюрморт, інтер'єр, сюжетна картина; 2) поняття „жанр” узагальнює риси, притаманні групі творів певної епохи, нації або світового мистецтва в цілому. Наприклад, побутовий жанр, історичний, батальний.

Зороастризм – релігія, поширена у давні часи і середні віки в Середній Азії, Ірані, Афганістані, Азербайджані (названа за іменем пророка Зороастри, в Ірані - Заратуштри), що визнає єдиного бога Ахурамазду, боротьбу добра і зла, ритуальну силу вогню. На сьогодні існує у парсів Індії і гебрів Ірану.

Зіккурат – в архітектурі Древньої Месопотамії культова вежа, побудована у вигляді сходинок частоті споруди з ярусами, що зменшуються. Створюються з цегли-сирцю і з'єднуються ходами і пандусами.

Золотий перетин – принцип зображення предмета в архітектурі, скульптурі і живопису, що полягає у встановленні найбільш гармонійних пропорцій. У пошуках гармонії художники іноді інтуїтивно слідували цьому принципу, тим чи іншим чином наближаючись до ідеальних співвідношення, але теоретично принцип золотого перетину було сформульовано в епоху Відродження.

Ідеологія (грец. idea – ідея, поняття і logos – учення) – система ідей і поглядів, які виражають корінні інтереси, ідеали певного класу чи іншої соціальної групи.

Імам – верховний голова всіх мусульманських сунітів до відміни халіфату.

Індуїзм – одна з найпоширеніших світових релігій, що сповідувала ідеї ведизму і брахманізму.

Іслам (араб. salama – підкорятися) – одна з найпоширеніших світових релігій (поряд з буддизмом і християнством), яка визнає основним догматом поклоніння єдиному Богу (Аллаху) і вважає Мухаммеда його посланцем. Виникла в VII ст. в Аравії; існує у двох основних течіях — сунізм і шиїзм.

Ісмаїліти – прихильники мусульмансько-шиїтської секти, що виникла в середині VIII ст.

Каста – ендегамні спадкові замкнені групи людей, які зв'язані традиційними професіями і займають певне місце в соціальній ієрархії. Каста існували в різних формах у багатьох стародавніх і середньовічних державах. Найбільшого розвитку кастова організація набула в Індії, де, власне, на її позначення використовується термін джата (досл. «порода, походження»). Кастова система в Індії перетворилась на соціальну систему і стала важливим елементом індуїзму.

Капітель – верхня частина колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав. Капітелі дістали детальну розробку в античних архітектурних ордерах.

Карниз – горизонтальний виступ на стіні, який підтримує дах (покриття) споруди й захищає стіну від води, що стікає; має також декоративне значення. Карниз буває верхній, що увінчує, наприклад, в антаблементі, й проміжний.

Кодифікація (лаг. codex – книга і fascio — роблю) – форма систематизації законодавства.

Композиція (від лат. composito – складання, зв'язування) – 1) побудова художнього твору, його структура, співвідношення окремих його частин, що складають одне ціле. Композиція – важливий, організуючий елемент художньої

форми, що надає твору єдність і цільність; 2) музичний, живописний, скульптурний або графічний твір; 3) твір, що включає різноманітні види мистецтв, наприклад, літературно-музична композиція, або такий, що складається з різних творів та уривків.

Консерватизм (лат. conservare – охороняти, зберігати) – система ідей, які виправдовують та захищають попередні або існуючі на певний час соціальну структуру і традиційні цінності.

Контфорс (від франц. conforce – протидіюча сила) – поперечна стіна, вертикальний виступ у вигляді кам'яної кладки, що укріплює основну несучу конструкцію, головним чином зовнішню стіну.

Конфуціанство – китайське етично-філософське вчення, основа китайського способу життя, принцип організації суспільства, засновником якого був китайський філософ Кунфу-цзи, відомий на Заході як Конфуцій, який жив у 551-479 рр. до н. е. Спираючись на давні традиції, Конфуцій розробив концепцію ідеальної людини, якій притаманні гуманність, почуття обов'язку, повага до старших, любов до людей, скромність, справедливість, стриманість. Проповідуючи ідеальні стосунки між людьми, в сім'ї, в державі, Конфуцій виступав за чіткий ієрархічний розподіл обов'язків між членами суспільства.

Концепція (лат. conceptio – сприйняття) – певний індивідуальний спосіб розуміння, сприйняття чогось; ідея, задум, точка зору, система поглядів, керівний принцип.

Коран (араб, qor'ān, букв. – читання) – основна священна книга мусульман, яка містить проповіді, молитви, заклинання, обрядові та юридичні настанови, розповіді й притчі, що були виголошені Мухаммедом у Мецці й Медині (вважається, що вони продиктовані йому Аллахом) та утримують вічні істини, обов'язкові для всіх віруючих.

Космогонія (від грецьк. kosmogonia – створення світу) – міф про створення світу, передраціональне, переднаукове міфічно-релігійне вчення про його розвиток.

Легізм (лат. lex (legis) – закон) – китайська філософська школа епохи «Воюючих царств», яка сформувалася в IV-III ст. до н. е. Основною ідеєю школи була рівність всіх перед Законом і Сином Неба, наслідком чого була ідея роздавання титулів не за походженням, а за реальні заслуги, згідно якої будь-який простолюдин міг дослужитися до першого міністра. Легісти уславилися тим, що коли вони приходили до влади (в Ці і в Цінь), то встановлювали дуже жорстокі закони і покарання.

Магриб – назва, яку дали середньовічні арабські географи та історики країнам, розташованим на захід від Єгипту та Аравійського півострова; збереглася в арабській мові і донині, а завдяки французькій увійшла і в європейські мови. До складу Магрибу входять: Мавританія, Західна Сахара, Марокко, Алжир, Туніс, Лівія.

Махараджа (магараджа) – індійський князь; вищий титул.

Махді – мусульманський месія, за віруваннями з'явиться перед кінцем світу і встановить на Землі віру і справедливість.

Меджліс – законодавчо-представницький орган, аналог парламенту. Існує переважно в арабських та ісламських країнах.

Медресе – мусульманська середня школа в країнах, де поширений іслам.

Мікадо – імператор в Японії, який не мав реальної влади, а виконував лише деякі релігійно-церемоніальні функції.

Мініатюра — твір образотворчого мистецтва невеликого розміру, що потребує витонченої техніки виконання. До мініатюри належать книжкові ілюстрації та невелике портретне зображення, виконане емаллю, гуашшю, аквареллю на папері, кістці, металі, фарфорі.

Міфологія (грец. mythos – слово, сказання і logos – учення) – сукупність міфів, сказань про богів, демонів і героїв, створення світу; наука, яка вивчає міфи, їх виникнення, зміст і поширення.

Містицизм – релігійно-ідеалістичний світогляд, що визнає існування надприродних сил і можливість спілкування з ними людини.

Моджахед – учасник джихаду, буквально «той, що докладає зусилля», «борець».

Моїзм — давньокитайська філософська школа, яка розробляла програму удосконалення суспільства через знання. Засновник філософської школи — давньокитайський мислитель Мо-цзи.

Монархія (грец. monarchia — єдиновладдя) — форма правління, за якої верховна влада формально (цілком або частково) зосереджена в руках однієї особи — глави держави — спадкоємного монарха.

Мораль (франц. morale, від лат. moralis — моральний) – сукупність норм і принципів поведінки людей, особлива форма суспільної свідомості і здатність духовного впливу на регулювання дій людини в суспільстві.

Мулла – арабське мусульманське духовне звання богослова (улеми), вченого чоловіка і правознавця, зазвичай обізнаного у Корані. У сунітів часто вживається, як синонім звання імаму, обраного глави общини віруючих.

Муфтії – у мусульман – вища духовна особа, що має право приймати рішення в релігійно-юридичних питаннях, давати пояснення щодо застосування шариату.

Муцухіто – японський імператор за часів Мейдзі.

Нація (лат. natio – народ, плем'я) – стійка етнічна спільність, що склалася історично на основі мовної, територіальної, соціально-економічної, культурної спільності, особливостей психічного складу.

Натюрморт (від франц. nature morte – мертва природа) – жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню неживих предметів (квітів, фруктів, атрибутів будь-якої діяльності), композиційно організованих в єдину групу.

Неф – простір між довгими рядами колон в християнських храмах.

Обеліск (від грецьк. obeliskos) – меморіальна споруда, яка виникла у Древньому Єгипті, у вигляді гранчастого (зазвичай квадратного у перетині) стовпу, що звужувався до верху і мав загострену пірамідальну верхівку.

Окультизм – містичне вчення, що визнає можливість безпосередніх зносин з потойбічним світом.

Опера – музично-драматичний твір, що поєднує інструментальну музику з вокальною, текст та образотворче мистецтво, і призначений для виконання в театрі.

Панісламізм – релігійно-політична течія в ісламі, що виникла в кінці XIX ст. Пропагує ідею «єдності» мусульман всього світу і необхідності їхнього об'єднання в єдиній мусульманській державі під керівництвом халіфа.

Парадигма (грец. paradeigma – приклад, зразок) – наукова теорія, втілена в системі понять, які виражають суттєві ознаки дійсності; вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем та їх розв'язання.

Піктографія (лат. – намальований, грец. – пишу) – малюнкове письмо, в якому поняття (ідеї) передаються за допомогою зорових образів, фігур, схем, спрощених зображень (пиктограм).

Пілон – масивний стовп, підпора склепінь, арок, перекриття мостів.

Пілястра – прямокутний у плані плоский вертикальний виступ на площині стіни або потужного стовпа, що споруджується для підсилення несучих конструкцій та для композиційного розчленування стіни. Пілястра має базу, стовбур, капітель, тобто ті ж самі частини та пропорції, що й колона ордера.

Портал (від лат porta – вхід, ворота) – архітектурно оформлений вхід до будинку.

Плутократія (грец. plutocratia – влада багатіїв) – політичний лад, за якого влада належить найбагатшим представникам панівного класу; групі найбагатших представників панівного класу.

Право – сукупність загальнообов'язкових правил поведінки (норм), узаконених можливостей людини, які санкціонуються, регулюються і охороняються державою.

Раджа – княжий титул в Індії, означав зазвичай правителя васального князівства.

Раціоналізм – 1) філософський напрям, який стверджує, що розум є вирішальним джерелом істинного знання; 2) практичне ставлення до життя.

Реалізм (лат. — дійсний) — художній метод в літературі і мистецтві, що відображає реалістичну картину подій, явищ і т. ін.

Релігія (лат. religio — набожність) — світогляд, світосприйняття і відповідна поведінка, специфічні дії, які ґрунтуються на вірі в чудодійні надприродні сили чи в істот — Бога чи богів, які є об'єктом поклоніння.

Рельєф — скульптурне зображення на площині. Рельєф може бути самостійним твором скульптури або частиною архітектурної композиції. Його застосовують також у декоративних виробках. З відношенням до площини фону розрізняють рельєф опуклий (барельєф) і заглиблений (койланогліф).

Ротонда (лат. — круглий) — кругла в плані споруда (храм, мавзолей, павільйон, зал), перекрита куполом.

Руст — камені (квадри) з грубо обтесаною або опуклою лицьовою поверхнею. Руст створює враження масивності будинку.

Садово-паркове мистецтво — мистецтво створення садів, скверів, парків. У садово-парковому мистецтві природний рельєф і рослинність поєднуються з архітектурою.

Саркофаг — невелика гробниця з каменю, дерева, часто прикрашена декоративними рельєфними зображеннями, орнаментами.

Світлотінь — контрастове виявлення освітлених і тіньових місць на формі, яке сприяє зоровому сприйманню пластики та об'ємності предмета. Світлотінь та її теорія розроблялися майстрами Відродження. Відтоді вона використовується як один із засобів, що визначають виразність художнього твору.

Світогляд — система поглядів на навколишній світ, місце і роль у ньому людини, на ставлення людей до об'єктивної дійсності й одне до одного; відповідні цьому ідеали і переконання.

Синкретизм — 1) злитість, нерозчленованість, яка характеризує первинний нерозвинутий стан чогось, наприклад первісного мистецтва; 2) у філософії — різновид еkleктизму, поєднання суперечливих поглядів.

Синтоїзм (япон. синто — шлях богів) — традиційна релігія в Японії. Заснована на анімістичних віруваннях давніх японців. Об'єктами поклоніння являються

численні божества і духи померлих. В своєму розвитку синтоїзм відчув значний вплив буддизму.

Склепіння – архітектурна просторова конструкція, перекриття або покриття споруд, які мають геометричну форму, утворену опуклою криволінійною поверхнею.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємність, тривимірну форму й виконуються з твердих або пластичних матеріалів (камінь, глина, метал, гіпс тощо). Розрізняють два основні різновиди скульптури: круглу і рельєф.

Смальта (італ. – емаль) – кольорове непрозоре скло у вигляді кусочків, застосовуване для виготовлення мозаїк.

Сьогун – найвища військова посада в до модерній Японії.

Теологія (грец. theos – бог і logos – учення) – систематизований виклад і тлумачення релігійного вчення; розгорнута богословська система, наявна в усіх віросповіданнях.

Теоцентризм – філософський принцип, згідно з яким Бог є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються в світі.

Традиція (лаг. traditio – передача) – соціокультурна спадщина, яка упродовж тривалого часу передається людьми від покоління до покоління через звички і входить у систему цінностей та норм певного суспільства чи соціальної групи.

Трансепт (лат. – огорожа) – поперечний неф або кілька нефів, що перетинають під прямим кутом головні поздовжні нефи культової будівлі.

Тригліф – елемент фриза в доричному архітектурному ордері у вигляді прямокутної плити з вертикальними рівчачками-прорізами. Т. на фризі чергується з метопами.

Тріумфальна арка – монумент (брама з одним або трьома арковими отворами) на честь визначної події, прикрашений скульптурами, рельєфами та пам'ятними написами.

Улеми – мусульманські богослови, духовенство.

Утилітаризм (лат. utilitas – користь) – етичне вчення, принцип оцінювання всіх явищ з погляду їх корисності, можливості слугувати засобом для досягнення певної мети.

Фасад (франц. facade – обличчя) – зовнішній бік будинку або споруди.

Фреска (італ. fresco – свіжий) – живописний твір, виконаний водяними фарбами на свіжій вогкій штукатурці.

Фриз – 1) середня горизонтальна частина антаблемента; 2) декоративна смуга, що обрамляє площину підлоги, верх стіни тощо.

Хадж – паломництво в ісламі, пов'язане з відвідуванням Мекки (мечеть Аль-Харам) та її околиць (гора Арафат, долина Міна). Здійснюється в перші десять днів місяця зуль-Хіджа.

Халіф – титул ісламського правителя, як керівника віруючих і наступника Мухаммеда, верховного глави ісламської общини, що вибирався для здійснення духовного і світського керівництва в ісламському світі.

Халіфат – теократична арабо-мусульманська держава, що виникла в результаті арабських завоювань.

Хінді – назва індоарійської мови, поширеної переважно в північних і центральних районах Індії.

Християнство – одна з трьох світових релігій (поряд з ісламом і буддизмом), яка виникла у I ст. й розпалась на три основні гілки – католицизм, православ'я і протестантизм, об'єднані вірою в Христа; основним джерелом віровчення є Біблія.

Цоколь – нижня частина зовнішньої стіни будівлі, яка розміщена безпосередньо на фундаменті і трохи виступає.

Шаріат (араб, sar'at, букв. – належний шлях) – звід релігійно-правових норм, укладений на основі Корану і Суні; містить норми державного, кримінального, шлюбно-сімейного права мусульман.

Навчально-методичне видання

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ СХОДУ

**Навчально-методичний посібник
для студентів денної форми навчання**

Укладач:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри архівознавства,
новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін
ЧНУ ім. Б. Хмельницького
Мазур Оксана Олександрівна

Формат 60x84/16

Ум. друк. арк. Тираж 300 пр.

Видавець і виготовлювач

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Адреса: бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 35-44-63,

<http://www.cdu.edu.ua>

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3427 від 17.03.2009 р.